216.905
OSZK

Mórics

II. Rákóczi

Tarnócz

N. M.

OSZK

II. RÁKÓCZY FERENCZ

A KURUCZ FEJEDELEM TÖRTÉNETE

VASS JÓZSEF, BUDAPEST.

Ára 2 korona.

A M. N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

II. RÁKÓCZI FERENCZ

KURUCZ VEZÉR TÖRTÉNETE

IRTA:
IFJABB MÓRICZ PÁL.

BUDAPEST
ORSZÁGOS KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
1900

216905

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Növedéknapló
1913 év 502 sz.

SZEGED
GÖNCZI JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA
1900.

I.

(Selyemhaju Ferencz és a vén csatlós)

Selyemhaju szép Rákóczi Ferencz játszi gyermekkorában, az ősi fegyvertár kincsei között, még látta azt a buzogányt, melylyel egyik őse, a Szt.-László idejebeli Bátor Opos az ecsedi láp titokzatos ligetei között a vidéket rettegtető óriás sárkányt leölte. Nagyanyai ősei ettől a daliától származtak. A Báthoriak. Büszke fejedelmi család. Anyja, a szépséges szép magyar nő, a valóságos tündérkirálynő, szép Zrinyi Ilona, a törökrontó Zrinyiek és Frangipánok deli, tüzes családfáján nyilott ki oly csodaszép virággá. Az ő apját, a büszke magyar Zrinyi Péter dalmát-, horvát-, tótországi bánt, mint utonnálló betyárt, Nádasdyval, az aranyhaju fiatal Frangipánnal, nemes vértanu társaival együtt lefejeztette az osztrák a németujhelyi gyászos börtönben. Nem más volt a bünök, — a magyar népet alacsony szolgaságából szabaditani akarták. E büszke faj ősi jogait, hogy visszaszerzik az osztráktól,

erre szövetkeztek. Hóhér halál lett a jutalmuk. Az osztrák császár nevében sujtott le magyarhon legelső nemeseinek nyakára a hóhér bárd.

Atyai ágon a magyar szabadság első bajnokait dicsérhetjük selyemhaju szép Rákóczi Ferencz ősei között. Török, német érezte az ő fegyverüknek sulyát. Négy fejedelmet emlit a történelem soraikból. Közöttük a nagyhirü első György, hadaival rettegtette Bécs zsoldosait. A magyar föld, a magyar nép szabadsága volt a szent jelszó, melyet zászlójukra himeztek. Dicső nagyasszony, Lorántffy Zsuzsanna a pataki vár erkélyére kiülve, arany czérnával varrogatta, foldozgatta a szabadságharczosok golyótépett nemzeti zászlóit . . . A várkastély árnyas fái alatt gyönyörü kórusokat énekelt a pataki kálvinista diákkántus. Aranypatak volt akkor Patak és a Rákócziak a magyar kálvinisták előharczosai.

Azonban selyemhaju szép Rákóczi Ferenczet Juliánka hugával együtt a szent misére oktatta nagyanyja, a buzgó Báthori Zsófia, édes szivü szüz Máriának buzgó tisztelője . . . Nohabár még a mostoha atyja is protestáns volt Rákóczy Ferencznek, a rettenthetetlen kurucz király, Thököli Imre fejedelem, a ki a fiatal Rákóczi atyjának elhunyta után, a hadiförgetegek viharzásai között nyerte

el a dicső szép lelkü és orczáju Zrinyi Ilona özvegyi kezét . . . Szaladt akkor a német, mert a lakodalomból egyenest a csatamezőre vágtatott a szerelmes kurucz király.

Selymes haju szép Rákóczi Ferencz a lepke kergetésbe bele fáradva, az ecsedi vár öreg széles bástyáján, a vén ágyu talpára többször leült. Nagyanyja lakott ekkor a várban. Kis játszótársai körülülték a fejedelmi gyermeket, de legnagyobb tekintély volt előttük a vén csatlós, aki huzta átlőtt lábát. Tisztes magyar arczát vitézi forradásokkal barázdálta a kard. Ő még lobogtatta a zászlót nagyhirü György fejedelem, az első György hadiutjain . . . A keleti gyöngy még akkor nem volt ritka martalék és a német vitézek fényes pánczélján, de kapott a szabad hajdu . . . Régi dicsőség, régi vitézség. A gyerek Rákóczi a hazaszeretet, a szabadság imádás, a faji összetartás mámoritó szavait ugy szivta lelke mélyébe, mint méh a hamvas virág illatozó mézét. Ökle összeszorult a gyereknek. Szeme az édes magyar érzéstől könybe lábbadt. Napáldoztáig elhallgatta vón' a csataedzett öreg csatlós regéit, atyáinak dicsőbb hajdankorából. És az öreg ágyutalpán üldögélve — midőn letekintett az ecsedi láp mély rengő-ringó bokrétás nádasai közé, mintha meg annyi szép és vitéz kurucz vitéznek kó-

csag tollja lengett volna ott. A bölömbika bömbölő szava pedig, akárcsak az ágyudörgés . . . Ámde már kiáltozott, már kereste a fiatal fejedelmi urfit a nagy anyó, Báthori Zsófia nagyasszony. Vecsernyére harangoztak. Ilyenkor a templomba kellett menni.

A leáldozó nap piros zománczot vont a vén csatlós sebhelyes arczára. A láp süppedékes tengerében jajgatott, sivitozott a millió-nyi vadmadár. Az öreg csatlós sodorgatta hosszu ősz bajuszát, csóválgatta idővénült vén fejét. Szikár tenyerével nagyot csapott a vén ágyu rozsdás hátára.

— Hajdan nem asszonynénéimék nevelték a Rákócziakat, az elégedetlen öreg csatlós bajusza alatt eképp dörmögött. Bizonyára kálvinista szabad hajdu volt az öreg, azért sértette fülét a kápolnából zendülő pápista zsolozsma.

(Az ezüstpánczélos nagyasszony.)

Mikor a váradi pasa Thököli Imre kurucz királylyal megkóstoltatta a »fekete levest« és vasra verette a magyar szabadságharczosok első vezérét, aláhanyatlott a kuruczzászlók dicsősége, felhomlott a kurucz sereg. A jobb hiszeműek hüségesküt fogadtak a császár tábornokai előtt. Más keserű lelkűek ismét in-

kább a bujdosást választották, nohabár lerongyosodtak is. De bebizonyult, hogy az elégedetlen vén csatlós méltatlanul vádolta a Rákóczi ház fejedelmi asszonyait, mert midőn már a szerencsétlen kurucz királyt legerősebb vitézei is elhagyták, felesége, szép Zrinyi Ilona a munkácsi várfokon még mindig lobogtatta a kurucz király és a magyar nemzeti szabadság utolsó zászlaját. Selyemhaju Ferencz fejedelem akkor tizenegy-tizenkét éves lehetett; mert 1676. szeptember 4-dikén született a borsi várkastélyban.

Zrinyi Ilona ezüst pánczélt öltött fejedelmi termetére. Aranyhüvelyes kard simult az oldalán. Selyemhajánál gyönyörübb palást még nem takart vitézi pánczélt. Merészen lengett aranycsillagos sisakján a hófehér kócsagtoll. A munkácsi vár védelmezői, a marczona kuruczok szent áhitattal tekintettek a felséges szép, felséges nemes nagyasszonyra, a ki a várfokáról tovább két éven át visszaverte a tapasztalt osztrák generálisok minden rohamát. Jól tudta a nagyasszony, hogy az utolsó szabadbástyáját védi a magyar földnek. Mert a grófi czimerért, tizenkét ezer forint ára ezüstnemüért Erdélyt is eladta kopasz Teleki Mihály. A siralomba merült magyarföldön pedig az átkozott Karaffa dragonyosai hajszolták, vérebek módjára, a nemzeti szabadság barátjait.

De még lobogott a munkácsi bástyákon a kurucz zászló. Karaffa tábornok tehetetlen dühvel agyarkodott arra az ostromtáborból, a melynek megvételét, ha vitézséggel el nem érte, az aljas árulás utján elnyerte. Mert a marczona védők szivében, az erőslelkü ezüstpánczélos fejedelem asszony szivében nem csökkent a kitartás. Mint a harcz Istennője, olyan volt a nagyasszony, a midőn selyemhaju Ferencz fiát kezénél vezetve bátran körültekintett a bástyákról. Odalent hemzsegett az ostromsereg zagyva népe. Megannyiszor szétriadtak, midőn a vár sugárágyuiból jól irányozott golyóbis csapódott az ostromlók vaspánczélos sorába. . . A fiatal Ferencz urfi tapsolt ilyenkor. Pusztul a német, a virágos magyarföld megrablói.

Az öreg csatlós, a zehernyás vén szabad hajdu elégedetten mosolygott a fejedelmi urfi örömén. Megtanitotta Ferenczet ágyut irányozni, ágyut sütögetni . . . A koraérett gyermek az osztrák rablókra ágyuzott. A vár virágos kis kertjében gondtalanul röpködhetett felőle a himes szárnyu lepke.

A gőgős Karaffa, a rettegett eperjesi véreb, nem is vivta volna meg soha a munkácsi sziklavárat. Absolon nevü munkácsi főtiszt árulása játszotta azt osztrák kézre. Ez a főember szándékosan elpazarolta az élelmi szereket.

Miután Karaffa az ezüst pánczélos fejedelmi asszonyt a többszöri sikertelen kisérlet után, most ujból felhivta a várnak becsületes feltételek mellett való átadására, a nagyasszony látván a kipusztitott élelmi raktárakat, aláirta a felajánlott feltételeket. Férje számára nem alkudhatott ki kegyelmet, de a fejedelmi árvák minden vagyonát, — katonáinak bántatlan elvonulását biztositotta. Levetette az ezüstpánczélt. Suhogó aczélkardját ketté törte a hüséges vén csatlós. Midőn a várátadást aláirta, gyászruhába öltözött, szivszakasztó mély fájdalmában ily keservesen feljajdult Zrinyi Ilona:

— Hát annyira jutottam, hogy szivem — uramnak kárhoztatását én magamnak kell aláirnom.

Munkács vár kapuja 1688. január 12-dik napján felnyilt Karaffa hadai előtt. Ők vígan verték a rezesdobot. De tárogatóját összetörte a bánatos kurucz. A bástyafalról letünt az utolsó kuruczszászló is. És szép Magyarország hasonlatos volt, mikor végromlásra, hervadásra hajlik a virág . . . Szegény, szegény kurucz király mindent elveszitett.

(Lipót császár nagy kegyelme.)

Az osztrák történetirók nagynak nevezik Lipót császárt, aki oly vérebeket szabaditott Magyarországra, mint Karaffa is. Főtábornok volt, de inkább illett volna hóhérok mesterének, gyujtogató, gyilkos rablók kapitányának. Eperjesen mészárszéket szervezett. Hanem Karafla a vágó jószág helyett, Magyarország szine javát gyilkolta, pusztitotta ezen az eperjesi mészárszéken. Válogatott, kegyetlen kinzásokkal gyilkolta az elsőket, kiknek bünök az volt, hogy magyaroknak születtek, magyarságukat nem tagadták meg soha. Vagyonukra is ácsingózott az aranypaszomántos rablókapitány. Magyar vérben fürdött, rablott aranynyal tömte a zsebeit. Dragonyos katonái a népet hóhérolták . . . Ilyen volt nagy Lipót császár egyik belső bizalmas embere, a másik jeles meg Kollonits bibornok volt, aki a magyarságot előbb koldusbotra akarta juttatni, aztán pápistává keresztelni, hogy végül az elnyavalyodott nemzetre az osztrák plundrát is feladhassa . . .

Ilyen emberek tanácsát hallgatta nagy Lipót császár, aki Thökölinét, a két Rákóczi gyermeket fegyveresekkel kisértette bécsi komor rezidenciájába. És eképp mutatta nagy

kegyelmét irántuk. Elszakitotta egymástól a szerető családot. Anyjukat egy apácza zárdába záratta. A tizenkét éves Ferenczet Csehországba vitette. Ott a jezsuiták növelték. Juliánka a bécsi orsolyaszűzek kolostorában záratott el. Ő igy legalább anyjával Bécsben maradt. Noha egymástól messze elzárva, de legalább egy város, a gyülölt osztrák főváros levegőjét szivhatták.

Most már nemcsak a bujdosó kuruczkirály, hanem hőslelkü felesége, szép Zrinyi Ilona nagyasszony is elveszitett mindent, amit, akit csak szeretett. Rabságban hervadt gyönge liliomszép orczája. Igy ismerjétek meg emberek a Lipót császár nagy kegyelmét. A két Rákóczi gyereket feltétlenül kiszolgáltatta a magyarfaló, a kapzsi Kollonics bibornoknak. A fejedelmi Rákóczi vagyon teljhatalmu gondozójává ugyanőt nevezte ki. E biboros osztrák ember gyámkodott az árvák fölött.

A biboros főpásztor a felserdült Rákóczi Juliánkát lábával megrugdosta, midőn a magyar szüz édesanyja után visszavágyódott. Midőn az önérzetes fejedelem leány nem akart az apáczák kolostori börtönébe bemenni . . . A jó gyám, a biboros főpap, akkor rugdosni, ütlegelni kezdte a nagy család egyik utolsó virágát. Az egyik fegyveres főtiszt közbelépett

s ez megakadályozta a szeretetreméltó gyám további gyalázatos erőszakoskodását.

Selyemhaju Ferencz urfi is mostoha sorsban sínylette a nagy Lipót császár nagy kegyelmét. Tizenkét éves volt már a gyerek, és tudta, hogy ő Rákóczi. Szavára ezer és ezer magyar kész kardot rántani, életét áldozni, még ezen züllött korszakban is, midőn a megfélemlitett nemzet labancz töredéke lemondott az ország szabad királyválasztási jogáról . . . A jezsovita atyák a füzvessző helyett szilárd tölgyet fedeztek fel benne . . . Daczosnak itélték a gyereket, a kiben csak a nemes önérzet volt nagy. Pálczázni akarták őt is, de a fejedelmi jog oly fenséggel tört ki, hogy fellépésének hire az udvarig elhatott. A császári pár maga eltiltotta a jezsovitákat az ily alacsonyitó büntetéstől . . . Szép szóval tényleg jobban be is hálózták selyemhaju Ferencz nemes lelkét, bizodalmas, becsületes szivét, mégis azt kivivta a gyermek, hogy nehány magyar szolgáját meghagyták mellette. Nénjével, anyjával is magyarul levelezett. Ott élt mellette az öreg hü csatlós is. Az öreg hajdu regélt, mesélt neki a régi jobb napokról. Az okosfejü kisgazda, ha csak a szemfüles páterektől szabadulhatott, szeretetszomjasan hallgatta a roskatag vén katona reszkető szavát. Ott az idegenben édes volt neki minden magyar

szó . . . De titkolni kellett ezt. Mert a jezsoviták ekkor elpusztitották volna az öreg csatlóst, pedig az már kardot sem viselt. Botra támaszkodott, ha kis gazdája felkereste . . . Az öreg ember már ilyen. Gyönge a szeme, gyönge a szive. Sirva fakadt. Vele együtt pityergett kerek képü kis gazdája is . . . A magyar földet, az édes magyar pusztát, a nótás vitéz népet meglátják-e valaha? . .

Az öreg csatlós mondá:

— Én nem . . .

A kis gazda a jezsovita atyáktól már eltanult sok tudományt. Ámde hogy magyar, ezt nem felejtette itt az ellenséges földön, a kémek lakóházában sem. Kis kezével megszoritotta a vén hajdu kérges kezét. Gyermek szivében csodálatos sejtelmek támadtak. És érezte, hogy ő még meglátja a magyar földet. Szakadjon bár föl magyarhon minden sebe, ő még oda vissza mén, hol aranytalpas bölcsője ringott, hol őt magyar dal altatta . . . . Szolgaságban szenved a magyarság. Birtokát idegen rabolja. Ő hát vissza mén oda. De akkor megszólal az öreg ágyú a munkácsi vár ormán. Hadd pusztuljon a német. Hadd pusztuljon minden mi idegen, hisz mig magyar él e földön, becstelen magyar az, aki idegen kézre engedi hazáját.

A gyermek ábrándjaira az öreg csatlós térdre borult kis gazdája előtt. De el! Félre! Kopogás hallatszik. Gyanakodó jezsovita páter közeleg. Németül szólitja a fejedelem fiut. Következik a leczkeóra. Kis Rákóczi! Ők majd elmondják neked, micsoda elvetemült a rebellis magyar. A kolostor hideg folyosóin, mint a kigyó, oly csöndesen jár s kel a sok sanda szerzetes. Méregpohár a kezükben. De a szavuk, a tanitások még mérgesebb . . . Ilyen nagy volt a kegyelme Lipót császárnak.

(Vágtatnak a Thököli huszárok)

A fehér farkas kaczagányos Thököli huszárok mégegyszer megvillogtatták széles magyar kardjukat. Még egyszer diadalittasan gázolták keresztül az elbizakodott német hadat. Ez ott történt a zernyesti csatában, midőn már iszákos Apaffy Mihály fejedelem megtért az őseihez és utolszor is kiüritette az ezüst kupát. Thököli serege, mint a vakmerő sas, ugy ereszkedett a járhatatlan hegyi utakon át a zernyesti gyümölcsfáktól árnyékolt illatos, gazdag völgybe.

A kuruczkirály utolsó nagy győzelmét ekkor vivta. Kopasz Teleki Mihály halva maradt a csatamezőn. A németet, az erdélyi hadakat legázolták a fehér kaczagányos kuru-

czok. Heiszler tábornokot, Dória ezredest, a császár vitézeit elfogták a kuruczok. Teljes volt a diadal. Thökölit fejedelmükké választották az erdélyi rendek . . . De ez már csak pünkösdi királyság volt. A császári hadak ismét kiszoritották a Havasalföldre Thökölit. Végleg lehanyatlott a szerencse csillaga. De zernyesti diadalma mégsem volt hasztalan. Az elfogott osztrák főtisztekért kicserélte imádott feleségét, Zrinyi Ilonát. Azonban az édes anya Ferencz fiát nem vihette magával. Hiába könyörgött. Zord télen találkozott a nagyasszony férjével. Moldvában találkoztak. Az öt szakállas főrend közül alig ismerte fel édes férjét, a daliás Thököli Imrét . . .

Ők már ott is pusztultak el a bujdosásban. A márvány tenger partján alkonyodott be életük napja. A virágmező balzsamot nem termett az ő nagy szivük fájdalmára. Az csak az imádott magyar föld mézes virágitól gyógyult volna meg. Onnét kizárta őket a császár. A mi hir hozzájuk Kis-Ázsiába eljutott, valamennyi szomoru hir volt az. Szomoru . . . Fehér kaczagányos bujdosó kurucz huszárok búsan dalolták :

Levelét fa csak hullajtja,
Keltünk-jártunk eltakarja.
Kis madárka bús szózatja
Hirünk-nevünk elsiratja . . . .

II.

(Diák évek. Az első lovagsarkantyu)

Hiába fortélyoskodtak a feketecsuhás jezsovita atyák a haza, a szabadságszeretetét, a nagylelküséget nem tudták kiirtani a fiatal Rákóczi szivéből. Gyönyörü levente serdült a szerzetesek zsenge növendékéből. A magas müveltséget játszva sajátitotta el. De a régi magyar lovagcsalád sarja a kolostorban sem tagadhatta le hajlandóságát a vitézi élet iránt. Mesterileg lovagolt, bajnoki kézzel forgatta vivásközben a kardot is. Azonban a biborruhás gyám, Kollonich, hiába mesterkedett. — Az ifjut a szerzetes életre nem vehette reá . . . Merészebb vágyai voltak annak a kényelmes, előkelő papi állásnál. Otthon a szegény magyar hazában elnyomott népek ezre várta a szabaditó Messiást. Ugy lehet, a fiatal kolostori növendék nagy lelkében már ekkor is derengett némi sejtelmes fény ama dicső hivatás felől, melyet később egy nemzet szeretete, bizalma ruházott széles vállaira. Ugy lehet álmában tárogatós kuruczok büszke

csapata is elvonult előtte, milyenekről, a délutáni pihenőkön, a kolostor szegény kertjében az öreg csatlós többször beszélt. Ámde lelke hevét, szive vágyait csillapitotta. A tanulásra forditotta idejét. Anyanyelvén kivül latin, német, franczia, és olasz nyelveken is tökéletesen beszélt. Egyéb tanulmányokban sem maradt hátra. Hitbeli buzgósága ellen sem panaszkodhattak az atyák, ha mindjárt a szerzetes életre nem is kivánkozott a fejedelmi urfi . . . Ugy lehet, az idők multán, a sima idegen környezetek behatása alatt régi tüzes izzó emlékei elhalaványodtak lelkében. Mindegy! A jezsuita kolostorban, a császári udvar pompája között is, a nemes Rákóczi sarj maradt ő . . . A magyar föld illatos levegőjétől ujra feléledt az izzó, lángoló magyar érzése . . . De előbb egy édes szerelembe belekóstolt a férfi szépség ezen daliás, csábitó ideálja.

Mig ugyanis Kolonich bibornok oda járt Rómába: a fiatal Rákóczit kiszabaditotta sógora, Aspremont-Reckheim gróf, főtábornok a jezsuiták kezéből. Sőt sikerült, hogy a tizenhétéves fejlett ifjut a császár nagykoruvá nyilvánitotta, ezzel együtt javai egyrészét is rendelkezésére bocsátotta. Képzelhetni a ravasz Kolonich dühét, a ki a Rákóczi javakat már egészen bent képzelte a biztos papzsákban

. . . Aspremont gróf ekkor másodszor játszotta ki őt. Először akkor, midőn Juliánkát megszöktette a kolostori rabságából és a fejedelmi leányt oltárhoz vezette, igy védelmezvén azt a további igazságtalanságok ellen. Rákóczi Ferencz, hogy eképp szabadult a homályos kolostorból, gyönyörittasan tekintett az életbe. Mosolygó tisztának látszott előtte minden. Az elnyomott magyar nép fojtott keserü sóhajai nem hatottak reá . . . Hálát érezett mindenki iránt. A császári párban legnagyobb jótevőjét tekintette. Készpénz gyanánt fogadta a sima udvaronczok finom mosolygását, bókjait is, noha azok szivük mélyében telhetetlen dühvel agyarkodtak a nemes ifju ellen. Hogyne! még alig tizenhétéves! Már is oly fejedelmi vagyonnak az ura, mit királyok megirigyelhettek . . . Hát még az a sok kapzsi osztrák, cseh hogyne irigyelte volna. Átkozták is. Féltek is tőle. Magyar volt.

A titkos ellenségek már ekkor fonták a hálót, amelylyel a nemes királyi vadat megakarták fogni. Ő azonban most még többet gondolt az aranyos lovag sarkantyújával, mit a császártól kapott. Gondtalan nemes ifjak módjára elutazott világot látni. Hol örök a tavasz, azurkékszinű kék az ég, hol a narancs és czitromfák virulnak. Olaszországba utazott a fiatal nemes. Boldog volt. Kard csörgött az ol-

dalán. Tüzes mén tánczolt alatta. . . Odalent az árvalányt termő magyarföldön búsan emlegették a nép öregei:

— Elfelejtett már minket Rákóczi! Talján országban elemészti őt az osztrák.

II.

Rákóczi első szerelme.

Az olasz ég bübájos varázsa virágot fakasztott a Rákóczi fiatal, meleg szivéből is. Nem aféle léha kaland volt ez.

Langyos, illatos az ezüstszinü holdas éjszaka. Gitár szó peng, üde női hang lágy olasz danája csicseregve kiséri ott fent az erkélyen vagy valamely buja virágos palota kertben . . . A nő férje öreg, de az asszony fiatal. Szeme, szive csupa tüz. A szenvedély égeti, epeszti testét. Ah! Az olasz nők! . . . Nem aféle Bocaccio kaland, imilyen édes, füszeres, izgató eset a Rákóczi első szerelmének a története. Nem mámoritó, mint a szicziliai bor; de kristálytiszta, üditő, andalitó, mint a sziklai forrás, mely a havas hegyek mélyéből fakad. Az örökzöld fenyőfák mélabusan hajlongnak a kristálypatak felé, mintha csak gyászolnának valakit, valamit. Az ily szerelmeknek rendesen szomoru a befejeztük.

Nem is tüzes szemű, mámoritó szavú, forró

kézszoritásu kaczki olasz nő gyujtotta föl az aranysarkantyus fiatal magyar lovag szivét; noha délczeg megjelenése, nevének hire nem kicsit izgatta az olasz palotadámákat is. . . . Olaszország nevezetesebb helyein mindenütt megfordult Rákóczi. Teljes esztendőt töltött a csalogánydalos olaszföldön. Epedő, kékszemű, aranyhaju, hófehér nagynémethoni herczegkisasszony volt, aki szerelemre inditotta. Öreg, méltóságteljes várkastélyban született ez a hajadon. Valahol az érzelgős németföldön. Ott akkor még sok hegyes torony ékitette a herczegi kastélyokat. Több termett szőkefejü rozs, mint arany kalászos buza. Öregtölgyfa erdős nagy Németországban nevelkedett a fiatal Rákóczi Hófehérkéje Magas nevezetü családból. A darmstadti uralkodó herczegnek volt a leánya a tündérmódra karcsu Darmstadti Magdolna. A hárfa bizonyára kedves hangszere volt neki.

A fiatal herczegkisasszony is Olaszországban utazgatott, az anyja és egy söriszák nagybátyja kisérték. A véletlen összehozta a két uri társaságot. A kedves időtöltésnek az lett a vége, hogy a fiatalok megszerették egymást. Midőn elváltak, az aranyhaju Magdolna Rákóczinak az arájaként utazott haza a sok tornyú darmstadti várkastélyba, mely tájon

öreg tölgyfa erdők susogtak, búgtak. Vadrózsa bokrok virultak az utszélen. . .

Mindkettőjük szivét oly boldog gyönyörüséggel andalitotta ez az első szerelem. Szentül hitték, hogy őket csak ásó kapa választhatja el.

Hetedhét országra hires lesz a lakodalmuk. Rákóczi szinü kék selyemkendővel hátra is köti majd az aranyos kontyát a kis menyecske. A piros csizmát, a bogláros mentét sem veti meg, de még azt a dudoros, hófehér ingvállat sem. Mindig szerette hire után is a magyarságot, hát hogy nálánál tüzről pattantabb magyar menyecske nem is lesz, a szép Magdolna rokkáját pergetve az öreg kastély torony erkélyén, a tölgyfaerdős német kastélyban is igy többször, százszor elábrándozott. Még a selyempillás szemét is behunyta... Édes! Édes szerelem!

Mégis szive később majd megszakadt. Elmaradtak a selyemhaju Ferencz várva-várt gügyüjgető levelei, melyeket messze földről hordott a staféta. De Ferencz is hiába várta leveleire a gyöngéd szűzies választ. Pedig mintha minden levélke egy-egy illatos mézes, harmatos rózsa lett volna. Ugy tele irta azt a papirost Magdolna szerelmével . . .

Hiába! az oszták cselszövők megirigyelték a Rákóczi boldogságát. Közbe fondorkod-

tak. Ők sikkasztották el a szerelmesek édes leveleit; sőt mivel a házasság kötése által Rákóczi ujabb emelkedésétől féltek, a legalacsonyabb módon szétszaggatták az első szerelem édes szivfrigyét. . . Belevonták a darmstadti herczeg család több tagját is a fondorlatba, magát a császári udvart. Rákóczival elhitették, hogy Magdolna meghalt. Eltemették. . . A szerelmes Magdolna előtt pedig hamisitott levelek alapján csalfasággal, csábitó szándékkal, hütlenséggel piszkolták be Rákóczit.

Csak évek multán derült ki a cselszövők aljassága, minő fondor ámitással szakitották el egymástól a két igaz szerelmest. Ekkor már Rákóczi is rég nős volt, ekkor már a szép herczegkisasszonyt is máshoz erőltette a család. . . Ily szomoruan végződött Rákóczi első szerelme. A költő bús dalt irhatna arról.

(Rákòczi meghàzasodik.)

Magdolna halott hire gyászba boritotta Rákóczit. Megfordult a hazában, Sáros-Patakon is. Német őrséggel volt megrakva őseinek ezen hires vára is. Itthon csak a nyomort látta mindenütt. Ugy lehet, hogy feledjen, ujból visszatért Bécsbe, majd a Rajna mellé Badeni Lajos táborába. E táborozás végzetes fordulatot hozott életébe. Megismerkedett a hesszeni

fejedelem fiatal lánykájával, Amáliával. A bájos herczeg kisasszonyra sógora, Aspremont gróf hivta fel a fiatal Rákóczi figyelmét. A tábornok és felesége Rákóczi Juliánka reábeszélésére meg is kérette a bájos lányka kezét, ki mind szépségével, kedvességével, de születésénél fogva is méltó volt Rákóczihoz. Az esküvőjöket 1694 őszén Kölnben tartották. Rákóczi e házassága által még inkább fokozta maga ellen a bécsi udvar ellenszenvét. Soha meg nem bocsátották neki, hogy a házasságához nem kérte ki a császár engedelmét. Azonban Rákóczi ugy gondolkozott, hogymint nagykorusitott férfi, Magyarország első fő ura szabadon követheti szive választását . . . Ezután elnyerte a »római birodalom fejedelme« czímet is, de nem volt Bécsben hosszas maradása. Megutálta a spionok szemtelenkedését. Hazajött születése földjére. Ezzel elvesztette az ő viszontagságos, nagyszerü, megindító életsorsának a koczkáját. — A magyar nép áldásba foglalta a nevét. Az udvarbeli álorczás ellenségek pedig a hóhér pallost köszörülgették ellene. Nagy büne volt neki. Magyar volt. Rákóczi volt. Fejedelmi dús vagyonának maga sem ismerte a határait.

III.

(Lakomázások a sárosi várban.)

A pompakedvelő magyar faj Lipót rémuralkodása alatt sem tagadta meg magát. Selyemtől, bársonytól, aranytól, ezüsttől, drága kövektől ragyogott a magyar főurak udvartartása. Valami szembóditó, eleven pompa volt ez. Midőn például a zöld mezőn, vagy az erdők haragos sötét zöld lombja alatt piros, kék, zöld, fehér selyembe, bársonyba öltözött lovagok hajszolták az aranycsótáros nemes paripát a megriadt vad után. Az öblös tüdejü csatlósok pedig szakadatlan harsogtatták a kürtöt, a tülköt.

— Hajrá! Hajrá!

Rákóczi sokszor száguldott igy keresztül a mezőn. Szenvedélyes lovas, szenvedélyes vadász volt. A festői szép magyarruhás kisérete, el-el maradozott tőle. Ő ugyanis házassága után nem sokára hazahozta a rideg Bécsből kis feleségét. Váraiban mindenütt német őrség garázdálkodott. A királyilag pompás sá-

rosi várkastélyában is. Itt alapitotta meg udvartartását. Már akkor is egész sereg udvarnok környezte. Egyenruhás szolgák. Nemes apródok. Fegyveres kiséretül kékselyem posztóba öltöztetett Rákóczi zászlós huszárok. És a tárogatós, hegedüs czigányok külön nagy zenekara . . . Megbecsülte őket a magyar ur. Mert ha valaha igaz volt, ugy most igazán mulatozásba fojtotta bánatit, hazafias buját a magyar. Az aranyozott ezüst kupákat forgatván, a selyem damasztabroszszal teritett asztal végén, a márvány padlós, márványoszlopos nagy ebédlő teremben, többször eldúdolta félhalkan, a zenészek melódiáját követvén egyik-másik vitézebb időket is élt nagy jó uram a felkapott »patyolatos« kurucznótát. De csak a második versét merte dúdolni. Az a sok hivatlan vasas tiszt nem hiába lábatlankodott az asztal mellett. Nem lett volna bölcs azok előtt a »patyolatos kuruczot« dicsérni. Inkább helyén valóbb volt a jó török fölött csufolkodni; noha jobban esett volna a némettel. De kiméini kellett a ház urát, a kinek minden léptét lesték a titkos kémek. A török már ugysem haragudhatik meg érte. Hát dalolták az urak:

Sárgalábu kis kakas
Kiugrott a gyöpre;
Patyolatos töröknek
Gyöngy a felesége . . .

Kopasz fejü vén basának,
Kopasz fejü vén basának
Száz a felesége,
Száz a felesége.

De mikor aztán asztal alá itatták az öregzamatos, édes tokaji borral a fülelő németeket, mikor az inasok kihordták az utolsó őrtisztet is a szobájába, akkor fesztelenül megoldódtak a nyelvek. A panaszokat, a sérelmeket nem győzte hallgatni Rákóczi. De hisz különben jól ösmerte ő már maga is az osztrák hunczutságot, zsarnokságot, a magyar föld, a magyar nép pusztító ellenségeit. Maga is sok lelki anyagi gyötrelmet szenvedett tőlük. Mindegy volt ezeknek bárki. Magyar ur vagy magyar paraszt. Egyaránt mérgezték az életét ezek a rablók, a kik imhol gazda módjára betelepedtek és parancsoltak a Rákóczi váraiban is. Utolsó jószágától megfosztották a jobbágyot. Sőt a sárosi várkastély kapu kulcsa is valamelyik német káplár kezére volt bizva. Az osztrák zsoldos durvasága ellen belső családi otthonában sem volt maga Rákóczi sem biztos. A népet, az istenadta népet pedig annyira kiforgatták holmijából, hogy volt idő, még sóra sem jutott. Az egykor gazdag magyar Kanaánban az istenadta magyar nép sótlanul sütötte a kenyerét, ha ugyan a kenyerének való derczéjét is abraknak el nem rabolta a

német. A mi erőszak, azt mind büntetlenül művelhette a magyar földön az osztrák zsoldos. Rabolták, gyilkolták, pusztitották a védtelen népet . . . Midőn ezen eseteket az ingerült urak egymásnak beszélték, némelyiknek összehorpadt aczélerős markában az ezüst kupa. Az elkeseredett sziveket olyanannyira felhevitette az ingerültség. Búsan végződött minden lakoma. Ébredezett a Rákóczi szive is. A legsiratósabb, a legbúsongósabb öreg nótát hegedülte a primás és szinte zokogott a tárogató, a mikor a magyarság visszafojtott panaszát, keservét és szenvedésit panaszolta. A hajnali nap azonban, mely ép most rugta le magáról a dunyhát, elégedetten betekintett a diszesen ivezett nagy ablakokon. Ő nagyon szerette a magyar földet, mert az sok virággal kedveskedett neki, de gyülölte a németet, mert az letaposta a virágot is.

Daczosan tekintettek a félmámoros urak selyemhaju Rákóczira, de daczos tekintetük mély szeretetre, bizalmas meleg érzésre változott. Összeütötték a kupákat. A nagyteremben moraj támadt. A bástya tetejéről a muskétás német csodálkozva tekintett a nagy ablakokra. Hátha még hallotta volna, egyikmásik nyakas magyar ur mit merészelt éljenezni?

— Éljen! Éljen a fejedelem . . . Rákóczi!

Mintha ez a név is belevegyült volna az éljenbe.. Aztán aludni mentek a jó urak. Azonban Rákóczi nem tudott elszenderedni. Égett a homloka. Égett a szive. Szép kis felesége, a a szerelmes szép Amália herczegasszony puha kis kezével hiába simogatta. Hiába altatgatta. Pedig patyolat kendővel is letörölte szerelmes férje verejtékgyöngyös hófehér homlokát.

(A zbórói száz hársfa alatt.)

A Rákóczi legbelsőbb, legbizalmasabb barátja mégis a dúsgazdag nábob, székesi gróf Bercsényi Miklós ungi főispán volt. Maga is fejedelmi vagyonnak ura. Igazi szilaj magyar. Krónikásai szerint a magyar szellemnek az eszménye. Szenvedély, tűz, erő, büszkeség, gyülölet, nagy erények és hibák a szivében, de a valódi magyar az erényeiben, mint hibáiban. Gyülölte, megvetette az idegent, még az üldözések idején is bátran szállott a magyar nemzet jogainak védelmére, szókimondó volt. Maró gunynyal ostorozta a kislelkűeket, a tétovázókat. Heves vére többször megfontolatlan, erőszakos fellépésekre ragadta. Rajongott a nemzet szabadságáért és a magyart vallotta legdicsőbbnek. Nyiltan küzdött a magyarság letiport jogaiért. De kudarczai, küzdelmének hiábavalósága meggyőzték, hogy

most már a magyar csak karddal verhe'i ki a bitorlott hatalomból az osztrákot. Mert ha némettel alkudozik a magyar, akkor mindig ő a vesztes. Ennek a lángoló lelkü hazafinak a gyujtó befolyása alá került a fiatal Rákóczi. Ha még idáig talán kétségei lettek volna, a nagy Bercsényi tüzes lelke, tüzes szava mezztelen valóságában bemutatta előtte a magyarság elárvult helyzetét. Szive mindjobban meggyőzte arról, hogyha ő neve dicső multjának, a Rákóczi névhez füződő szent, hazafiui vezérkötelezettségének meg akar felelni, akkor nem lehet más czélja, más vágya, mint emlékirataiban meg is irta, — a szabadság szeretete és az édes hazát az idegen járom alól fölmenteni.

A zboróí várkastély száz hires hársfája alatt Rákóczi és nagy Bercsényi Miklós sokszor értekeztek igy bizodalmasan a haza, a nemzet nagy siralmáról. Bercsényi bevégezte a nagy munkát, biztos volt abban, ha a magyar nemzet feltámad, nem marad vezér nélkül, mert akkor kirántja ősi kardját a Rákócziak ezen dicső, daliás sarja . . . De még addig sok igazságtalan keserüséget, méltatlan sérelmet szenvedett a nemzet, maga Rákóczi is az osztráktól. De mégis elkövetkezett az idő, hogy ősei kardját kihuzta és hogy a hadak élére állott szép Rákóczi . . . Mikor a zboróí

kastély hires, lombos, száz hársfája alatt beszélgettek, sétálgattak, dehogy gondolták volna, hogy oly hamar elkövetkezik. Elkövetkezett. Akkor tavaszon kétszer virágzott még a zborói hársfa is, azok a gyönyörü óriás hársfák, melyek alatt Rákóczi szép feleségével annyiszor andalgott és mely illatos lombok alatt a pirospozsgás magyar dajka édes magyar danát dalolva ringatta arany bölcsőjében a herczegi pár kis fiát, József herczeget. Ő 1700-ban született. A kisebb György herczeggel szomoru esztendőben, 1701-ben ajándékozta meg Rákóczit Amália. Azon esztendőben a hideg ősz hamar lesodorta a zborói hársfa illatos, susogó lombját és a vérpad hollói, varjai szállongtak a Rákóczi kedves vadászkastélya körül.

(Longuevál, az áruló katonatiszt.)

Egy belgiai származásu osztrák katonatiszt vállalkozott a legaljasabb szerepre, hogy Rákóczit tőrbe csalja és elárulja. Bizonyos Longuevál nevezetü hadnagy volt ez az aranybojtra méltatlan férfi. A sárosi várhoz közel állomásozott. A vasas német lovasoknál szolgált. Behizelgő modoru, művelt férfi volt. Teljesen elütött a zsoldos hadak akkori durva tisztjeitől. A nyilt jellemü Rákóczi bizalmába

is ezen tulajdonságai által férkőzött be. Franczia nyelven folyékonyan diskurált Longuevál, miért is Rákóczi nagyra becsülte a sárosi magányban, a bús magyarok között ennek a világlátott, művelt férfinak társaságát. Mindig szivesen fogadta házánál; noha a magyar urak előtt, mint a többi osztrák zsoldos, ugy Longuevál is gyülölt személy volt. De hiába intették tőle Rákóczit. Már behizelegte magát a herczeg szivébe. Hisz bizalmas beszélgetés közben éppen a sima, borotvált arczu Longuevál hadnagy volt, aki a zsoldosok garázdálkodása ellen élesen kikelt, aki türhetetlennek nyilvánitotta az idegen uralom tatár pusztitását.... Rákóczi komolyan vette e kisértő és kém szavát. Hitt neki. És midőn 1700. őszén meghalt Károly spanyol király és mind a franczia, mind az osztrák gyujtogatni kezdte a spanyol örökösödési háboru aknáját, ekkor Longueval hadnagy alkalmasnak találta az időt, hogy Rákóczit a bécsiek hálójába becsalja, előadta, hogy ő hosszabb szabadságra mén hazájába és mivel ellátogat Párisba is, szivesen szolgálna Rákóczinak. És ha a herczegnek volna valami irni valója XIV-ik Lajos franczia királyhoz, atyjának régi szövetségéséhez, ő ezt a levelet készséggel kézbesiti. Hisz az osztráktól jót ugysem várhat Rákóczi, ezért a régi szövetség felujitása semmi esetre nem

lesz ártalmára. Hisz a francziák mindig meleigen érdeklődtek sorsa iránt. Ez tény volt. Ezt az érdeklődést a bécsi franczia nagy követ részéről többször tapasztalta Rákóczi,

Rákóczi belement a tőrbe. Ajánlotta a franczia király figyelmébe Longuevált és általános kifejezésekben irt a magyar állapotokról. Amihez joga is volt, mint minden szabad magyarnak. Ekkor a herczegtől melegen elbucsuzott Longuevál; de Bécsben stácziót tartott. Bemutatta az udvari körökben a Rákóczi levelét. Azután indult válaszért Versaillesbe, majd a franczia király levelével, mely az ő szóbeli felvlágositásaira adott kedvező és sokat igérő válasz volt, ismét fölkereste a gyanutlan Rákóczit, azonban Bécsben előbb olvasták ezt a levelet is, a melyre most Rákóczitól ujabb választ kért.

Rákóczi megirta ezen levelet. Többet ebben sem mondott, minthogy a magyar nép rabigában szenved, helyzete türhetetetlen. Epekedik a szabadságért. A cselvetők azon alattamos kivánságát azonban nem teljesitette, hogy a magyar elégedetlen urakat névszerint s megnevezze . . . Longuevál, a gaz áruló katonatiszt, igy a rábizott feladat nehezebb részét megoldotta. Az 1701-ik esztendő február havában indult Sárosról utnak. Most már felesleges volt tovább a komédia játszás, a leveleket

Bécsbe vitte, hogy gaz árulása mégse tünjék oly alacsony szinben, magát szinleg elfogatta . . . Neki még tanuvallomást kellett tenni a fiatal magyar főur ellen. Azért az aljas árulásnak leplezése végett eljátszották ez ujabb komédiát is.

Rákóczi osztrák ellenségei tovább nem haboztak. Kiadták az elfogatási parancsot. Bercsényit is elakarták fogatni, de a nyakas főur idejekorán lengyelföldre menekült. Nem igy Rákóczi. De az áruló Longuevál is megkapta gazsága jutalmát. Ő később uradalmat nyert. Osztrák bárói rangraemelték.

(Rákóczit börtönbe hurczolják.)

Rákóczit nővére és egyéb jó barátai idejekorán értesitették Longuevál elfogatásáról. És hogy a belga hadnagynál megtaláltak bizonyos irásokat is. Kérve-kérték tehát Rákóczit, hogy meneküljön a közeli biztos Lengyelföldre, mert már Solari nevű tábornokot is kiküldték az elfogatására. Rákóczi nem menekült, noha kastélyához közel feküdt a lengyel határ. Bizott ártatlanságában, de bizott főuri kiváltságában is is, mint magyar főnemes, mint római birodalmi herczeg. Hitte, remélte, hogy őt törvényes eljárás nélkül nem fogják börtönbe hurczolni... Otthon maradt betegágyas felesége mellett. Éjszaka

durván rátörtek. Egész osztály lovas vasas németet vezéreltek egyetlen ember elfogatására. Több száz fegyverest egy ellen . . . Az egyenruhás martalócz csapat, a német várőrség közbejöttével, nesztelenül férkőzött be a sárosi várba. Vak éjszaka volt. Viharzott is . . . Méltó éjszaka ilyen betyár merénylethez és támadáshoz, még csak arra sem érdemesitették Rákóczit, hogy, felszólitván, kihivják hálószobájából, a hol — betegágyas feleségét őrizve — aludt. . . . Zsiványmódra rátörték az ajtót. Egész sereg zsoldos betolakodott a családi szentélybe, hol betegen feküdt a bájos herczegasszony.

Rákóczi felriadt. Fegyver után kapott. De leeresztette a kardot, midőn az éjjeli lámpa lobbanó fényénél látta, hogy a császár egyenruhájába vannak kiöltözve a betörők. . . Nem állott ellen. Csupán annyi haladékot kért, a mig felöltözhet. Aztán megcsókolta nejét. Igyekezett vigasztalni a megrémült asszonyt. Még egy utolsó bucsó csók. . . Kis fia sirt a bölcsőben . . . A zsoldosok kivont karddal csoportosultak Magyarország legelső főura köré. A drága szőnyeget sáros lábuk összetaposta, a családi szentélyt az italtól büzhödt leheletük megfertőztette. Az ájult herczegasszonyt sirva ébresztgették hű cselédnői. A kis Rákóczi fiu is sirt az aranytalpas bölcsőben.

És a sárosi várból nagy, sötét lovas csapat

lovagolt ki a vak éjszakába. Ott lovagolt a fegyveresek közt a szótlan Rákóczi is. Viharzott az éjszaka. Az elnyomott nép reménységét, az ország legelső főurát igy hurczolta börtönbe az osztrák, mintha Bakonyból fogott közveszélyes utonálló lett volna. A németujhelyi börtönbe zárták el, ugyanabba a börtönszobába, ahonnét nagybátyját, Zrinyi Péter horvát bánt, harmincz esztendővel ezelőtt vérpadra hurczolta az osztrák. Akár a siralomház, oly rideg, oly hideg volt ez a börtön.

IV.

(A börtönben.)

A börtönlevegőtől, mint a hó megfehéredett a Rákóczi szép orczája. Hat hétig szenvedte a rabságot. Ki sem hallgatták. Szándékosan akarták ezzel is alázni, gyalázni. Valamiféle éléskamarába csukták be. Szük rostélyon lopózkodott oda be néhány napsugár. E sötét oduhoz komor emlékek tapadtak. Rákóczi, mert értésére adták ezt is, elmélkedhetett . . Ez a börtön ugyanazon börtön volt, honnét dicső emlékű nagyatyja, a hatalmas Zrinyi Péter bán lépett a vérpadra.

És ha jött az éjszaka — sötét árnyak lebegtek a fogoly herczeg körül. A német, az osztrák által legyilkolt magyar hazafiak végtelen sora . . . Hazájára, az elnyomott nemzetre gondolt. Felesége bájos vonásai, szerelmes két fiu magzatra, a két védtelen Rákóczi fiu felfeltüntek lelkében, ilyenkor a kemény börtönasztalra támasztotta selyemfürtös fejét. A végtelen szomoruság ellágyitotta szivét . . . Az

osztráktól ne várj irgalmat! Fülébe csendült Bercsényi Miklós szava. Csak a kard mentheti meg a magyart ezektől.

A börtönlevegőtől, mint a hó megfehéredett Rákóczi szép orczája.

(A vérbirák előtt.)

Hat hét után felnyilt a börtön vasas ajtaja. Rákóczi szabadabb levegőt szivhatott, de csak addig, a mig a vérbirák elé vezették. Német katonák kisérték s egy fiatal dragonyoskapitány.

A nemesfogoly őrizetére rendelt dragonyos század parancsnoka, bizonyos Lehmann nevű poroszszármazásu fiatal kapitány, a ki Rákóczival e nehéz helyzetében is illő becsülettel viselkedett. Rákóczi e fiatal százados kiséretében lépett az öreg bolthajtásos terembe, a hol vérbirái már várták, szemenszedett osztrák alakok. A magyarnak halálos ellenségei. Buccelini gróf osztrák udvari kanczellár, Euler haditanácsos az auditor és még néhány osztrák birtokos. Valamennyi gyiklesős, tubákos, német plundrás osztrák, a kikkel szemben fejedelmi alakként magaslott ki Rákóczi. Fekete bársony diszmagyarruhát viselt. Hófehér volt az arcza. Fenséges nyugalommal tekintett a vérbirákra. Kalpagját a kezében szorongatta.

— Mi neve herczegségednek? ezen köznapi kérdéssel kezdődött a vallatás.

Rákóczi előbb végig vizsgálta ez alattomos csoportot. Mint a páva, oly begyeskedve ültek a hosszu asztal mellett . . . Rákóczi fejére nyomta a kalpagot s a közeli székre leült. A guta kerülgette a gőgös, az elbizakodott vérbirákat, de nem szólhattak Rákóczi ellen, mert római birodalmi herczeg is volt és igy jogában volt, hogy bármely biró előtt föltegye a kalpagját . . . Majd aztán önérzetesen, határozottan tiltakozott a kihallgatás ellen.

— Én a római szent birodalom fejedelme vagyok, sárosi főispán és magyar mágnás vagyok, azért titeket nem ismerlek el biráimnak. Felettem csak a herczegek gyülekezete, vagy a magyar rendek itélhetnek, ha érdemes vagyok a büntetésre. Ők az én jogos biráim, de ti nem! . . .

A vérbirák hüledezve hallgatták e választ. Mindazáltal a császár iránti tekintetből hajlandó volt e bizottság előtt is felelni a feltett kérdésekre . . . Mindvégig megőrizte fenséges nyugalmát és fölényét. Tagadta és czáfolta, hogy ő a felség, a nemzet békéje ellen a franczia királylyal szövetkezett volna, vagy bármely magyar főurral is összeesküdött volna. Azon levelében sem irt olyat, amit a franczia királyhoz küldött, a mit szabad országban nyiltan el nem lehetne mondani egy ország helyzete, egy ország sérelmei felől . . . Nem zavarta meg

az sem,a midőn egyetlen vádlóját, az egyetlen tanut, az elvetemült Longuevál kapitányt szembesitették vele. Ez karddal az oldalán, tiszti parádéban lépett eléje, de sápadt volt, mint a fal, reszketett az ina is a belga hazaárulónak, a ki Rákóczi jóságát, barátságát ily aljasan hálálta vissza.

E hitvány áruló hazugságait, költött rágalmait mosolyogva hallgatta Rákóczi. Vakmerő hazugságait megczáfolta; midőn pedig a hitvány ember esküdözött a vádjaira, intette:

— Vigyázzon Longuevál ur! a hamis eskütől elkárhozik a lelke.

Igy végződött a vérbirák kihallgatása. Rákóczi kijelentette, hogy csak a fejedelemnek, Lipótnak felel irásban. Visszakisérték börtönébe, most már nyiltan látta, micsoda aljas árnányt fontak az elpusztitására. Következett az este. A holdvilág reszketős aranyfátyolt boritott a börtön rostélyos ablakára.

(Halálhirnök a börtönben.)

Ez a halálhirnök nem volt más, mint a bécsujhelyi polgármester. A vérbirák által szerkesztett vádpontokat ez vitte be a Rákóczi börtönébe. De Rákóczi vonakodott azokat át venni. Követelte, hogy vagy a birodalmi, vagy magyar törvényekben előirt törvényszék elé állitsák . . .

Erre a bécsujhelyi polgármester a börtön asztalra dobta a vádiratot, mert ugy parancsolták, ha Rákóczi vonakodnék, akkor is hagyja ott. Komor, borotvált arczu német volt ez a bécsujhelyi polgármester. Mindamellett, mielőtt távozott, figyelmeztette Rákóczit:

— Herczegséged pedig a pontokra harmincz napon belül megfeleljen. Ellenkezőleg beismerésnek veszszük e sulyos vádakat.

— Ha velem együtt rothad el e papiros a börtönben, akkor sem nyulok hozzá, Rákóczi meg igy felelt. Követelem, hogy állitsanak törvényes biráim elé!

(A nemes Lehmann kapitány.)

Belátta Rákóczi, hogy vesztésére törnek. Ha nem menekül, legyilkolják, mint legyilkolták nagyatyját . . . Lázongott a lelke ennyi gyalázatosságot, aljasságot, gonoszságot tapasztalván . . . Ámde megsegitette Istene.

Hű felesége, kit magát is fogva tartottak egy bécsi kolostorban, de a Rákóczi ház egyéb barátjai is megmozdultak. Sikerült a herczeg pártjára megnyerni az őriző század főtisztjét, a nemeslelkü, őszinte Lehmann kapitányt, a ki az első látástól mindig tapintattal, szeretettel viseltetett Rákóczival szemben. És most midőn arról volt szó, hogy a vérpadtól mi-

ként mentsék meg a nemes lelket, ő saját élete koczkáztatása árán vállalkozott Rákóczi megmentésére.

Ez időközben a nemes porosz tiszt Rákócziné is beengedte a sötét börtönbe. A herczegasszonyt álruhában engedték ki a jó lelkű, sorsán szánakozó apáczák férje börtönébe. Sok, sok viharos esztendő elmult, mig ujból találkozhattak . . .

Lehmann kapitány őrködött addig a börtön ajtó előtt. De Lehmann kapitány ki is szabaditotta a börtönből Rákóczit. Egy fiatal zászlótartó, a Montecuccoli ezredbeli öcscse segitette vakmerő vállalatában.

(Rákóczi menekül a börtönből.)

A zsarnokság biztosra vette Rákóczi pusztulását. Még inkább neki bátorodott a magyar nemzet zsarolásában. Sótalan kenyeret evett a nép, tizenkét ezer főnyi magyar sereg felszerelését sürgette az osztrák, hogy a magyar vér árán biztositsa a sárgafekete zászlók harczi dicsőségét . . . De hajh! Rákóczi kimenekült a börtönből.

Novemberi este volt. Hamar alkonyodott. A hervadt levél zörgött a fákon. Azon időszak ez, midőn a föld elpihen. Az emberek is tunyhábbak, álmosabbak. A Rákóczi börtön ajtaja

egy konyhára nyilt. Ott őrködött a dragonyos katona. Csak a hold világitotta a termet, honnét Lehmann kapitány valami ürügy alatt eltávolitotta az őrszemet. Ezt az időt használták fel. Rákóczi ez idő alatt menekült ki a kapitány szobájába, a hol már várta a vérteszászlótartó. Itten Rákóczi maga is a Montecuccoli ezred közvitézévé öltözött, kardot kötött az oldalára . . . Megölelte a nemes Lehmann kapitányt, a ki még visszamaradt, csak később akart menekülni, mikor már a herczeg biztonságban lesz . . . Aztán a fiatal zászlótartó podgyászát vállára vetvén, szemére huzott kalappal, mint gazdáját, ugy követte a zászlótartót Rákóczi. Az őrségen szó nélkül átengedték.

A városnak egy csöndes utczájában nyergelt lovakkal várták néhány hiv emberei Rákóczit. Mentve volt. Mire a nap feljött, már messze távol vágtatott a bécsujhelyi börtöntől Rákóczi. Hű apródja Berzeviczy Ádám kisérte. Lengyelhon felé fordították a kantárt, a hová szerencsésen el is értek; noha az osztrák kormány vérdijat tüzött ki a Rákóczi selyemhaju fejére. Tizezer forintot igértek annak, a ki élve elfogja. Hatezer forintot kapott volna az, aki véres tetemét bemutatta volna az osztráknak, a hoppon maradt vérbiráknak. De Magyarhonban, mint a felhők mögül ki-

gyuladó szivárvány, ugy terjedt a gyönyörüséges hir, hogy Rákóczi megmenekült a hóhérok keze közül. Hogy lesz immár majd a szegény magyarnak vezére.

De Rákóczi ezen meneküléséhez véres emlék is füződik. A nemes Lehmann kapitány noha kifeszittette a börtön rostély ablakát, noha kötelet is bocsátott az ablakból a földre, a gyanut nem kerülte el, a hoppon maradt dühöngő osztrákok lefejezték, testét felnégyelték Szomoru őszi nap. Zörögtek, zörögtek a sárga hervadt le velek. Egy mártirral több volt az égben, hajh! De menekült nagy Rákóczi, a magyar föld legszebb virága, a magyar nemzet reménysége. Mint szél, száguldott vele a tajtékzó paripa. Álruhában elérte a lengyel határt. Ott a legnagyobb barátsággal fogadták a bujdosókat; hisz épp a lengyelek nevezték el az osztrákot a szabad nemzetek ellenségének.

V.

(— Add meg magad Bercsény

Bercsényi Miklós Lengyelországban, Varsóban egyengette a Rákóczi- és a magyar ügy érdekeit. Az első lengyel főnemesek keblükre ölelték, barátságukba fogadták. Nem csoda, hahát az osztrák követnek szálka volt a szemében ez a kemény magyar ur, akinek a magyarhoni birtokait már lefoglalta a német. Most az életétől is meg akarták rabolni. Épen ugy, mint Rákóczit. Ezen czélból tőrbe csalták Bercsényit. Ágost lengyel király első minisztere, Reichling nevü német, az osztrák követtel együtt eszelte ki ezt az aljas merényletet. Elhitette ugyanis Bercsényivel hogy az egyik határmenti faluba Tökölitől titkos küldött érkezett. Mivel azonban az udvarnál őt feltünés nélkül nem fogadhatnák, felkérte Bercsényit, hogy egy királyi biztos kiséretében utazna Testakov faluba. Értekezzen ott a számüzött fejedelem küldöttével. Saját kocsiját felajánlotta e czélra.

Bercsényi gyanutlanul fogadta a megbizást. Nagy titokban elindultak. Alig néhány szolgát vitt magával, így érték el a petrikovi vadonerdőt. Itt lovasok támadtak az utasokra. Bercsényinek az egyik szolgáját meg is gyilkolták.

Bercsényi csak ekkor látta, hogy osztrák egyenruhás tiszt, bizonyos Brikner hadnagy vezeti a támadókat. Miután az árulásba beavatott királyi biztos kiugrott a kocsiból, a német tiszt elmarkolta Bercsényi karját.

— Add meg magad Bercsényi! Foglyom vagy! így kiáltott a német.

A vakmerő Bercsényi nem veszitette el a lélekjelenlétét. Körültekintett, midőn látta, hogy a cselvető osztrák zsoldosok egy fedeles kocsi előhurczolásával bajoskodnak, abban akarták az osztrák rabságba hurczolni, benyult a dolmánya alá. És igy felelt:

— Azt majd meglátjuk Brikner hadnagy ur! . . még a hazából ismerte ezt a tisztet. Bercsényi Miklós nem adja oly olcsón az életét, mondá még és a váratlan előrántott zsebpisztolylyal lelőtte a németet. Az lezuhant a lóról. Bercsényi pedig a kocsiból kiugorva, szolgája lován bevágtatott az erdőségbe. . . A vakmerő kurucz vezér elmenekült az üldözők elől. . . De belátta, hogy most már az osztráktól a lengyel földön sem biztos az élete, azért a varsói franczia nagykövethez folya-

modott gyámolitásért, aki egy franczia barát kolostorban rejtette el őt. A derék atyák kolostorában találkozott össze barátjával Rákóczival is. A két bujdosó sirva ölelte egymást.

(Rákóczi ellen felszabaditják a gyilkosokat is.)

Bercsényi megindultan hallgatta herczegi barátja sorsát. De szenvedélyes magyar vére lángra gyuladt, midőn hallotta, hogy annyira vetemedett az osztrák aljasság — vérdijat merészelt tűzni a Rákóczi fejére. És igy azt kiszolgáltatta minden orgyilkos tőrének .... A petrikovai támadást különben ő sem felejtette el, az osztrák intézte azt is.

Rákóczi valóban nem érdemelte azt, hisz ő, mielőtt a börtönéből megszökött, a császárnak, az ifjabb József királynak s neje Eleonora királynőnek megirta, hátrahagyott leveleiben, hogy ő aljas cselvetésnek az áldozata. Még itéletet sem mondtak felette, javait már is elkobozták, sőt életétől törvénytelen módon megakarták fosztani ... Ártatlan nejét és kis csecsemő gyermekeit is elzárták ... Mivelhogy tehát látta: őt mindenképp elakarják pusztitani, ezért választotta inkább a szökést ... Igy felpanaszolt mindent a trón urainak. De esküvel fogadta, magyar ország törvényeinek aláveti magát! Ha vétkesnek találják, ám itéljék el

a haza törvényei szerint. Ártatlan hitvesének, kis gyermekeinek irgalmazzanak . . .

Az osztrák válasza az a felhivás volt erre, melyben felszólitottak minden rablót, minden gyilkost, hogy pénzért gyilkolják le Rákóczit, ha mindjárt a templomi oltár előtt találnák is.

Mindamellett még a rablók is megvetették az osztrák Judás pénzt. Sőt az üldözöttet a legnagyobb szeretettel, tisztelettel, részvéttel. és barátsággal fogadták mindenütt. A határszélen, a podolini öreg kolostorban hetekig rejtegették a hazafias piarista atyák. A magyarföldön ez a kolostor volt Rákóczinak az utolsó pihenő helye. E szentelt küszöbökről bujdosott át Lengyelországba. A hazafias barátok sirva engedték el. Sirt, nyögött még a csöndes fenyőerdő is, midőn a havas hegyek közül feltámadt szél az örökzöld lombokat megrázta a bujdosó herczeg feje fölött . . .

(Hirek az elárvult hazából.)

Az elárvult hazából egyre szomorubb-szomorubb hirek szálltak a bujdosókhoz, mint véres szárnyu fekete hollók . . . Néha egész fekete felhő kerekedett belőlük, olyannyi volt a szomoru hir.

Nem! Rákóczit nem feledte el a nép. A kevély Bercsényi neve sem jutott a mulandóság sorsára. Emlegette őket az ur, a paraszt;

noha buzgó katholikus volt a herczeg, a sanyargatott, üldözött kálvinisták is csak őt emlegették.

Kollonics, a magyarság ezen átalkodott, nagy ellensége, egymásután erőszakolta a magyar nemzetre régi zsarnok terveit. A spanyol örökösödési háboruba kötélen fogdosták a magyar föld fiait, miglen a hazai tüzhely körül elbizakodott idegen zsoldos hadak pusztitották a földet, a népet. A »hajas szomszéd«, a parókás német, még a sóra is adót vetett. A kiváltságos jász-kun földet 500,000 forinton eladták a német lovagrendnek. A protestánsokat is üldözték. Lelkészeiket elfogták. Kollonics börtönnel, gályarabsággal fenyegette őket. Vérzett a sok méltatlan, durva zsarnoki sérelemtől a nemes nemzet teste. Az idegenek kegyetlensége, zsarolásai elől a hegyekbe, az erdők közé bujdosott a nép. Rákócziék e közben a francziától, svédektől, lengyelektől törekedtek segitséget nyerni, hogy a végromlásra jutott hazát a türhetetlen idegen zsarnokságtól felszabaditsák.

(Az árva nép felkeresi a nép atyját.)

Rákóczit, a kurucz-fejedelmet, az árva nép nevezte el »a nép atyjának«. Végső nagy nyomoruságában is hozzá fordúlt e nép. A Rákóczi ház hü jobbágyai, a magyarhoz min-

dig igaz testvér a ruthén nép, a munkácsi herczegségbeli hű jobbágyok küldöttek hozzá először követséget. Bige László nevezetű embert és egy orosz papot. Tudják meg, hogy él-e még szeretett urok?

Ez a két egyszerü követ sokáig bolygott a lengyelföldön, mig, hir után indulva, a határszéli Brezsán kastélyban megtalálták Rákóczit, a ki akkor lengyel főur barátjaival ott időzött . . . Az egyszerű emberek sirva borultak Rákóczi elé. Csókolgatták még a lengyeles köntösszegélyét is. Úgy panaszolták a nemzet romlását. Kérve-kérték; térjen vissza az országba. A nép azonnal fegyvert ragad mellette. A mozgalomhoz bizonyára a nemesség is csatlakozik, hisz az ő legényeiket is fogdossák a külső országi véres háboruba. Az idegen zsoldosait is egyre masiroztatja az országból az osztrák. Már a Munkácsvidéket zsaroló Montecuccoli lovasezred is parancsot kapott az indulásra. Csak Rákóczit lássa a nép, csak némi segélyt nyerjen e nép, fegyvert ragad az mindnyája osztrák zsarnokai ellen.

A nép atyjához eképp beszéltek a sanyargatott magyar nép egyszerü küldöttei. Rákóczi búbánatos szép arczát felderitette ez a nagy ragaszkodás. De hogy a magyarhoni panaszolt viszonyokat, a nép felfogását bizonyosabban megismerje, biztos embert küldött

velük a magyarföldre. Bercsényi gróf egy ügyes, értelmes, fiatal lovászát. Arra is felhatalmazta, hogy buzditsa a népet. Segélyt, mindent ád. Maga is közéjük mén, ha a szent ügy mellett kitartanak, nem csüggednek attól.

E küldött bejárta a Rákóczi birtokok nagy részét, sőt a buzatermő gazdag Tiszántul vidékeket is. A nép mindenütt rajongó örömmel fogadta Rákóczi jövetelének és biztató szavainak a hirét. Csak parancsokat és zászlókat kért, hogy az osztrák ellen seregekben fellépjen. A hegyek közt, erdőkben, alföldi nádasokban, puszták délibábos mélyében ezer és ezer elkeseredett bujdosó várta a jelszót várta a parancsot:

— Rajta kurucz! Rajta a németre! Saraboljadd! Kaszaboljad apád-anyád, nemzeted megrontóját!

(Rákóczi levelet ir magyarjaihoz.)

Rákóczi fellelkesült a nép ezen bizalmán. A Rákóczi név varázsát nem koptatta le az idő. Tehát a Rákóczi név varázsa gyujtótűz a virágos szép magyarföldön! Jaj lesz annak, a ki ezt a szent tüzet nem tiszteli, a ki ezt a szent tüzet kiakarja oltani. A nép támad az ellen. Már pedig Rákóczit kiakarta irtani az osztrák, mert minekutána a bécsi kormány

javaitól elébb megfosztotta, most idegen bíróság utján felségsértő lázadás vádja miatt is elmarasztalta, sőt fejének vesztésére itélte a sok selyemruhás, aranymetaliás hóhér.

Mit habozott volna tehát tovább? a nép imádkozva várta visszatérését, ő maga pedig halálitélettel nemes fején . . . Ha már pusztulni kell, legyen ez méltó a Rákóczi névhez Vére hulljon a magyar földért, a magyar szabadságért és azért a hü népért, mely őt a »nép atyjának« becsülte . . . Selyemhaju szép Rákóczi Ferencz igy gondolkodott magában.

Zászlókat készittetett. Aranyos fonallal e szent szavakat varatta a magyar szabadság első szép zászlaira: — Hazáért és szabadságért . . . Azonban meghagyta, hogy a zászlókat parancsáig ki ne tüzzék, a nemeseket ne pusztitsák, inkább hadicsellel rontsák, zavarják a németet. Majd segitséggel megjő ő is; akkor aztán kibontják a Rákóczi zászlót. Egyidejüleg nyilt leveleket küldött az országba. Bercsényivel együttesen irták alá. Imádság számba elmén ez a forró hazaszeretettől lángoló betüs levél, mely igy hangzik:

»Mi, fejedelem felsővadászi Rákóczi Fe»rencz és székesi gróf Bercsényi Miklós, a »magyarországot, mint szülőföldjüket őszin»tén szerető, fegyverviselésre képes min»den rendű nemesek — és nem nemesek»nek Istentől üdvöt és boldogságot! Nincs

»magyar, ki az isteni és emberi jogok ellen »vétő idegen nemzetnek kegyetlenségét, a »közterhek elviselhetlen sulyát, a hazai tör»vények felforgatását, mindnyájunk megvet»tetését nem tapasztalta volna, — elannyira, »hogy egyebet már senki sem vár mint az »ország, régi szabadságaink végromlását, »hacsak a mindenható Isten amaz ellenséget »csodálatos nehézségek közé nem szoritotta »volna, nyújtván alkalmat a hazája igaz »szeretetétől lángoló magyar nemzetnek, »hogy ősi szabadságát visszaszerezze. Vir»radván tehát Isten akaratából oly idő és »alkalom reánk, melyek ezen elviselhetet»len teher alól fölmenthetik az országot: »minden rendű igaz magyarokat felhivunk, »hogy édes hazája, nemzete szabadsága mel»lett fogjon mindenki fegyvert a nekünk »zsarnokilag parancsoló nemzet ellen, egye»sülvén hadnagyaink csapataival. Mi is elég »segélyhadakkal megindulunk, készek lévén »édes hazánkért vérünket és életünket is »édes örömest ontani, ha kell. Bizalmun»kat vetjük Istenbe, nemzetünknek veleszü»letett harczias bátorságába és hazája iránti »lángoló szeretetébe; hiszünk a keresztény »királyok segélyében, — melynek alapján »fajunk régi szabadságát közös törekvéssel »visszanyerendjük, hogy a szegény pórnép el»nyomása megszünjék végre, parancsoljuk, »hogy senki bármily vallású egyházi szemé»lyeket, templomokat, utasokat, kalmárokat »ne merjen kirabolni s a szegény népet »elnyomni, ha élete kedves előlte, hanem »egy szivvel-lélekkel járjanak el a közhaza »javára.«

A lángoló kiáltvány, az aranyos Rákóczi zászlók gyújtólag hatottak az elnyomott népre. Tömegesen gyültek össze a bujdosók, a nép és a közrendű vezetők már tovább nem birták szenvedélyüket fékezni. A roszul fegyverzett, szedett-vedett nép a fejedelmi parancs ellenére kitüzte a Rákóczi zászlókat. Mivel tapasztalta, hogy a nemesség tartózkodik a mozgalomtól, a nemesi birtokokra támadt és a dicső zászlók alatt pusztitani, rabolni kezdte azokat. Rákóczi elkeseredve hallotta ezt a hirt, de nem sokára szomorubbat is hallott.

(Károlyi Sándor Dolhánál szétveri a kuruczokat.)

Megijedtek a német kapitányok a nép gyülekezésétől, azért megszoritották a megyéket, hogy a nemesség felülvén a nyeregbe, verje szét a »rabló csordákat.« Károlyi Sándor szatmári főispán volt ezidőtájt a felsőtiszai részen a legtekintélyesebb főur. Őt szutyongatták leginkább a németek. És midőn már nem térhetett ki a kellemetlen kötelesség elől, midőn már magát is lázadónak nevezték, kibontotta az ellenséges zászlót, a nemesi banderiumokkal hadba szállott a fegyelmetlen, gyöngén fegyverzett kuruczok ellen. Mintegy 2000 kurucz táborozott Dolha környékén. Még őrszemet sem állitottak ki . . . Boros fővel iszogattak a vezérek . . . Károlyi

könnyű szerrel szétverte a szervezetlen csapatot. Öt Rákóczi zászlót zsákmányolt tőlük. A zászlókat, a győzelmi hirt személyesen vitte fel Bécsbe. Most már számitott az udvar kegyére is, sőt gondolta hogy a nép lázongásainak okait előadván, tanácsszavára közbocsánatot hirdetnek és orvosolják a nemzet sérelmeit. Azonban a bécsi miniszterek kicsufolták. Gunyolták, hogy mese beszéd a győzelme. Mese az egész csata. A zászlók pedig még az első Rákóczi idejéből valók. Majd a bakó elégeti azokat.

A büszke Károlyi sértődötten távozott el Bécsből; de még inkább elkeseredett, a midőn ráadásul még a bécsi vámnál is megvámolták. Oda dobta a vámosnak az aranyat. De megfogadta: ezerszeresen visszafizeti azt a német, de a rajta esett csufért meg majd maga fizet vassal.

IV.

(Rákóczi hazatérése.)

A gyönyörű tavasz már aranyfésüjével lefésülgette a hegyek erdőiről a havat, zuzmarát, mikor 1703. junius havában Rákóczi Ferencz elindult az édes haza felé. Csak kisebb fegyveres csapat kisérte. Lengyel dzsidások, nehány középrendű magyar nemes. Maga nagy Bercsényi Miklós is távol bolyongott tőle. A danczkai franczia követnél járt küldetésben pénzbeli, fegyverbeli és fegyveres erőbeli segélyért.

Selyemhajú Rákóczi Ferencz ilyen maroknyi kis fegyveres csapattal indult az édes haza gyönyörű földje felé, hogy azt felszabaditsa, hogy bujdosó, árva népét családi fészkébe visszatéritse . . . Ez édes vándor uton, mert hisz haza, az imádott magyar földre igyekeztek, kiséretében lovagoltak a Tököli fejedelem régi hires kurucz tárogatósai közül is nehányan. Piros mente lebegett a vállukon, szürke volt a lovuk. Ezüstös sipja volt a rivalgó tárogatójuknak.

Rákóczit a határszéltől napi járó földre érte a dolhai veszedelem szomorú hire . . . Ama szomorú hir a kurucztábor szétveretéséről a Rákóczi zászlók elzsákmányolásáról. Mondák ugyan a küldöttek, hogy a határszéli hegyekben még mindig erős kurucztábor várja Rákóczi jövetelét és parancsait.

Noha a józanész mást parancsolt volna, a fiatal fejedelmet nem riasztotta vissza a szerencsétlen kezdet, hanem „fiatal hevessége és hazaszeretete által lelkesittetve“ tovább folytatta utját a magyar föld felé; a nép szeretetét és bizalmát nem akarta megcsalni. Mindössze, hogy egyik nemes legényével sürgős segitséget kért bizalmas lengyel főúr barátjaitól.

Gyönyörű tavasz volt akkor. A tavasz már félig lefésülte a beszkid ormáról a zuzmarát, havat és a bokrok aljában ibolyák illatoztak. Dal zendült az erdők mélyében, édes bús magyar dal és rusnyák dal, ott a bujdosók, ott a hű rutén jobbágyok várták Rákóczit.

(Az öreg orosz barát megáldja Rákóczit.)

Bent a hüvös hegyek között, a zabtermő szikár kövecses földön sötétlett egy öreg kolostor. Kristály patak öntözte a kertjét, galambok búgtak a padlásán és a sötét fenyőerdők elrejtették a sáros lábu kisértők elől,

Oroszhitű barátok lakták ezt a kolostort. Gyöngyökkel kirakott, arany képrámás Máriát imádták benne. Illatos tömjénnel is bőven áldozván neki . . . Ezeknek az orosz barátoknak volt a főnöke bizonyos Kamenszky Petronius nevű öreg barát. Ez valaha a Rákóczi birtokokon lakott. A gyerek Rákóczit sokszor ringatta, sokszor csucsujgatta a karján. Most hogy jövetelének hirét hallotta a fehérszakállas öreg orosz barát, legszebbik papi ruháját menten magára öltötte. Az aranysugaras fejű Mária képét úgy vitte előtte egy fiatal barát. Mások szent zászlókat lobogtattak, dicséneket énekeltek, népét az öreg barát igy vezette Rákóczi elé.

Midőn összetalálkoztak a fejedelemmel, megcsókolta az öreg a fejedelem kezét, de az keblére ölelte a vén oroszbarátot. Az örömtől sirt az orosz barát. A fejedelem látásával nem birt betelni. A határszélig elkisérte. Ott, a magyar föld édes határán megáldotta őt.

— Áldva légy! A nép szabadság első bajnoka te vagy! A szent öreg igy fohászkodott és leborult a haza határkövénél. Rákóczi még messze bent a magyar erdőkben is hallotta az oroszbarátok áldást zengő énekét.

(Tárogató zendül.)

Mikor a Beszkid hegyek alját elérte Rákóczi, követeivel ide parancsolta a csapatokat. Mire megérkeztek: a hirdetett ezrek száma nagyon aláapadt. Ötezer fegyveres helyett alig voltak ötszázan gyalogosok és lovasok. Ezek is leginkább bottal, kaszákkal, vasvillákkal, silány paraszt puskákkal fegyverkezve . . . Rongyos katonaság, tanulatlan vezérek. Részeges és a rablásra is hajlandó vezérek, mint a bujdosó Kiss Albert, Tökölinek egykori hadnagya, ki minek utána holmi törököket gyilkolt, már labanczkodott is. Aztán a paraszt atléta, a vénszakállu, nagy ivó Papp Mihály. Majos egy vakmerő vitéz, de részeges, garázda nemes, Esze Tamás egykori Rákóczi jobbágy, a kik közül csak Móricz Istvánt a későbbi huszti kapitányt és Horváthot lehetett katonáknak mondani, mert ők régi közrendűbb katonák voltak, noha a hadvezetői talentum nekik sem adatott.

Ilyen hadsereg, ilyen vezérek fogadták az édes magyar föld határán a nemes lelkü, a tettvágytól lángoló, nagyképzettségű Rákóczit, a ki mégis mélyen megindult, midőn látta ennek a szedett-vetett csapatnak a hűségét, rajongó ragaszkodását, emberfeletti dicső szeretetét fejedelmi személye iránt.

Igyekezett rendezni, szervezni őket. Őrszemeket állitott fel. Czirkálókat küldött ki. Csapatokba osztotta őket. Rendet, csöndet parancsolt a táborba. Szigoruan tiltotta és akadályozta a részeges garázdálkodást. Közéjük vegyült. Bizodalmasan, türelmesen, atyailag kihallgatta panaszaikat. Hogyne imádta volna tehát ez az egyszerü nép tulvilági jelenségként a gyönyörü szép, a gyönyörü nemes Rákóczit. Hisz saját nyelvükön vigasztalta és biztatta őket, saját nvelvükön zengett még a feddő szava is.

Hát még mikor a munkácsi herczegségbeli jobbágyok, a jó ruténok meghallották, hogy már itthon van a fejedelmi Rákóczi, csapatokban rohantak a táborhelyre, öreg, fiatal gyerek, férfi és asszony egyaránt. Mit szegény tüzhelyük megtermett, hust, kenyeret egyéb szükséges élelmet garmadára hordtak. És mint Rákóczi maga irja: »ez emberek meglátván engem messziről, térdre ereszkedtek és orosz módra keresztet vetettek magukra. Bőven hullatták örömkönyeiket, melyek az enyémet is kicsalták. Buzgóságuknak és ragaszkodásuknak nem volt elég bennünket élelemmel ellátni; hanem hazaküldvén nejeiket, gyermekeiket, beálltak sereinkbe, többé el sem hagyának, s a puskák hiányában kardokkal, vasvillákkal,

és kaszákkal fegyverkezvén, kinyilatkoztatták, hogy élni-halni akarnak velem . . .«

Kevés napok multán háromezer főre felszaporodott a szervezetlen, silányul fegyverzett fiatal, de lelkes, igaz szándékú csapat. A futó hir számukat még több ezerre emelte. A tiszántúli erős, gyönyörű népek, hajdúk, jászok, kunok is elküldték titkos követeiket, hogy a szegény zabtermő földről menjen le Rákóczi a gazdag magyar alföldre. Dús élestár várja ott. Erőskarú, erőshitű, lóra termett magyar nép, a mely mind fegyverbe száll a tárogató zendülő szavára, a mely mind kész hiven követni nagy Rákóczi varázslatos parancsszavát, aranybetűs tündérvitéz lobogóit.

(Rákòczi előre nyomul.)

A szikár hegyek közül rövid időn belül előre is nyomult fiatal seregével Rákóczi. Midőn hallotta, hogy a Montecuccoli vasasezred Munkács környékéről már elvonult, a fejedelem seregével Munkács városát megszállotta. Vélte, noha egyetlen ágyuja sem volt, hogy Munkács várát táborozás által beveheti, annyival inkább, mert a titkos értesitések szerint a környékben beházasodott várőrség és tisztek egyrésze hajlandó volt a hűségére átállani . . . Ide hát három napos menet után megérkezvén, a lehe-

tőleg rendezett gyalognépét elszállásolta. A lovassággal pedig a vár környékén csatározott kicsinyég, majd az őröket is kiállitván, megpihent Rákóczi. Nem sokáig pihenhetett, mert a fegyelmetlen sereg feltörte a polgárok pinczéit és részegeskedni kezdett . . . De alig csillapitotta Rákóczi ezt a garázda részegeskedést, kémei veszedelmes hirt hoztak. Hogy a marsból visszafordult a Montecuccoli lovasezred és 1200 kitünően fegyverzett, begyakorlott vasas katona Munkács ellen tart. Rákóczi belátta, hogy tanulatlan, alig felfegyverzett 3000 gyalog és 500 lovasból álló seregét ily védtelen helyen, ily ellenséges vár aljában legnagyobb meggondolatlanság volna kitenni, ily nagy rendszeres, kitünően fegyverzett lovashaderőnek. De viszont jól tudta azt is Rákóczi, hogy ha minden ellentállási kisérlet nélkül visszavonul, akkor a nevéhez, serege erejéhez füzött dicshir szertefoszlik, azért a sereg gyöngébben fegyverzett részét azon ürügy alatt, hogy a hátrább eső Szentmiklós kastélynál a biztos hegyvidéken foglaljanak állást, ezen silányabb részt szép szerével hátra, biztosabb helyre küldte, mig maga a jobban fegyverezett kis gyalog és lovas haddal még maradt, le is nyugodott, nehogy futásnak vegye az ellen ezt a visszavonulást. Megjött a hire a gróf Quirini vasaskapitány fogadásának is. Ez a henczegő

német fogadta és izente, hogy Rákóczinak kivágja a szivét és feltüzi a kardjára ... Ez a nemes gróf bizonyára a Rákóczi fejére tüzött vérdijat akarta kiérdemelni, azért esküdött ilyen bandita fogadást.

(A vasasok megtámadják az előőrsöket).

A kurucz sereg kisebbszámu előőrsei a város alatt, a Latorcza folyó szigetén voltak kiállitva. A reggeli őrváltáskor ezeket hevesen megtámadta egy századvasas német. Rákóczi maga arra a zajra ugrott ki ágyából, midőn lovassága az utczán az előőrsök védelmére kivágtatott. Rákóczi sövénynyel keritett udvarházban volt elszállásolva. Az ellenséges támadás ezen lármájára első teendője volt, hogy a nád és szalma fedeles városka főutczáján, az udvarház körül két oldalt fekvő házakba helyezte el karabélylyal, puskával fegyverzett csekély gyalogságát. Maga a fejedelem pedig a fiatal Majos nemessel és néhány jól fegyverzett magyar és lengyel lovagjával a sövénynyel keritett udvarház tárt kapujában foglalt állást.

A tanulatlan, igából fogott lovu, gyöngén fegyverzett kurucz előőrsök első elszánt ellenállását mihamar megtörték a vasplundrás, jól táplált vasasok. A szegény tanulatlan kurucz

csapatot, mint a nyulat úgy hajszolták maguk előtt.

A kevély Quirini kapitány vezette az üldözötteket. Csufolódva kiáltotta:

— Szaladjatok nyulak! Most úgyis a kardom hegyére szúrom a nyulfi herczegetek szivét!

(A vasasnémet kapitányt megöli Majos.)

A gőgös Quirini kapitány életével fizette meg gyalázkodó szavait. Mert az üldöző vasasok alighogy elérték az udvarházat, a ház sövények mellett felállitott gyalogság puskatüzet adott reájuk. A vitéz Rákóczi pedig a fiatal Majostól és néhány vakmerő lovagjától követve ádáz dühvel ugratott a kapuból az üldöző németekre. Keresztültiportak a vasas csapaton. Maga Rákóczi vitézi kéztusába elegyedett és nemes életének veszélyeztetésével vagdalta a megriadt németeket.

A vakmerő Majos Quirini kapitányt rohanta meg.

— No rajta német! Kiáltá a dühödt magyar. Rákóczi szive kéne néked! Pusztulj el kutya!

Vitézen védekezett a kevély Quirini, hanem őt már nem védte meg sem a kardja, sem a pánczélja, sem a bivalynyakú pánczélos lovasai, a fiatal Majos egy iszonyu vágással ugy ketté

vágta a fejét, arczát, menten szörnyet halt a német. Véresen bukott le a lováról.

A megrőkönyödött vasasok pedig visszaretiráltak a temetőig. Harmincz katona maradt le a lóról közülök. Oly iszonyu erővel vagdalta őket Rákóczi és néhány elszánt kurucz vitéze, — lovasok és gyalogos egyaránt.

A visszavonult vasasok az egyház melletti czinterem körül állottak fel és foglaltak várakozó állást. E közben Rákóczi kis lovas- és gyalogcsapatát igyekezett rendezni.

(A kuruczok menekülnek.)

E heves tusa után Rákóczi belátta, hogy kis seregével menekülni kell, noha helyzetükben a menekülés is válságosra válhatott. Ámde ha e szalmafödeles városkában maradnak, akkor a vasasezred, mint róka lyukba szoritja őket. A fegyver és tüz által ott kell pusztulniok. Mert a tűzveszély is fenyegette őket, mivelhogy a szomszédos házak már lángba borultak. Szerencsére a fojtó füstöt a német vasasokra verte a szél. Néhány perczig teljesen eltüntek a szem elől. Ezt a rövid időt használta a rettenthetlen Rákóczi. Egyik közlegénynek a szavára a Latorcza folyóhoz irányitotta a kis sereget. Az gázlót tudott ott. Tul pedig az Oroszvégen át gyepükkel, garádok-

kal, árkokkal környezett szőlőhegy emelkedett. Már oda képtelenség a lovas támadás.

A század vasas parancsnoka szitkokra fakadt, midőn látta, hogy Rákóczi kis seregével belegázol a Latorcza vizébe, de nem merte támadni a vakmerő kuruczokat. Hanem lovas futárokat küldött a többi lovas századok elé, hogy vágják el Rákóczi visszavonulását. Borzasztó helyzet. Rákóczi jó távcsöve segélyével már messze távolból látta, hogy a pánczélos sereg, mint vágtat a rónán keresztül a Latorcza felé; Rákóczi minden erejét, rettenhetetlen lélekjelenlétét összeszedte, hogy a felbomlott, egymást tipró kis sereget lehető rendben vigye keresztül a vállig érő mély gázlón. Jól esett neki, hogy a zavarodott tömegben mily sok bátor férfi volt és micsoda jóakarattal segitettek neki a vezetésben.

Elérték a túl partot. Most már gyors menetben igyekeztek a szőlőhegyek felé. Rákóczi legutól lovagolt nemes paripáján. Onnét rendezte a csapatot. De most egyszerre iszonyú döbörgés támadt. Pisztolyaikat sütögetve vágtattak elő a vasas századok. Válságos pillanat volt.

— Be a szőlőbe! Vezényelte a csengő hangú Rákóczi. Még ideje korán lovas, gyalog begázolt, beugrott a gerádján. Rákóczi utoljára ugratott át. Ékkorra már a gyalogsága a gyepű mögül lőtt is a németekre.

Igy néztek farkas szemet egy ideig. De a nehéz lovasság a karókkal beültetett, sövénnyel árokkal keritett szőlőt nem merte megtámadni. Visszafordultak a város felé. Rákóczit és kis fegyveres népét a végveszedelemből kimentette a magyarok Istene.

(Rákóczit siratja a föld népe.)

A munkácsi szerencsétlen viadalnak túlzott hirét terjesztették a szaladók. Az a rémhir terjedt, hogy Rákóczit a német a városba szorította és legyilkolta. A fejedelem naplójában felemliti, minő megdöbbentőleg hatott a jó népre ez a hir. Igy irja: »az elkeseredett nép könyeket hullatott és orosz szokásként orditással tölté el a hegyeket, völgyeket, kik e sorokat olvasandják, alig fogják hihetni a nép ekkori fájdalmát és ho zámvaló ragaszkodásának nagyságát. Hallám jajgatásaikat, midőn a hegytetőkön vonuló kanyargós utakon haladánk . . .«

Midőn azonban Rákóczi kis seregével a határszéli Zavadka falujában megjelent, örömujjongásra változott a föld népének keserves sirása, hegyet völgyet betöltő jajgatása, még a vadgalambok is vigabban turbékoltak s búgtak a zöld erdőkben. És a nép, a hüséges romlatlan föld népe ujból ezrével gyült nagy

Rákóczi aranyos zászlói alá. De gyültek sastollas lovagok is. És a hegyek között, a szőke Tiszamentén a falusi kovács műhelyekben mindenhol a kaszákat élezte és egyenesítette a füstös czigány kovács. És midőn a falu felett a késő éjszakai időben daru madár repült keresztül, búgó hangon kurjantottak a darvak, mintha csak azt kurjongatta volna:

— Magyarok! magyarok! Ébredjetek! Gyün a nagy Rákóczi!

A füstös arczu falusi kovács pőrölyével csattogta a választ vissza. Mintha csak azt mondta volna:

— Értelek daru madár! megértettem a hir mondást. Készül! Egyenesedik a kasza... És a merre daru madár a magyar puszta fölött kurjongatva elrepült, a nádasokból, a ligetekből, a pásztor tanyákból mindenhol marczona vitézek bujkáltak elő, ki gyalog, ki tánczos paripán. Ily csodaereje volt annak a futó hirnek, hogy Rákóczi nem veszett el, hogy Rákóczi aranyos zászlókkal jő a nagy magyar alföld erős népei közé.

VII.

(Bercsényi is hazaérkezik.)

Hiába kevélykedtek a vasas németek a munkácsi szerencsétlen nap után, még sem merték Rákóczit a hegyek között üldözni. A fiatal oroszlán karma megriasztotta őket. Harmincz halott hullott a porba közülök, közöttük a hires Quirini kapitány. Másrészt tudták, hogy ha Rákóczi kis csapatát üldözik, minden erdő, minden hegyi út, minden kimagasló szikla halálukat rejtegeti, Rákóczi népe kövekkel agyonveri őket. Azért inkább lovukat lepányvázták a munkácsi selyem gyepen. Oda huzódtak a vár ágyui alá. Pusztitották a polgárság kamaráját. Még akkor sem rántottak kardot, midőn az alföldi lovas kuruczok csapatai egymásután vonultak az orruk előtt a Rákóczi táborába.

Rákóczi pedig a hadirend kioktatására, a szervezetlen csapat fegyelmezésére forditotta a kényszerü pihenés ezen lassu napjait. De végére értek ennek is, a midőn nagy Bercsényi

Miklós is haza érkezett. Hozott magával pénzt, nehány száz rendszeres gyalog és lovas katonát, igy a többek között két század lengyel dragonyost. Most már a zsoldját is rendesen kikapta a sereg. A kuruczokat, de különösen az alföldről felkalandozott, jól felfegyverzett lovas magyar kuruczokat oly annyira felbuzditotta ez a Bercsényi által hozott segély, hogy már tovább kötéllel sem lehetett volna őket a szegény hegyvidékeken ott tartani. Megunták a zabkenyeret. Mert ők buza czipóhoz voltak szokva, azért már sehogysem akartak tovább a lovukkal egy minázsit enni. Kérve-kérték a fejedelmet:

— Édes urunk! Felséges gazdánk! Induljunk már a sikságra le. Éles már ott minden kasza! Éles már ott minden kard. Nyergelve az istállókban a ló is. Gyere édes urunk! Az alföldi magyar nép már csak téged vár.

Szép Rákóczi Ferencz tehát megfuvatta a tárogatókat. Feloszlatta a csöndes tábort. Ugy vezette a seregét az alföldre, a magyar Kánahánba. Nagy Bercsényi Miklós lovagolt a jobb oldalán.

(Tiszának szaladtak a németek).

A tétlenül veszteglő Montecuccoli ezredet a háta mögött hagyta Rákóczi. Csak hadd egye a pallosukat a rozsda. Majd könnyebben

kettédet töri a magyar kard. Ekkor áradás volt, bizony sok sáron, mocsáron keresztül gázolt a lelkes kurucz sereg, mig Beregszász közelébe értek. Itten történt: egy nagyobb, vegyesen magyar és német őrsereget a Tiszába kergettek Rákóczi alföldi lovas kuruczai. Ennek a kis csatározásnak nem remélt nagy hasznát aratta Rákóczi. Elmondom.

(A német trombitás meséi.)

A nyakas alföldi lovasok miután sok németet levagdaltak és belefojtottak a Tiszába, egy német fogolynak mégis megadták a pardont. A szürkeováról ösmerték föl a kuruczok, hogy trombitás. Mivelhogy mindig muzsika barát volt a magyar, megkegyelmeztek még ennek a bőputinás, tubákos orrú német trombitásnak is. Gondolták, hátha talán még tárogatóst is nevelhetnek belőle. Azért életét meghagyták s magukkal vitték a hadiutjokra. A jóért annyiban rosszul fizetett a vasas trombitás, hogy hütlenül elszökött a kurucz táborból. Ez által magát Rákóczit is zavarba hozta, mert a nagy fejedelem attól félt, hogy a plundrás német majd elárulja seregének csekély létszámát, rendezetlen mivoltát.

Másként történt. A fejét, a látását elveszitette ez a szökevény trombitás és oly mesék-

kel kürtölte tele az ellenséges seregeket, hogy 40,000 főnyi svéd és lengyel sereg, kitünő tüzérséggel siet Szatmár ostromára . . . A jámbor nép beszélte ezt igy és a még jámborabb német trombitás az ellenség közt tovább terjesztette azt. Ugy hogy sem a német sem a banderiumok nem mertek Rákóczi seregével szembeállani. Mindenütt megrémülve hátráltak előle. És a Rákóczi sereg, noha egész nap hasig gázoltak a mocsárban, tutajok, csónakok segélyével Vásáros-Naménynál ellentállás nélkül átszállt a Tiszán. Megnyilt a fejedelem előtt a magyar Kánahán. Megkezdődött a dicső kurucz harczok végtelen sora. A lelkes, az erős magyar alföldi nép áradat módjára növelte a fejedelem táborát. A gyalog s lovas sereg mihamar 8000 főre szaporodott. És ezt a váratlan sikert részben a szökött német trombitás túlzott meséinek köszönhette Rákóczi. Ez trombitálta tele a vármegyéket a svéd, a lengyel segitő seregekkel és a lánczosgolyóbisra töltött ágyukkal . . . Pedig még ekkor nemhogy ágyuja, de becsületes karabélyos vitéze is kevés volt nagy Rákóczinak.

(Az első kurucz ágyúk.)

Az első kurucz ágyukat Kálló várában szerezte Rákóczi. Tüzes ijjal felgyujtották a

várost, Rákóczi lengyelei és oláhjai, mire a lakosság maga kényszeritette a német várparancsnokot a vár föladására. Az őrség a Rákóczi pártjára esküdött. Négy kis ágyut és nehány mázsa lőport foglaltak itt. Ez képezte a kurucz tüzérség első magvát; de nagyobb volt ennél az a siker, hogy Kállóvár elestének a hirére a hajdúvárosok, a jól fegyverzett és erős hajdúk mindnyájan a szabadság és Rákóczi aranyos zászlói alá esküdtek. Sok-sok ezer kitünő, vitéz, tapasztalt fegyveressel növekedett igy a Rákóczi népe.

(További diadalok.)

E közben a nemes Illosvay testvérek Huszt várát foglalták el. Bercsényi a váradolaszi ráczvárost gyujtotta fel s a felfuvalkodott vadráczokat hányatta kard élére. Ezernyi-ezer rácz elpusztult ekkor, mint mondják: hétezer fegyveres rácz, köztük Kis Balázs a hires császárpárti rácz vezér. Nagy Bercsényi Miklósnak meg ez volt a beköszöntője. Somlyó a várát is elfoglalta a vén kurucz ezredes Szőcs János, Tököly egykori vezére. Nagy-Károlyvár is Rákóczi kezére került. Avárakban talált német őrség mind átesküdött a hűségre . . . . . Sőt már még Erdélyben is Rákóczi pártjára állottak a székelyek. Ottan a fejedelmi ágyból

származó Bethlen vezérelte a székelyeket a vad zsarnok Rabutin császári generális ellen. Igy buzditotta a székelyek keménykaru, fegyverhordó népét:

— Atyámfiai, hát nem tudjátok ki az a Rabutin? . . . Kérdezzétek meg a tömlöcztartót, a hóhért, a czigányokat, magát a sok rabot, akkor megtudjátok ki volt — Rabbáttőn!...

Azt felelete erre a sok, nyakas székely:

— Éljen a szabadság! Éljen Rákóczi!

A megindult népáradatot nem birta többé a vasas német visszaszoritani, sőt vérébe gázolta Rákóczi népe az egykor oly elbizakodott, oly kevély, oly zsarnok osztrák zsoldos hadat.

(Károlyi Sándor is felcsap kurucznak.)

A dolhai győző, az aranyos Rákóczi zászlók első meghóditója, a büszke szatmári főispán jómaga is fölcsapott kurucznak, midőn ugyanis a Rákóczi zászlókkal Bécsben kicsufolták, utját Kassa felé vette az elkeseredett főur, mivel Nagy-Károlyba már nem mehetett vissza, a kassai német főkapitánynál keresett szállást, de igy utasitotta el a német:

— Sajnálom a főispán urat, de magamnak is szűk a lakásom.

— No jó, gondolta Károlyi, akkor majd oda megyek, ahol szállást adnak. És utját

vette Tokajba Bercsényihez. Ott tárt karokkal fogadták. Rákóczi a bivalynyaku jászkunok vezérévé nevezte ki a büszke főurat, aki már deczember végén betört hadaival Ausztriába. Bécs alatt lobogtatta a kurucz zászlót. Ezerszer és ezerszer visszafizette neki az osztrák az aranyat, amit dolhai győzelme, után a bécsi vámos követelt a büszke főurtól. De szászszorosan megfizetett azért a csufságért is, melyet az osztrák miniszterek ejtettek rajta. Bezzeg rettegtek most ezek a Rákóczi zászlótól, a kurucztárogató riadásától. Hogyne! Még a labancz Károlyi is oda állott a kuruczok sorába.

(Kuruczok mindenfelé.)

Tokaj várát megszállották, majd Szolnok várát is megnyerte Rákóczi. Szolnok alatt a a hajduk 3000 ráczfegyverest gyilkoltak le. Ott veszett köztük Kiba ráczkapitány is.

Károlyi példája után az öreg Senyei István báró is a Rákóczi pártra állott. Régi tapasztalt vitéz. Borbély Balázs, Ocskai László a Vág vizébe itatták szellőnél gyorsabb kurucz lovukat. Orosz Pál Erdély széleit vivta, sőt a dunántul is kezdték verni a Rákóczi párti vitézek a rézabroncsba foglalt törökdobot. A derék szepesi németek is a fejedelem pártjára állottak. Hát még Andrássy György, a barátból vedlett dervis generális,

nohát ő is olyan kuruczvitéz volt, ha csak nevét is hallotta a német, menten bujt, szaladt. Mert György barát buzogánynyal adta a németre az utolsó kenetet . . .

Fejét vesztette a labancz! Hideglelést kapott a nagy ijedségtül a német; mint gazdag eső után a virág, akkép támadt a patyolat kuruczság mindenfelé a szép magyar földön. Maga Rákóczi sem birt a szellős tábori sátorából aranykulcsos palotaszobájába beköltözni. A puha hó, mint fehér selyem simult a földre. Enyhe volt még a tél is.

(Rákóczi, az Ur kiválasztott eszköze.)

1704-ben Pálfordulása táján végre a tokaji vár is meghódolt a kuruczseregek vitézsége előtt. Rákóczi személyesen vezette az ostromot. Az őrség elvonult. A gazdag munícziók, a sok ágyu, mozsár, fegyverek, miknek a kuruczsereg leginkább hiányát érezte, magyar kézben maradtak. A régi Rákóczi vár bástyáira is felvonták a szabadságharcz zászlóját . . . A kanyargó Bodrog és a Tisza által határolt szigeten fekszik ez a vár, honnét több vármegyére rendelkezhetnek a parancsnokok.

Ámde Rákóczi a fegyverek csattogása, az ostromágyuk dörgése között is szakitott időt,

hogy lelke gondolatjait naplókönyvében megörökitse. Ragyogó gyémántok a fejedelem ezen önvallomásai. Tanui, hogy Rákóczinál hazáját, magyar fajtáját önzetlenebbül szerető nemes lelket még másik ilyen nagyot nem igen szült e gazdag magyar föld. A bánat csapásai alatt, a dicsőség fénypontján változatlanul ugyanaz a nemes, tántorithatatlan magyar lélek maradt Rákóczi, kinél az önérdek mindig mellékes volt, csak hazája, népe javát igazságát tekintette mindig. Életét, vérét, vagyonát minden földi javait és lelki nyugalmát feláldozta a magyarság szabadságáért, jobbléténért . . . Ezen felséges szeplőtlen nagy jelleme, haza- és népszeretete ott tündöklik naplókönyve minden sárgult sorában . . . Nem csupán vitézi fegyverével, de irásaiban is védelmére kél nemzetének, igy mondván: »még azon tulajdonok is, melyekkel rágalmazni hiszik a magyar nemzetet, annak, vitézségét s nagylelküségét mutatják, és hogy a szolgaságot türni nem tudja. Mivelhogy királyaink közt annyiszor találkoztak oly pásztorok, a kik juhaik gyapjával idegeneket akartak ruházni és zsirjokkal idegeneket hizlalni, s e királyok lévén mindenkor az első törvényszegők! törvényes jogai védelmére ők kényszeriték a nemzetet. — Törvényeit, szabadságát védte e nemzet az idegenek ellen. Azok ér-

demlik a gyülöletes nevet, s mindazon mocskot, melyet a rágalom századok óta szór a szabadság védőire, kik mind a törvényt, mind esküjöket megtörék: nem pedig, kik jogaikat védelmezik. Csak a törvény és esküszegő királyok ellen támadt fel ez a nemzet, a mi háborut a vármegyék zászlója alatt viseltek közveszedelmet jelentett az a háboru. Az osztrák házból származó királyok uralkodása alatt minden háborut a szabadság védelmére vivott a magyar nemzet.« És tovább igy sorolja a keserü igazságokat nagy Rákóczi:

— Minket rágalmaznak esküszegéssel! De azt elhallgatják, hogy elnyomatásunkban (és hajh! hányszor volt ez!) oly esküket is kicsikartak a törvény és népszabadság ellenére, melyet ha megtartottak volna, utódaik ellen, a keresztyén szeretet ellen vétkeztek volna megbocsáthatatlan bünt. Ha pedig a Mindenhatót nemzetünk ilyen viselete megsértette, a kik e dolgokat okozták, azokat verje meg az átok! Durvának, barbárnak is csufolja az osztrák a magyart, de hát hiszen a király a nép atyja? A rosszul nevelt gyermek miatt is csak az atyát érheti kárhozat. Mert melyik ausztriai király alapitott kollegiumokat, melyek az ifjuság erkölcsi művelésére szolgálnának? melyik állitott akadémiákat, hogy ezt a nemzetet tudományokban és szép-

művészetekben oktassa; alkalmazták-e az udvarnál vagy háboruban a magyar fiatalságot, hogy elvonják a dorbézolástól? Iparkodtak-e a nép közé ipart vagy kereskedést bevinni s ezáltal a henyeséget eltávoztatni? S a mi végre a nemzet zsugoriságát illeti: nem a királyok okozták-e a magyarokon elkövetett zsarolásaikkal, hogy a nép összezsugorgatván megmaradott csekély vagyonkáját, saját élete szükségeinek födözéséről gondoskodjék? megczáfolom a rágalmakat; s felvilágositom az igazságot; de a nemzet szerencsétlenségeiért nem az embereket vádolom, hanem Isten csapásait látom bennök, melyeket mennybéli atyánk méltán mért reánk, s a melyek vasvesszőként sujtanak. Az Ur engem eszközül használa, hogy fölébreszszem a magyarok keblében a szabadságnak szerelmét, mely a rosznak megszokásától már-már hülni kezd vala . . .

Igy irt, igy gondolkozott, igy cselekedett ez a legnemesebb magyar, fejedelmi vagyonnak, ősi herczegi koronának, páratlan testi és lelki szépségnek ura, aki honáért, fajáért, nemzete szabadságáért mindent, de mindent feláldozott . . . Nemzete pedig hála fejében ma is idegen hantok alatt engedi porladni testét, szobrot még ma sem emelt e dicső emlékére, aki a királyokkal, császárokkal

szemben is védte nemzete szabadságát, igazságát. Mégis az imádott magyar földből csöndes siriágyat sem érdemelt ki nemzetétől. Ó pedig te Rákóczi! Nagy Rákóczi! A magyar nép atyja! Te megérdemelnéd nemzetedtől, hogy minden porszemedet gyémántba foglaltassa. De még akkor sem becsülné meg azt méltóképp, csak ha e gyémántos porszemekből aztán templomi oltárt épitene magának, mely előtt minden magyar térdre borulna. Oly nagy lelke voltál te e nemzetnek Rákóczi! Nagyot sülyedt ez a nép, mióta Rákóczija kibujdosott! Mióta Rákócziját feledni kezdi.

(Győz a kurucz.)

A Tisza mentén, a dunántul, le Horvátországig, a délen is és fel a magas Kárpátokig, hol örök hópalást borítja az ormokat, mindenütt győzött a kurucz. Szaporodtak diadalai. Edződtek katonái, hiresedtek a vezéreí, noha mindenkor gyakorlott, tapasztalt, csatákat próbált császári sereggel állottak szemben. Babonája is született e bámulatos dicső győzelmeknek. Különösen Bercsényi volt a nagy próféta mester. Az ő szavajárása volt az bizodalmas leveleiben, ha valamely jóslata bevált:

— Lám mondám, mondám, ha mondám:

sem mindenkor rosszat mondám, legalább mindenkor jobbnak ugy gondolám!

E nyakas kuruczvezér ugyanis a lőcsei kalendárium egyes jeleiből jósolgatott. És lám mondá, mondá: az egyes napokhoz odanyomatott V. C. és S. S. betükről, hogy az előbbi azt jelenti — Vincit Curucz, győz a kurucz; az utóbbi ellenben: Superat Soldat az az, hogy most meg az osztrák zsoldos kerekedik felül.

Ezen időtájt ez ritkább eset volt, mert kivül a birodalomban a bajor választó is porolta az osztrák generálisokat, idebent meg a kuruczok, a kikre sok diadalt mondott a Bercsényi kalendáriumja, node meg főbbképpen kitűnő vitézségük, a szent lelkesedés, hogy Rákóczi vezérlése alatt a haza szabadságáért harczolnak. Bécs kapujáig felportyáztak a piros biborsüveges kuruczok. Még a hideg is kilelte Lipót császárt.

(Babonás Heister.)

De ha a kuruczok oly sokat tartottak a lőcsei kalendárium betüire, a sokat kiporolt osztrák főgenerális maga sem volt a babonától ment. És mig Bercsényi Miklós a pénteki napot vészes napnak tartotta, Heister Siegbert osztrák generális ellenben meg pénteken pró-

bálkozott minden hadi vállalatával, amikor csak a vállalkozás sora tőle függött. De osztrák generális uram habókján kifogtak a fürge kuruczok, egyrészt pénteki napon szorgosabb figyelemmel kisérték, másrészt meg, ha alkalom adatott, még péntek előtt, mondjuk csütörtökön porolták ki úgy a jó urat, hogy ő örült legjobban, ha szerencsét hozó péntek napján békében hagyták kurucz uraimék. A kuruczok ilyenkor tréfaságból úgy mondták:

— Szaladj német! Rádbőjtölt Bercsényi!

Mert Bercsényi hetenként mindig állhatatosan megbőjtölte a szerdai napot, annak az emlékére, hogy a lengyelföldön az osztrák bérgyilkosok kezéből oly szerencsésen menekült.

(Morgott a német.)

No hanem igaz is, hogy Bercsényi, a magyar hadak fővezére, szivéből gyülölte az idegent. Egyszer egy szökevény német svindlert ugyan megtréfált. A német kiakarta használni, hogy Bercsényi jósokkal, kuruzslókkal is társalkodik, beköszöntött tehát a kurucz fővezér nemzeti szin lobogós sátorába és úgy mondá a büszke magyar vezérnek:

— Nagyságodnak olyan orvosságot tudok mondani, az egész tábornak, ha kenyere nem lesz is ott, nem szomjazik, sem éhezik!

— Hej porkoláb! Bercsényi szólitotta a börtön mestert. A hűvösre ezzel a tudós némettel, de nehogy ételt s italt merjen kend neki adni, mégcsak kenyeret, mégcsak vizet se.

— Megértettem nagyságos uram! szólt a porkoláb és végig sodrintotta lelógós, vaskos, őszbeborult kurucz bajuszát. Rezes arczából pajkosan csillogott a szeme. Előre német! És vitte magával a szegény tudós németet.

— Két nap koplaltattam, ugymond Bercsényi, ekkor enni kért. Megüzentem neki: vegye bé az orvosságot, hadd bizonyitsa magán hasznát! Igen morgott a német.

De még jajgatott is, mert Bercsényi huszönötöt veretett a farára, aztán ugy ebrudaltatta ki a táborból. A kuruczok még sokáig kiabálták a hátulját tapogató keserű német után:

— Hé! Sógor! Vigye kend az orvosságát Bécsbe! A császárhoz . . . annak most ugy is nagy a szorulása.

Ekkortájt döngették a piros bársony süveges kurucz vitézek nagy Bécs aranykulcsos kapuit, még a »Schlosshofot« is felgyújtották.

(A sas fészek elhányattatik.)

Nem hiába jósolta az osztrák és Bécs romlását a Bercsényi tábori jövendőmondója,

Koncz Márton uram, Dudvág vizi tallósközségi vizi molnár, akit Bercsényi: Habakuk prófétáról elnevezett »az én tallósi Habakuk molnáromnak.« Az irás könyvét sok-sok esztendőn át olvasgatta ez a molnár a malomkerekek méla kerepelése, a Dudvág vize búgó locsogása mellett, mikor a próféták jelentéseit nemzetére vette. A csöndes vizi malomban rajongó, jövőbe látó lélek fejlődött belőle, aki a haza árvá sorsát siratván, midőn végre hallotta a kurucz vitézek riadó tárogatóit, látta győzelemről-győzelemre repülni a szabadság aranyos zászlóit, midőn daliás, gyönyörű szép kurucz vitézek ezrei száguldtak elő, mintegy varázslatra és a zsarnok elbizakodott zsoldosait hajszolták az országból ki, kifelé, sőt túl a határon is . . . A rajongó molnárból ekkor kitört a rég visszafotott lelki tűz, oda szegődött maga is a Rákóczi táborába és éppen Bercsényi fogadta a pártfogása alá. A bibliás ember rajongó ittasságában szentirásbeli jóslatokhoz hasonlatos jövendőket mondott a magyar nemzet fényes diadalmairól, Rákóczinak királyi székéről, Bécs falainak leomlásáról. A nép és a kurucz vitézek álmélkodva hallgatták a vizimalomban növekedett prófétát. Szavait szent igeként vették. Ő jósolta azt is bibliai virágos szavakkal, Bécsre célozva:

— A sasfészek elhányattatik!

Sajnos! az a sasfészek nem hányattatott el; de a tallósi Habakuknak kitünő hasznát vették a kuruczvezérek. Ő lett a kurucz sereg egyik legvakmerőbb kémje, aki e veszélyes hivatalában megjutalmazhatatlan hasznára és támogatására volt a nemzeti ügynek, a kurucz seregeknek. Csodával volt határos, mennyire tudta az osztrák seregek járását, az osztrák vezérek szándékait. A kuruczok nem egy meglepő győzelmet éppen az ő kémszolgálatja alapján vivtak ki. Sőt néha még a jóslatai is beváltak. Éjjel, nappal fagyban, tikkasztó hőségben ezer halálos veszedelem között igy szolgálta hazáját a tallósi próféta. Pedig beteges volt a testje; hanem a szent hazaszeretet, a szent szabadságvágy megaczélozták roskadozó inait és emberfölötti képességekre, erőkifejtésre gerjesztették az egyszerü hektikás vizi molnárt, aki igy jövendőlte:

— Az sasfészek elhányattatik!..,

Ezt azonban nem érte meg a nemzeti ügynek ezen hűséges, rajongó szolgája, aki minden jutalom elfogadása nélkül vitte a gyilkos fegyverek közé életét. Kémkedés közben elfogta az osztrák és noha Bercsényi mindent elkövetett a kiszabaditására, több fogolyosztrák főtisztet is kiadott volna érte cserébe . . , odaveszett a rajongó Koncz Márton uram. Az osztrák kegyetlen halállal kivégezte ... Dud-

vág vize mellett még sok idejig roskadozott egy magános, mohosvizü malom. Többé nem került molnár, aki a kurucz próféta malom kerekét meginditotta volna. Babonásan elkerülte a pórnép. Elpusztult, mint a gazdája, aki hazáját, a haza szabadságát életénél is többre becsülte. Odapusztult a molnár. Megállott a malom. Beszédes garatja örökre elnémult. Csak a habok locsogtak az öreg malom oldalán szomoruan, búsan.

(Alkudozik a német).

Ez volt mindig az osztrák politika, ha megszoritották, alkura fogta. Füt, fát, mindent igért, mig időt nyert, mig erőhöz juthatott, akkor hunczutságát ujból kezdte. Megtagadott, megszegett minden adottszót, minden esküvést.

Most is ugy megszoritották a bécsi sasos uraimékat a kuruczok.

Erdélyben gróf Pekri Lőrincz, gróf Mikes Mihály, gróf Teleki Mihály mind a Rákóczi pártjára állottak. Teleki Kővárt is átaladta; Károlyi a Dunántul csatározott sikerrel. Deák Ferencz és Ilosvay Imre ezredesek Kreuz tábornokot elfogták, miután előbb seregét szétverték. Sándor László kurucz ezredes egymásután foglalgatta el a dunántuli várakat, városokat. Károlyi Bécset fenyegette, Eger vára

megnyitotta kapuit; noha Heister a Károlyi dorbézoló seregét átriasztotta a Dunán, de viszont Forgách gróf, a hajdani osztrák generális a Dunántul ismét fölsegélé az ügyet. Gróf Esterházi Antal császári ezredes is a kurucz pártra állott, vele együtt az ősi pápai vár őrsége. Ricsán generálist 4000-ed magával levágták . . . Majd Gyulafehérvárott az erdélyi rendek Rákóczit egyhangulag beválasztották a fejedelmi székbe . . . Némely csatavesztéseket szenvedtek ugyan a kuruczok is, de ez számba sem jöhetett e lelkesült sereg bámulatos és koszorúként fűződő diadalai mellett . . . Bécset is fenyegették. A régi cselvetéshez folyamodott tehát az osztrák és az idegen hatalmak közvetitésével béke alkudozásokat kért. Az alkudozásokkal természetesen csak időt akart nyerni, miért oly lehetetlen feltételekkel állott elő, hogy azokat Rákóczi nem fogadhatta volna el a maga és nemzete nagy megalázása nélkül. Eközben a franczia és bajor hadak felett fényes diadalt aratott Hochstadtnál Savojai Jenő . . . Az osztráknak ujból felnyilt a szeme. Levegőt nyert. Félbe szakitotta a hiába való ámitozásokat. Rákóczinak behódolt felsőmagyarország kulcsa, Kassa is . . . Kapitulált a később oly hires kurucz fészek: Érsekujvár is, a hol különös, a babonás embereket izgató esemény történt.

(Láthatalan ágyuk dörögnek.)

Mikor Érsekujvár hires várát táborozták a kuruczok, itt oly csoda történt. Minden napnyugatkor nagy távolságból, egyenlő időközökben, öreg ágyuk dörgését hallották a kuruczok, noha bizonyosan megállapitották, hogy az ellenséges helyeken ezidőtájt sehol sem ágyuztak. Ezt a csodálatos tüneményt felemliti a fejedelem is. Nem tudta senki okát adni, hanem a babonások sokféle hihetetlen mesét kimagyaráztak a láthatatlan ágyuk ismétlődő dörgéséből. Ugylehet a nagyszombati veszedelmet jelentette ez a titokzatos tünemény.

(Nagyszombati veszedelem.)

Nagyszombat alatt Heister fővezért támadta meg Rákóczi. Ő áttekintő vezéri elme volt, de alvezérei között kerültek többen tétovák. Itt a hadi szerencse elsőbb kedvezett a kuruczoknak. Magát Heister fővezért is majd agyonlőtte egy kurucz hajdú, de megfordult a hadiszerencse. Részben alvezérek tévesztett hadfordulatai miatt, de főképen azért mert a kuruczok az ellenség üldözése helyett az osztrák málha szekerek rablására vetették magukat. Ezt a zavarodást s rendetlenséget használta föl Heister. Végső erejét összeszedve támadt a kuruczságra . . . Azok megfutamod-

tak. Heister nem merte őket üldözni, mert 1600 német maradt a csatatéren, ellenben kurucz holttest csak 180.

Ez a vesztett csata felette busitotta a fejedelmet, mert Károlyi 6000 lovasával már a csata után érkezett meg . . . De előszáguldott dunántuli kuruczaival a vak Bottyán generális, az öreg János apó, nosza mindjárt retirált Heister. Bottyán apó kuruczai széles fringiákkal verték a hátát. Heister uram nem állhatta tovább a magyar klimát. Meleg lett neki.

És Szatmárt is feladta Glöckelsperg tábornok, ki különben egyik legvitézebb, legbecsületesebb osztrák tábornok volt, nem mint az erdélyi szászok közé beosztott Rabutin, vagy az a hires Heister, a ki a templomot feldulta, nőkön erőszakot tétetett, elevenen süttette a szegényeket, kardélre hányatta még a csecsemőt is. A ráczok különös mesterek voltak ebben; de az öreg Bottyán sem maradt adós. A dunántuli magyar pórnép őt »János apánknak« hivta, de a rácznak, a németnek ő soha nem adott pardont. A nagyszombati veszedelem után is az ő kuruczai szorongatták Heistert. Tul a Vágon, fel kalandoztak a morva határokig. Még ekkor »Rákóczi villáma« Ocskay László is ott küzdött az öreg apó oldalán. Hát még Bezerédy! mondok mindnyájokról történetet.

IX.

(Rákóczi katonái.)

De hogy Rákóczi fényes hadiutját megértsük, ösmernünk kell a vezéreit. Ösmernünk kell katonáit. Serege szine-javát, virágát a lovasság képezte, az a páratlan kuruczlovasság, mely a dunántul a határszéli osztrák földsánczokat lovas rohammal vette be. Ezernyi zsoldost összekaszaboltak. Nem hiába, hogy oly reátartis volt a labancz fölött a kuruczlovas. Csodákat műveltek villámgyors támadásaikkal, mely támadásoknak, feltarthatatlan rohamoknak különösen Bottyán após volt a nagy mesterük. És nem mese, nem nagyitás, hogy mely lovas kurucz vitéz ma a szőke Tiszába itatta lovát, harmad-negyednap alig telt bele — lova lábát már a dunántul, a lajta hűs vizében mosogatta az osztrák vértől, a rácz vértől... A talpas hajduknak, a gyaloghadaknak kevesebb volt a becsületük; mert példabeszéd volt: »hogy csak a kutya jár gyalog, s hogy az állatok arra valók, hogy az embereket hordozzák.«

A lovas kurucztól rettegett is a hajas német, sohasem tudta, mikor sujt széles kardjával parókás fejére. Mint derült kék égből a czikázó villám, a mulatozó labanczra, németre oly hirtelenséggel reálovagolt a kurucz. Hisz béri Balogh Ádány, a pirosbársony süveges büszke kuruczvitéz lovasaival egy izben a császárt majdnem elcsipte. Vadászott a császár. Ádány kapitányék meglepték, — csak lova gyorsaságának köszönhette — a császár, hogy Bécs kapuján bevihette az irhát. Ámde kiséretét kuruczosan megdarabolták a magyar lovasok, még nóta is kelt erről az esetről. A béri Balogh Ádány hires nótája... Ámde Ádány vitéznek a paripa okozta a vesztét. Mindig óvakodott a fakó lovaktól. Egyszer mégis fakólóra ült és az elkeseredett csata után, a midőn maroknyi csapatával menekült, vizmosást ugratott keresztül, lova megbotlott, lovasával együtt belébukott a vizmosásba és a ráczok elfogták az eszméletlen vitézt. — A vuklis Pálfy Budán lefejeztette Rákóczi ezen hűséges, gyönyörü vitézét. Ádány vitéz még a vérpadról is azt üzente utódainak, hogy fakó lovat sohase tartsanak. Szerencsétlenséget hoz az a Baloghokra.

Ámde nyalka is volt a kurucz. Rákóczi, a szép fejedelem adta erre a példát. Felujitotta a szebbnél-szebb, festőibbnél festőibb

magyar viseleteket. Az ötvösök remekeket gyártottak ekkor, olyannyira divatoztak a drága kövekkel, zománczozott fegyverekkel, forgókkal, mentekötőkkel és egyéb férfi diszékszerekkel. A ruha kelmékben is a bársony, a brokát, a selyemposztók divatoztak. A keleti virágos szövetek. A piros és kékszinü kelme volt különösen kapós. A Rákóczi hires palotásai is piros forma ruhát viseltek. Hát még azok a gyönyörüséges arany- és ezüst himzések, a gyöngyökkel való varrás, ez volt ám az igazi fejedelmi pompa. Nemcsak a főnemesek, de még a közrend is kedvelte ezt a dali magyar pompát. A dúsgazdag Esterházy Antal ekképp adjusztálta ki ezredét, minden közember dolmányára tizenhat rőf zsinórt varratott és remek posztóból hasittatta a dolmányt is. — Hát még a főtisztek? Valóságos selyem posztóban pompáztak. Nem is csoda, hahát patyolatos, gyöngy volt, még a nóta szerint is a lovas kurucz. A hollandi követ, a ki magyarok ügye iránt mindig jóindulatot mutatott, erősen is oda mondogatta a heves Bercsényinek. A nagyszombati békealkudozások alkalmával a hollandus követ, mint békeközvetitő alkudozni akart a magyarok »kikötéseiből,« a mire felpattant az ingerlékeny Bercsényi:

— Nem alkuszunk tovább mi hollandus

uram, mert mi szabadságot, nem sajtot keresünk!

— Ha szabadságot kerestek, a hollandi igy felelt, akkor ne rézgarassal fizessétek a katonáitokat, hanem vágjátok le a sok arany, ezüst gombot, lánczot a mentéitekről. Jó pénzt verethettek belőle! Hollandia is ólomgombos kabátban vivta ki a szabadságát.

Jól jellemzi e fényüzést a hideg holland követ kiszólása, de hát az még keleti öröksége a magyarnak, hogy szereti a nyalkát, a pompást. Minő forgókat, minő dolmányokat, minő tigris, párducz, fehérfarkas kaczagányokat viseltek akkor. Aztán pengő sarkantyus sárga csizma, piros csizma a daliák lábán. Ezüstből volt a csizmának még a patkója is. A fejedelem nemes testőrségéhez alig képzelhetni foghatót.

Svéd, lengyel, német zsoldosok is harczoltak a kurucz seregben, aztán oláh, rutén, tót, németek, a magyar köznép és magyar nemesség fiain kivül, mind szép zászlóaljakat képeztek, azonban a magyarság képezte a sereg zömét, a melynek magyar volt a komandója is. A tüzérséget franczia nemes tisztek oktatták és vezették; de a magyar katonák nem igen rokonszenveztek a »finnyás francziákkal«, a gáláns idegenekkel.

A nemesség, mint a nép szivesen, lelke-

sen hozta ekkor az áldozatot. Tudta mindenik, hogy a szabadságért küzdenek. A nép fiai közül vetekedve emelkedtek ki a hires bajvivók a nemesség virágai mellé. Szóval erényeivel és hibáival igaz magyar sereget képeztek a Rákóczi hires katonái, melynek mindenik egyes tagja külön-külön vitézi példánykép volt a kéztusákban, ámde mig katonai fegyelemhez, tömegekben való együttes működéshez szoktatta őket Rákóczi, addig sok keserüséget elszenvedett, addig sok viz lefolyt a Tiszán. Mert hisz méltán volt kurucz a kurucz, nyakas magyar volt az mind. De hogy elsőrangu fegyverforgatók voltak, leginkább az bizonyitja, hogy tapasztalt császári tábornokokkal és a katonailag szervezett császári hadakkal szemben nyolcz hosszu esztendőn keresztül bámulatos hadi sikkerekkel hadakozott Rákóczi. Végül is az árulás törte le a szabadság zászlaját.

(Kuruczok vezéreiről.)

Rákóczi vitézei, Rákóczi vezérei egyenként megérdemelnének aranypennás krónikást. A kaczagányos, kócsagtoll forgós magyar ősökre szivbéli nagy, meleg büszkeséggel gondolhatunk vissza. Jó Thaly Kálmán, a később támadt fő-fő kurucz iródiák után elmondok e

nagyjainkról nehány dolgot. A kurucz világ főbb intézői, Rákóczin kivül: Bercsényi főtábornagy, Forgács Simon, Eszterházy Antal, Károlyi Sándor, Vay Ádám, Petróczy István, Bottyán János voltak, előbbiek Bottyánon kivül mind első főurak, akik részben magas születésüknél fogva emelkedtek a vezénylő tábornokok sorába. A brigadérosok, ezredesek, kapitányok, hadnagyok egész sereg fényes vitézzel dicsekedhettek, mint béri Balogh Ádám, Ebeczky István, Bezerédy Imre, Ocskay László és a többi gyöngy vitézek, akiknek nevét érdemes volna arany táblába vésetni.

(A fő-főtábornok).

Nagy Bercsényi Miklós volt a kurucz sereg fő-főtábornoka. Szilaj, csipős, kevély, gunyoros modora miatt nem igen volt a tisztek előtt népszerű, mert mindenkinek felibe helyezte magát, csupán Rákóczit bálványozta. Példátlan volt a fejedelem iránti hűsége, szeretete. Nagy tehetségű, nagy müveltségű és hazáját, a haza szabadságát minden másnál többre tartó hazafi volt, ugy hogy még a későbbi időkben is példás volt az ő hazaszeretete, mert a hazáért bármily áldozatra ráállott a szenvedélyes, nyakas ember. A ki legtevékenyebben működött közre a hadsereg szer-

vezésben és tervezésben, már mint csatavezér kevésbé volt szerencsés. Különben a császári vezér, Heister Hannibál, a ki háromévig fogolykodott a Bercsényi vendégszerető főuri házánál, midőn a »sógorok« közé haza került, ugyannyira dicsérte Bercsényi ritka tulajdonságait, majd »megfult« a nagy dicséretbe.

(Forgács generális).

Forgács Simon generális a császáriaknál töltötte az ifjuságát. Már tábornokságig emelkedett. Seregét ügyesen regulázta. Hadi sikereket ért el; ámde borközben sokról megfeledkezett e nagy úr, a ki a kurucz kornak egyik első katona irója is volt. Büszkeségét jellemzi, hogy tisztelgés alkalmával a Bercsényi lába elé dobta a kardját, mert Bercsényi a hadtestet vizsgálván, a tisztelgés beadása után elfelejtette Forgácsnak megmondani, hogy rejtse hüvelybe a kardját, holott a mindenki iránt oly előzékeny és udvarias fejedelem elsőbbi parádéja alkalmával igy járt el Forgácscsal.

(Dinom-dánom generális.)

A dinom-dánom generális gróf Eszterházy Antal volt, a leggazdagabb magyar mágnások, egyike. A fejedelem, »családja iránt« való tekintetből nevezé ki tábornoknak. Különben

jóindulatu, derék, áldozatkész magyar hazafi volt. A személyes vitézségét illetőleg is méltó kurucz. Ámde, talentum hiányában, a vezéri sikereit leginkább kitűnő altábornokainak, mint béri Balogh Ádám, Ebeczky és a többi jó vitéznek köszönhette. A népet sohasem zsarolta. Seregét dus uradalmaiból fényesen ellátta minden szükségessel. Legényeinek még a ruhát is maga csináltatta. Az ő kuruczainál nyalkább már nem igen került a hadakozó seregekben.

(A zsaroló kurucz tábornok.)

Annál inkább panaszkodott a nép a hires Károlyi generális zsaroló hadai ellen. Hogy népszerüségét a nyakas tiszai hadak között fentartsa, sokat megengedett nekik. Különben gyors felfogásának, éles eszének a hadban sokat köszönhetett. Idővel, midőn e mesterségbe beletanult, egyike volt a kurucz sereg legszámbavehetőbb fővezéreinek. Vig kedélyét, elevenségét jellemzi, hogy szivesen levelezett az öreg Bottyán generálissal. Leveleiben felette tisztelte az öreg apóst.

— Kedves Apám Uram! mindig ekkép szólitotta.

(Az urnak született tábornok.)

Pekri Lőrincz gróf egyik legnagyobb tekintélyű főúr volt Erdélyben és felesége ágán Tököli fejedelemhez is rokon . . . Nagyon müvelt, dusgazdag, képzett uri ember volt, de a hadviseléshez nem értvén, vesztett csatáiról hires. Midőn Rákóczihoz csatlakozott, a fejedelem mégis tábornoknak nevezte ki, mert oly nagy ur volt, főispán és udvarhelyszéki főkapitány, hogy tábornokságnál kisebb rang nem illett volna neki , . . Az ő felesége volt Petróczy Kata, a nemes honleány, a tehetséges magyar költőnő, a ki után szép költemények maradtak fent.

(Jóltévő Bottyán János generális uram.)

Mint az öreg tölgyfa, a hogy kimagaslik az erdőből, ez az öreg vitéz is királyi tölgy módjára emelkedett ki a kurucz vezérek sorából. Ő volt a »Rajta generális«, a kinek minden vakmerő rohama, csatája sikerült. Mint öreg katona került a kurucz sereg élére, az osztrák méltatlan üldözései miatt. Vitézségéről legendákat beszéltek, már Lipót császár huszár ezredet adott neki. A ráczok különösen rettegtek tőle, de a föld népe imádta Bottyán apóst, mert tüzzel s vassal pusztitotta, tilalmazta a zsarolókat. Szigoruan fegyelmezte

a seregét. A félszemű öregről az ellenfél gyűlölködő krónikásai elismerték, hogy »hasonlithatatlan hős s hadierejéről, vitézségéről és szerencséjéről igen hires s nevezetes férfiu.« Rákóczinak utolsó lehelletéig leghivebb embere volt. Politikába sohasem elegyedett. »Csupán a honsérelmein vérzett a szive, át meg át volt hatva a szabadság érzetétől; de jól ösmeré Rákóczi magasztos lelkét, tudta, hogy az egyedül a haza boldogitásán csügg, azért föltétlen bizalomal viseltetett iránta. De a csatamezőn az őszbajnok az ön feje után járt el s a merre csak forgolódott, pedig mindenütt ott forgolódott, hol legdandárja volt a veszedelemnek, a legfényesebb hadidiadalokat aratta. Dicső hadvezéri nevéhez vesztett csata emléke nem fűződik. Pedig száz és száz csatában küzdött a német ellen; azonban a csatákon kivül már nem volt oly rettenetes, sőt derült, vidám modorú, jó katona tréfáknak barátja volt az öreg, a ki köznemességből, a diáki sorból küzdötte magát magyarhon első vitézei és vezérei közé. Mint birtokos is dusgazdag ember volt, a kitüntetései, a házassága révén. A nép »Jóltévő Jánosnak« is nevezte.

Regeszerű vitéznek tartotta barát, mint ellenség. Komolyan hitték, hogy a golyó az öreg apóst nem fogja. Bámulatos is volt, hogy noha az öreg mindig legelől járt a ro-

hamokban, hogy bár párduc kacagányát, mentéjét, kalpagját össze vissza lyukgatták a golyók, az öreg nem kapott sebet. Sőt midőn sebet kapott is, azt is rejtegette a kemény, szivós vitéz, nehogy a csodahitet megingassa. Pápa előtt mellénél robbant el a kartács, három lövést kapott, egyik sem ártott neki. A szurást, vágást sem igen vette fel . . . Midőn még labancz párti volt, Zólyom előtt párviadalt vivott az öreg vitéz a virágzó erős Ocskayval, a kuruczok egyik első bajvivójával, a kit »Rákóczi villámának« neveztek. Minekutánna karddal nem birták egymást letörni, pisztolyt rántottak. Ocskay mellét csak a kitűnő pánczél védelmezte a biztos golyótól, ellenben az öreg apósnak a gerincz csontjában akadt meg az Ocskay golyója. A csodás erejű öreg ezt is kiheverte. Ocskay három napig hányta a vért a pánczél ütődés miatt. És a sebesült öreg bajnokot Zólyom várába vitték vitézei, a mely egyszerü fallal keritett várost Bercsényi azonnal körültáborzott és ágyukkal lövetett. Az öreg ur maroknyi katonával huzódott a rozoga falak közé. Két napi kölcsönös lövöldözés után jelt fuvatott Bottyán. Elhallgattak az ágyuk. De ekkor sem a megadásról beszélt az öreg. Kiüzent Bercsényinek:

— Tiszteltetni az öreg Bottyán a főgenerális urat! Beteg a sebe miatt. Valami jóféle

erősitő tokaji borocska meggyógyitaná, ámde a várban csak holmi lőrék találtatnak. Nagy szivesen venné tehát ő exellencziájától, ha vagy egy akó jó bort beküldene a számára; körülötte bizonyára akad efféle. Azután tetszésük szerint lövöldözhetnek tovább.

Bercsényi elmosolyodott öreg barátja ezen bizalmas kérésén. Az egy akó tokaji helyett egész nagy hordó tokajit küldött neki, azon tréfás üzenettel:

— Annyit küldök, hogy a köznémet is hadd igyék belőle.

Végül midőn az öreg após a várat tovább nem tarthatta, mert teljesen magára hagyta a szaladó német, illő feltételek mellett feladta és szabadon elvonult. De katonái nagyobb része, valószinüleg a Bercsényi tüzes bora is hatással volt rájuk, felcsapott kurucznak. Később maga az öreg vezér is követte példájukat és egyik legelső bajnoka lőn a magyar ügynek, a mely mellett 1709-ben bekövetkezett haláláig a leghüségesebben, kitartott. Halálát betegség okozta. Rákóczi leghivebb, legszerencsésebb vezérét vesztette el. Bottyán halálával együtt aláhanyatlottak a kuruczzászlók is. Hervadásnak indult a virágos kurucz világ... Ettől a rettenetes vitéztől annyira rettegtek a gyilkos, rabló, gyújtogató alattomos ráczok,

még a siró gyermekét is azzal csititotta a rácz asszony:

— Gyün a Bottyán, a vak ördög . . . .

(Három sérthetetlen bűvös vezér.)

A nagy Bottyánon kivül még három kuruczvezérről regélték és hitték, hogy fegyver nem fogja, golyó nem járja a testüket. »Rákóczi villáma«, Ocskay László brigadéros volt ezek közül az első, a csodásan vakmerő kuruczvitéz, a kinek mégis midőn Hodolinnál meglőtték a lábát és elmérgesedett a lába, Bercsényi igy emliti:

— Talám csinált, mérges golyóbis vala; mert nem fogja őtet máskint.

Nem fogta a golyó, de fogta a hóhér pallos, mert elárulta a hazát, elárulta Rákóczit és midőn régi kenyeres pajtásai a kuruczok elfogták, lefejezték az osztrák által elcsábitott, jobb végre érdemes vitézt.

A másik kurucz vezér meg Csajághy János brigadéros volt. Szinte vakmerő, bámulatos vitéz, a kiről hitték, hogy testét golyó nem járja. Ő róla is Bercsényi Miklós jegyezte fel ezt a bűvös erőt, a midőn a fejedelemhez egyik levelében ekképen irta:

— Csajághy most jól viseli magát. Nagy hirre kapott a minapi beczkói ostromon. Min-

denki csodálta, midőn a hajdukat gránátéros süvegben vezette előre. Talám három lövést hozott el. Semmi sem árt neki, mint Bottyánnak. Az ágyutól sem fél . . .

A bűvös, sérthetetlen vitézek közé sorolta a nép Bezerédy Imrét, a dunántúli fiatal hősök hősét is. Nálánál kitünőbb bajvivót nem ösmertek a kortársak. Bár száz és száz csatában részt vett, egyetlen egyszer sem sebesült meg. Vitézségének és szerencséjének nem volt párja. Csodákat művelt a csatákban. »Ezredestől zászlótartóig hetvenkét császári tisztet ejtett el sajátkezűleg és pedig gyakran a harczisorok előtt küzdött párviadalokban.« Ugy mondták, hogy talizmánt viselt. Egyik legbámulatosab párviadalát Pápa és Sümeg között vivta, amidőn Rabutint Csobáncz alól elverték az asszonyok, s amidőn az szégyenszemre retirált. Sümeg és Pápa között állott a két ellentábor. Óriási nagy rácz nyargalt elő és gyalázkodó szavakkal párviadalra szólitotta a híres bajvivó, de kisebb termetű Bezerédyt a két sereg hadvonala előtt. Bezerédyt nem kellett biztatni. Eléugratott nemesvérű lován. Fogadj Isten gyanánt egymásra lőttek. Ezzel köszöntötte a két bajvivó egymást. Nem találtak. Ekkor karddal rohantak egymásra. Bezerédy mesterileg forgatta a kardot és oldalról igen veszedelmesen szorongatta a vad erejé-

ben elbizakodott ráczot. Azonban az óriás kardcsapása alatt a Bezerédy kardja hirtelen ketté tört. Most védtelenül maradt. Mire az óriás a nálánál kisebb termetű magyar vitézt derékon kapta és átemelte a saját nyergébe és kaczagva megeresztette a lova kantárát a császári tábor felé. De Bezerédy nem oly potya zsákmány volt. A jobb kezében maradt törött kardmarkolattal ugy vágta fejbe a ráczot, hogy az megszédült, mire Bezerédy magával rántotta az óriást a földre és ott ráugorván, a rácz pallosával levágta a gazda fejét. Éljenzésbe tört ki a kurucz tábor, midőn az elveszettnek hitt Bezerédy az óriás lován visszalovagolt a kurucz sereg közé. A rácz iszonyú nagy véres fejét az óriás pallosára szurva magával hozta. Ez volt a nem mindennapi diadal jele.

Mások ismét úgy beszélik, hogy midőn a Bezerédy kardja ketté tört, Bezerédy lova ügyes forgolódásaival mentette magát az iszonyú kardcsapások elől. De bizonyosan el pusztult volna, ha hü fegyverhordozója oda nem kiáltja neki:

— Vitézlő uram! oda akasztottam ám a fokost is a nyereg kápára!

Megörült Bezerédy és a mint marokba kapta az ősi magyar fegyvert, úgy vágta nyakszirten a ráczot, hogy az óriás halva zuhant a földre . . .

És mégis ez a dicső vitéz is vérpadon pusztult. Eltántoritotta őt is az osztrák, de midőn nemzete ügyét hitszegő módon elakarta árulni, kurucz bajtársai elfogták. Rákóczi fejedelem sirt, a midőn kimondta a gyönyörű vitézére a halálositéletet. De nem cselekedhetett másként, mert elszaporodtak az árulók. Rettentő példát és rettentő véritéletet szolgáltatott a fejedelem. Bezerédyt Sárospatakon lefejezte a hóhér. Noha a nagy sokaság tulajdon szemével látta a hóhér pallosról hulló hősi vért, mégis oly rémes mesét találtak ki: »a halhatatlan bajnok élve záratott sirjába, mert tetemei felett a föld megmozdult . . .«

A népet úgy nyugtatta meg a fejedelem, hogy Bezerédy holttestét kiásatta és a templomban közszemlére kiterittette . .«

(Piros rózsa. Fehér rózsa.)

Ilyen bűvös vezérei is voltak szép Rákóczinak, de kiket nem emlithetek fel, azok a sok száz más vezérek és tisztek semvoltak utolsóbb vitézek . . . Csak az árulás, a belviszály dönthette meg az ily vitézek, az ily kurucz sereg által védett nemes, szent nemzeti ügyet! . . . A gyönyörű virágokat elnyomta a dudva és sirt, siratta vitézeit, siratta hazáját Rákóczi, ki önzetlenül feláldozta mindenét, a

kit nagyravágyás soha sem vezetett ; mert a neki többszörösen felajánlott magyar és lengyel királyi koronákat mindannyiszor határozottan elutasitotta. Ilyen nagy, ilyen nemes volt ez a kurucz fejedelem, ilyen dicsők, ilyen vitézek voltak az ő katonái. Piros rózsa, fehér rózsa nyiljatok ki a kurucz sirokon, de te is jó illatu rozmaring virág.

X.

(Új király.)

1705. május havában meghalt Lipót császár, ámde hatalmasok maradtak az ő magyargyülölő tanácsosai. És noha az új király, I-ső József elinte rokonszenvet mutatott is a magyarok iránt, utóbb a »sasfészek« hagyományai őt is elszéditették . , . Maradt minden a régiben. A »hajas szomszéd«, a parókás német ő alatta sem bizonyult jobb indulatunak a magyarság iránt; noha József fogadkozott, hogy szentül megtartja, amit koronázási esküjében fogadott, s amit a hitlevél magában foglal. Hiába! Puszta szó volt. Nem egyéb, mint szellő.

(Rákóczit Magyarország fejedelmévé választják.)

Eközben Rákóczi Szécsénybe országgyülést hirdetett. Ide a király küldöttei is eljöttek és öt, a németek által megszállt, vármegye hiján a többi összes megyék küldöttei, aztán a kiváltságosok, mágnások, szabadkirályi városok polgársága, a püspökök.

Rákóczi, mint mindig, ezuttal is szerényen félreakart huzódni. Irányitani nem akarta az ülést, csak mint Magyarország egyik főura akart azon részt venni, kijelentvén, hogy ő a tisztességes békét akarja, hogy ő készségesen aláveti magát a rendek bármely határozatának.

És nem is jelent meg az országgyülésen, ahol Bercsényi hatalmas, hazafias beszédben buzditotta a rendeket a szövetkezésre és hogy a szövetség méltó vezért válasszon. Ebben mindnyájan egyetértettek és szivvel s lélekkel Rákóczi Ferenczet kikiáltották vezérlő fejedelmüknek. Melléje huszonnégy tanácsost választottak és külön bizotmányt az országos javadalmak kezelésére. A fejedelmi jogkör mellett felhatalmazták arra is, hogy a béke iránt alkudozhasson, azonban a béke végleges megkötesét maguknak tartották fent a rendek.

Rákóczit mélyen meginditotta a rendek ezen ragaszkodása. Még akkor huszonkilencz éves férflu volt. Pirosselyem díszruhás, fekete kócsagtollas gyönyörü dalia. Az oltár előtt ünnepélyesen megesküdött, hogy »a szövetséget Magyarország törvénye is nemzeti szabadsága megőrzésére, mint sajátéletét védeni fogja, soha e szövetség ellen nem szól, ugy cselekszik, hogy annak megszilárditására külhoni szövetségeseket is szerez, s a szabadság ügyét

soha el nem hagyja; végre, hogy a nemzetnek alkotmányos- és vallási jogait sértetlenül megtartandja; s mindazt a mit a szövetséges karok és rendek végezendenek hiven és erélylyel végrehajtja.« — Az eskü után Bercsényiék pajzsra emelték a fejedelmet, ugy hordozták körül a rendek között. A rendek éljenezve kardot rántottak, a kalpagjokat emelgették, mások térdre borultak, künt pedig az ágyuk durrogtak; majd a szövetséges rendek is letették Rákóczinak a hűségesküt, az erről szóló oklevélt személyesen és egyenként aláírták. Felséges lefolyásu volt az ülés. A nemzet komolyan és határozottan fellépett a »szabadságos uraságra vágyódó, a királyi diplomákat hite megszegésével áthágó, minden törvényainket megvető, földre tapodó, hazánkat, nemzetünket minden szabadságaitól megfosztó, a hazafiakat minden kegyetlenséggel üldöző, rettenetes pusztító — ausztriai ház ellen» ... Megfogadta a nemzet, hogy nemcsak maguk, de a maradékok is a honárulás és hűtlenség bünébe esnek, hahogy ezt a szövetséget és Rákóczinak fogadott esküt megszegi valamelyik. A szécsényi selyemfüves réten annyi aranyvirág nyilt ekkor, mintha megannyi aranycsillag hullott volna alá a mezőre.

(Sikertelen alkudozások.)

Ezen nevezetes, nagy nemzeti jelentőségü gyülés után ujból megkezdték az alkudozásokat. Nagy-Szombatban tanácskoztak a két rész megbizottai. Ám hiába, mert a császár követei csak akadékoskodtak, csak mérgesitették az ügyet, a magyarság hazafias, nyilt kivánságai és ajánlatai elől kétszinüen kibujkáltak. A külföldi hatalmak jelenvolt küldöttei is gyalázatosnak, becstelennek bélyegezték a császári követek ezen kétszinü, hunczut eljárását.

(A zsibói tiszteletes az akasztófán.)

Időközben az együgyü öreg Herbeville tábornoknak sikerült Zsibónál betörni Erdélybe. Az igy ismét osztrák fenhatóság alá került. Maga Rákóczi is jelen volt a zsibói ütközetben, mely egyikevolt a legvéresebb csatáknak. Forgács generális seregéből felül 4000 kurucz vitéz elhullott. A kuruczok itt erős és sánczokkal is erődített állást foglaltak. De erődítésük és elfoglalt hadállásuk titkát elárulta a a német Herbevillenek a zsibói lelkész, aki elég aljas volt német bérbe szegődni. Igy sikerült a német generálisnak nagy seregével a kurucz hadak gyöngébb oldalát áttörni, de irtóztató oroszláni védekezés után. A gaz pap elnyerte árulása jutalmát; mert midőn árulá-

sából s a német tábornoktól hazafelé térőben volt, Zsibó ura, az erős Wesselényi elfogatta. És a kuruczok az áruló papot a templommal szemben állitott magas akasztófára akasztották. Hollók, varjak lakmároztak fölötte. Aki arrafelé ment, még a holttestét is leköpte az árulónak.

Erdélyből menekültek a Rákóczi hivei. Elveszett Erdély.

(Az udvariatlan Vak Bottyán.)

Más részeken hadi szerencse koszoruzta a kurucz zászlókat. Különösen merre vak Bottyán vezette a hadait. Tótország szélétől Bécs külvárosáig elpusztitott, felégetett mindent. Német, rácz s egyéb labancz sereg nem állhatott meg előtte. Pálfi horvát bánt, mint a nyulat kikergette az országból. Bécsujhelyig meg sem állott a vitéz bán; azonfelül a német kézben lévő dunántuli városokat és falvakat egymásután foglalgatta, rombolgatta. Oly udvariatlan volt az öreg após, hogy még csak vadászni sem engedte ki Bécsből császár urékat, már pedig a császár olyan nagy puskás volt, grófságot is oda adott volna egy nyúlért, herczegi koronát egy szarvasaggancsért. Vad volt is elég a bécstájéki erdőkben. De mihaszna! Ha a várfalain kimerészkedett császár úr, az öreg Bottyán kuruczai mindjárt rajta

csaptak. Császár urék szaladtak a vadak helyett. Azért mondta is a főtő vadász czimborainak, Kinszki, Strattman, Kaunitz, no meg a többi osztrák czimboráknak:

— Urak! Itt kell valamit cselekednünk. Ettől a goromba Bottyántól még nyúlászni sem mehet az ember. Ha mindjárt békét kötünk is; de nem engedem tovább a vadászatot.

Látható, hogy micsoda nagy eszmék, nagy czélok vezették az osztrák császárokat, midőn magok s midőn egy nemzet létérdeke forgott szóban.

(Rákóczinét elküldik férjéhez.)

Midőn már a követek rideg közvetitéséből kifogytak, a cseles osztrák a Rákóczi szivét akarta megpuhitani, tőrbe ejteni. A fehér herczegasszonyt, szép Amália herczegnőt becsületszó mellett kiengedte a császár a börtönből. És szerelmes szavakkal e liliomszál szép asszonyt küldte férje megpuhitására. Fejedelmi pompával fogadta feleségét a délczeg fejedelem. A nyalka Ocskay generális hét ezred farkasbőrös kurucz huszára képezte a határtól a diszkiséretet. A magyar sereg gyönyörü, szemenszedett huszárai. A fejedelem Nyitrán várta rég epedve óhajtott kis feleségét. A palota előtt a bibor piros diszmagyar ruhába öltözött nemes

ifjak őrsége mutatta a legfestőibb hadi pompát. Az ágyuk dörögtek, a város asszonyai, lányai frissen szakasztott virágot szórtak a hintó arany ráfos kerekei alá. Majd kényelmesebb lakás végett Érsekujvárba ment át a fejedelmi pár, a hol is a rég szétszakitott szerető pár élvezte az együttlét édes gyönyörét. A nagy ebédlő palotában az udvari zenészek játszották az édes bús kurucz nótákat. A padolatot egyetlen darab, roppant nagyságú, csoda virágos keleti szőnyeg boritotta. Selyem kárpitok suhogtak a falakon. Arany, ezüst étszerektől roskadoztak az asztalok. Az udvari zenészek tüzes magyar nótáiról mondotta egy német úr:

— Nem tudom, hisz taktus nincs benne, mégis oly édesen cseng.

Az asztalnál udvari nemes ifjak és egész sereg pomparuhás inas szolgált fel. A főasztalnál a fejedelem, a fejedelem asszony, a főmágnások, papok, tábornokok, külföldi követek ültek. Másik nagy asztalnál Vay Ádám udvari marsall helyettesittette a fejedelmet, ott a kisebb mágnások, ezredesek, követek ültek, a harmadik asztalnál Ottlyk György főudvarmester elnökölt, az alsóbbrendű udvari népek, nemes ifjak, segédszemélyzet telepedett e körül. Ételben, italban pazar volt a kiszolgálás. Hisz az egész Tokaj hegyalja a

Rákóczié volt. Midőn pedig a fejedelemre, a fejedelem asszonyra virágos felköszöntőt mondott Bercsényi, a ki azonban a hazáról, a szabadságról sem feledkezett meg, ekkor az ebédlő palota előtt felállitott udvari gránátos osztály disztüzeket lőtt.

No de a közkuruczság sem maradt éhen-szomjan. Nyárson sültek a kövér ökrök. Ottlyk főudvarmester uram még a borvezetéket is kitalálta. A várpiaczán felállitotl óriási kádakban az emeletről hosszú csatornákon vezette a kifogyhatatlan hordókból a tüzes, kedvderitő illatozó tokaji bort. Némelyik telhetetlen kurucz vitéz csöbörből, a másik süvegjéből itta ezt a nemes italt, a milyenhez hasonló finom ital még a császár asztalára is csak nagy ritkán, névnapjakor került.

Czinka Pannáék pedig és az udvari zenekar czigányosan czifrázták az édes bús andalitó szerelmes kurucz notákat, melyek Rákóczit, Rákóczi vitézeit, a szabadságot, a magyar föld virágait dicsőitették, de csúfolták a a németet, a ki parókát visel, akinek eb a hite, eb a becsülete . . . Nem holmi réz libertással, polturával, hanem arannyal jutalmazta Bercsényi a kedves tárogatósokat, midőn a muzsikusok rázenditték ő kegyelmességének a: — rajta kurucz tánczot.

Ádámy tüzértiszt művészi lantjátékával

szórakoztatta a fejedelem asszonyt, az udvari poéta pedig harczi dalokat, kurucz verseket szavalt gyujtó tüzzel.

A szép fejedelem asszony szórakoztatásául még szindarabot is adtak elő: »Régi magyar Mátyás király dicsőségéről . . .«

És midőn ő felségeik, a nagyságos fejedelem és fejedelem asszony a drága, izléses pompával diszitett magán lakosztályukba vissza huzódtak, tusst huzott a czigány, a felhevült kuruczok egymást ölelve kiáltották:

— Éljen Rákóczi! Éljen a szép fejedelem asszony!

És még azután is sokáig búgott, zengett a zenészek tárogatója, czimbalma, hegedűje. Emelgették a nehéz kupákat, üritgették az izletes tokaji bort. Némelyik úr a fürtös fejét könyökére támasztotta és a boldogságtól úgy sirt.

(**Rákóczit megkisértik**).

Rákóczi nehány édes, nehány boldog napot élt át bájos felesége oldalán. Azonban az édes asszony nem birta a férjét oly békére, mely miatt a haza rövidült volna. Belátta azt a férje nemeslelkét, nagy honszeretetét jól ösmerő fejedelem asszony, ő tehát nem is nösztökélte Rákóczit. Meg szerelmet és politikát nehéz is össze egyeztetni . . .

Ámde küldött a császár a fejedelem asszony küldetésének a támogatására hozzáértő politikust is. A fejedelem asszony látogatásának az ürügye alatt érkezett a császár békekövete Érsekujvárba, névszerint Wratiszláw gróf cseh kanczellár. Ők a fejedelemmel már azelőttről jól ösmerték egymást. Tehát őszintén beszéltek egymással. A nemes fejedelem ezen beszélgetésről — emlékirataiban - igy emlékezik meg: »Wratiszláw igen őszintén beszélt velem. Római birodalmi független fejedelemséggel kinált meg és más egyebekkel, mik előnyösebbek lettek volna házamra nézve, mint a választás alá eső erdélyi fejedelemség, kijelentvén, hogy a császár nem fog beleegyezni, hogy ez utóbbinak birtokában maradjak.

— Megengedem, válaszolám, hogy mindezen ajánlatok, melyeket a császár részéről nekem tőn, tökéletesen egyeznének házam érdekeivel, de én családom emelését sohasem tekintém czélul, a háborút egyedül hazám szabadságáért kezdvén; hogy ezen kapocs most még szorosabbá lőn azon hálám által, melylyel az egész nemzet iránt tartozom azon bizalomért, hogy kormányának gyeplőit kezembe adá; hogy ő császári felségétől az erdélyi fejedelemséget sem kivánom, s e tekintetben megelégszem, ha a Leopold által fejedelmi elődöm, Apafi Mihálylyal kötött szerződést

megtartja; ha személyem e körül akadályul szolgálna, örömest visszaadom választási okmányomat a rendeknek. Végül kérem, hogy ezeket mondja el a császárnak is.

Wratiszláw kanczellárt nagyon meglepte a fejedelem válasza. Egész ünnepélyesen bucsuzkodott.

— Óh fejedelem, mondá, Ön Francziország igéreteiben bizik (Rákóczi Francziaországgal szövetséges volt), mely azon fejedelmek ápoldája, a kiket igéreteinek és fogadásainak megszegése által szerencsétlenségbe döntött; Ön is ezeknek számát szaporitandja, s ott fog meghalni.

A fejedelem hozzá méltó nemes választ adott erre. Ezt felelte:

— Én nem vizsgálom e tekintetben Francziaország magaviseletét. Én csak a haza iránti kötelességem szavát követem . . .

Nemsokára a szép fejedelem asszony is elutazott. Az udvar engedélyével a karlsbadi gyógyfürdőbe ment. Az osztrák határon tul egész lovas század vasas katona kisérte. Úgy féltek Rákóczinak még a feleségétől is. A fejedelem asszony erősen megvasalt átalagban egy hordó legrégibb, legédesebb, legdrágább Tokaji bort is vitt magával. Az osztrák megyanusitotta, hogy aranyat rejteget a hordóban és azzal a hű cseheket lázadásra készteti . . .

Igy gyanusitotta az osztrák még a galamb ártatlan asszonyt is, mert Rákóczinak volt szerelmes hitvestársa.

(A karabélyos kapitány.)

A bécsi udvar még egyszer megkisértette Rákóczit, hogy fejedelmi házának fényét, gazdagságát emelvén, hagyja sorsára az árva hazát. Hagyja el a szabadság ügyét, hagyja hű vitézeit. Mivel jól tudták a bécsiek, hogy Rákóczi egyetlen testvérét, Juliánkát, az Aspremont marquisnét mint fele szivét úgy szereti, a Rákóczi lányt küldték a megpuhitására. Gróf Forgács generális Bazinban, Bercsényi Nagy-Szombatnál fogadá Rákóczi édes testvérnénjét. Előterjesztette, hogy a fejedelem a nyitrai várban készül a fogadására. Előadta, hogy kiséretét a szeredi hidnál váltják fel. A gyönyörü virágos magyar vidéken vigan robogott a hat lovas hintó. Rákóczi Juliánka Bcersényit maga mellé ültette és beszélgetésbe elmerülve értek a szeredi hidhoz. Ott állott már a gyönyörű piros magyar ruhás udvari karabélyos század. A nemes lovak hetykén tánczoltak a daliák alatt. Azonban legdélczegebbb vitéz volt valamennyi között a karabélyos kapitány. Maga Rákóczi öltözött ebbe az álruhába. Bercsényi tudta ezt. A fejedelem megakarta lepni édes nővérét, akit már évek óta nem látott.

Midőn a hid felé közeledett a hintó, a kapitány tisztelgést parancsolt a pompás szép karabélyosoknak. Maga megsarkantyúzta ragyogó fekete bársonyhoz hasonlatos paripáját, s kivont karddal a hintóhoz nyargalt. Ott szabályszerüleg tisztelgett Bercsényinek. Miközben katonásan megtette a jelentést, a szép kapitány könnytől ragyogó szemével folyton a herczegnőt nézte . . . Azonban a büszke Rákóczi lányt nem érdekelte a karabélyos kapitány. Csak akkor vette jobban szemügyre a szép kapitányt, midőn végre már magának is feltünt, hogy a karabélyos nem tágit a hintó mellől. És lovaglás közben is mindig csak őt nézi. Előbb szigoruan tekintett a különös magaviseletű tisztre. De minél többször tekintett reá, annál ösmerősebbnek tünt fel előtte a férfias dalia epekedő szeme, nemes szép arcza, vitézileg felséges megjelenése. Mignem egyszer örömtől reszkető hangon felkiáltott:

— Ferencz! Édes Ferencz! A táborozásban edzett daliában felösmerte évek óta nem látott egyetlen testvérét.

Bercsényi azonnal megállitotta a hintót. A szép karabélyos kapitány leugrott lováról, oda rohant a hintóhoz és a két rég elszakadt testvér zokogva, sirva ölelte és csókolta egymást.

Még a csatában edzett karabélyosok is törölgették a kuruczmenyecske varrta patyolat kendővel szemüket.

(A haza mindenelőtt.)

Rákóczi ily nagyon, ily gyöngéden szerette a szive édes felét, egyetlen testvérét, ámde az ő szikla szilárd hazafiságát, a szabadsághoz, a magyar néphez való önzetlen, nemes ragaszkodását a szerető nővér édes szavai sem ingatták meg. Az volt, az maradt az ő jelszava mindvégig: — a haza mindenelőtt . . . Aspremont őrgrófné, Rákóczi Juliánka búsan, minden siker nélkül kocsizott Bécsbe. Ők többet nem találkoztak a földi életben, mert a szabadság, a hazafiság csillaga vezérelte Rákóczit.

XI.

(Erdély ismét kurucz kézben.)

Változandó szerencsével folytak a hadak De Magyarországban annyira szorongatták a labanczot a kuruczok, hogy a császár legjobb vezéreit rendelte magyarhoni seregeihez. Stharemberg Guidó mellé kihivta Erdélyből Rabitint is. A szerencsétlen zsibói csata után ugyanis osztrák kézbe került az aranytermő Erdély legnagyobb része Rabutin oly ügyesen behasználta a segitségül nyert dán zsoldosokat. Hanem fordult a koczka. Károlyi, Orosz Pál és Pekry portyázói mind több-több szerencsével forgolódtak a labancz ellen. 1797 elejéig Pekry Lőrincz visszahóditotta Gyula-Fehérvárt, Beszterczét, Bethlent, Görgényt és noha a császáriak báró Tige vezérlete alatt ujabb segitséget nyertek, Pekry Kocsárdnál ennek is levágta 1500 németjét. Mire Tige vissza retirált Szebenbe. Most már az egész aranytermelő Erdély Rákóczinak hódolt ujból, nehány ostromzárolt bástyafalos városra ter-

jedt a németség hatalma, csupán Szeben, Brassó és Fogaras szászvárak és városok falai fölött lengett még császári zászló. A fegyveres kuruczság mind több erővel gyült a diadalmas Pekry táborába. Ugyanekkor az erdélyi rendek ünnepi követséggel hivták Rákóczit, hogy fejedelmi székébe az ősi szokások szerint beiktassák. Rákóczi fényes kisérettel és seregekkel indult az aranykövecses földü szép Erdélybe, hol több őse annyi dicsőséggel országolt.

(Rákóczit beigtatják a fejedelemségbe.)

A gyönyörü ország minden részéből Marosvásárhelyre sereglettek a rendek, a népek, midőn a Rákóczi ünnepélyes beigtatásának emlékezetes napja elkövetkezett. Ez a marosvásárhelyi mezőn ment végbe, mint egykoru kurucz iró irja: . . . »jó magossan, hat grádicsos, a végire épitett teatrumon, hogy mindenektül meglátassék kinek grádicsai zöld posztóval, a teteje pedig, melynek közepin egy kerekded asztal és mellette magános fejedelmi szék, veres karmazsin szinü bársonynyal és aranypaszománynyal ékesitett, perzsiai szép szőnyegekkel vala bevonva.« A midőn az emelvényre Rákóczi fellépett, gróf Pekry Lőrincz üdvözölte az ország nevében, mire a fejedelem, mint a szegényeknek, árváknak, özve-

gyeknek oltalmazója gyönyörü beszéddel felelt, majd Bartha András itélőmester a fejedelmi hitlevelet felolvasván, arra a fejedelem hitét letette, a környül álló rendek és a nép egekig harsogó háromszori kiáltással kiáltoztak: — Vivát! Vivát! Vivát!

Rákóczi ezután a jesuiták templomába vonult a Te Deum laudamus celebrálására, majd onnét gyalog ment a szállására, ahol általános audentiát adott. Végül természetesen az ősi áldomás sem maradt el . . . Másnap és a következő napokon az országgyülés az ország ügyei felől hozott határozatokat. Rákóczit »a haza atyja« és felség czimmel megtisztelték.

(Rákóczi megalakitja a »Nemesi Társaságot.«)

Rákóczi megszemlélte a székely gyalogságot is. Leginkább botokkal fegyverkezett 3000 gyalogszékelyből állott a szemlén megjelent székelysereg. Rákóczi, hogy e nemzetet buzditsa, megparancsolta Cserey János nevü fiatal nemesnek, hogy a székelyek közül ezred kopjást toborzzon, kiket a fejedelem udvari hadaihoz csatolt. Kolozsvárott pedig száz nemesből „Nemesi Társaság« név alatt testőr századot alakitott. A fejedelem maga volt a századnak az ezredese. A kik a testületbe beléptek, hitelesen bizonyitották régi nemes családból való származásukat. A fejedelem kara-

bélylyal, karddal és pisztolyokkal fegyverezte őket, lovon, mint gyalog egyformán gyakoroltattak. Két fegyveres közülök állandóan a fejedelem ajtaja előtt istrázsált. Az alezredesük pedig Kemény Simon vala, a Kemény János fejedelem unokája . . . Ezek az ifjak mindnyájan rajongó hódolói voltak Rákóczinak és a legutolsóig hűségesen, szeretettel kitartottak mellette, a kit is követendő példaképükül választottak.

(Az ónodi országgyülés.)

Az erdélyi időzések után Ónodra sietett Rákóczi, a hová országgyülésre hivta össze a szövetséges rendeket. A Tisza és Sajó közötti virágos réten táborzott le az országgyülés. Az idő is igen kedvezett, lanyha, illatos, rügyfakasztó virágos, május holnap volt. Ősi szokás szerint sátrak alatt tartották az országgyülést. Még ily hadias pompát sehol sem fejtett ki Rákóczi. Az országgyülést tizezer válogatott fényesen felszerelt kurucz oltalmazta. A roppant terjedelmü tanácskozási sátor a tábor közepén emelkedett. Lobogók, hadi diadal jelvények ékesitették.

Az országgyűlési nagy sátort csillagszerüen szétágazó utczákkal környezték a fejedelem, a vitézlő rendek és a kurucz katonaság lobogós sátrai. A zene harsogott. Festőibbnél-festőbb

viseletü csoportok váltakoztak. A követek kocsikon, lóháton gyülekeztek. Püspökök, főurak, egyéb rendek küldöttei. Az ország minden tájából, még oly megyékből is érkeztek urak, hol a császári hadak zsarnokoskodtak! Külön képviselve volt Erdély is. Ilyen népes, ilyen nagy érdemű országgyűlést rég idő óta tartott a nemzet. Nagy tárgya volt az országgyűlésnek. XIV-dik Lajos franczia király, a fehérliliomos zászlók ura, attól tette függővé, hogy a magyar szövetséges rendekkel szövetségbe lép, ha az ország elszakad az osztrák háztól és osztrák Józsefet a királyságtól megfosztja...

Minden tájról gyültek a vitézlő rendek. Némelyek zeneszóval jöttek. Virágzott a május. Ezer és ezer fegyveren csillant vissza a napfénye. A szép reménységtől dagadt minden magyar kebel.

(Az országgyűlés megnyitása).

Királyvörös bársony mentét, tollas forgós kalpagot viselt a fejedelem. Vörhenyeges arabs lovon lovagolt a sátorhoz. A gyönyörű viseletű daliák százai környékezték. A sátorkapunál az erdélyi palotások és a franczia gránátosok őrködtek. A gyönyörű magyar nemzet még egyszer megmutatta, hogy micsoda felséges nép a magyar. Telekesi, az ősz egri

érsek üdvözölte Rákóczit. Emlékezetes üdvözlő szavakat mondottt. A béke sugárzott ki azokból. Tisztes békét akart Rákóczi is, a hadi szerencse forgandósága miatt nem akart végleg szakitani a királyi házzal, noha a nagyszombati béke bizottság jelenlévő tagjai határozottan kimondták: »a német nemzet soha sem őszinte alkudozásaiban, s csak rászedni törekedik a magyarokat«.

Ámde ez csak a bevezetés volt.

(Túróczmegye hűtlensége.)

Az ónodi országgyűlésen megjelent Túróczmegye két követe is. Azon megyéből jöttek, mely a szövetséges rendek közös fogadalma daczára körlevelekben szólitotta a megyéket az udvarral való kibékülésre. Felszámlálták a háboru nyomoruságait, nyiltan elterjesztvén azon rágalmat, hogy e nemzeti háborút némely előkelő fölkeltek haszonlesésből folytatják.

Ez a levél nyilván lázitott a hüség eskü ellen. Nyiltan magába foglalta a hütlenséget és honárulást; de e mellett Rákóczit is személyében sértette, mivel e nemes, önzetlen lelket haszonleséssel vádolta.

Okolicsányi Pál és Rakovszky Menyhért turóczi alispán fogalmazták ezt a levelet. Ők bocsáttatták ki Turóczmegyével, nyilván, mert

a bécsi urakkal titkosan szövetkeztek, a minthogy szövetkeztek is . . . mégis Rakovszky és az izgató, áruló Okolicsányinak Kristóf fia, a turóczmegyei főjegyző vakmerően megjelentek az országgyülésen, a hol az üdvözlések után s a vármegyék hűségének, szilárdságának a megdicsérése után a fejedelem felszólította Turóczvármegye követeit, hogy adják elő nyiltan a sérelmeiket. Magyarázzák, mi végből irták ez izgató rágalom levelet?

A két turóczi követ beszédét tompa morajjal fogadta az országos gyülekezet, annyira, hogy a fejedelem, hogy beszédjüket jobban megérthesse, maga közelébe hivatta őket. Tulzottan előadták a hosszas háború nyomorait és terheit. Az indulatos Bercsényi többször félbe akarta szakitani őket, de a fejedelem többször visszatartotta. Majd a követek beszédjüket végezvén, a fejedelem higgadt vérrel igy felelt nekik:

— A mit itt kegyelmetek előadtak, annak nagy része természetes következménye a háborunak. Kegyelmetek velünk együtt határozták, addig meg nem szününk hadakozni, mig a nyakas bécsi udvartól kivivtuk szabadságunkat. Esküvel fogadtuk ezt. Az esküt becsületes nemzet meg nem szegi. Egyébiránt meg nem foghatom, mi joggal panaszkodhatik éppen Turóczvármegye ezen bajok miatt. Hisz

más vármegyék sokkal inkább megvannak terhelve. Hisz Turócz megye a háború kezdete óta nem látott egyebet, mint a futó Schlick tábornokot s mivel félreesik a hadak utjából, seregeikből sem forgolódott ott nevezetesebb hadtest. Azonban a kegyelmetek panaszából az tűnik ki, miszerint kegyelmetek azt hiszik, hogy a panaszlott bajok egyeseknek válnak hasznára. Ez pedig egyenesen személyemet illeti; mert, bizonyára nagyon érdemetlen lettem volna azon bizalomra, a melylyel a rendek megtiszteltek, midőn fejökül választottak: ha elnéztem volna az efféle rendetlenségeket, föltéve, hogy a vármegye fölterjesztménye által értesitve lettem volna felőlük. De kérdém mikor intéztettek hozzám e tárgyban, s névszerint kik ellen? Ha nekem nem panaszkodtak, miért panaszkodtak a vármegyéknek? Ezen eljárásból nyilván kitünik, hogy Turóczvármegye azért nem akart hozzám folyamodni, mivel engem is részesnek vagy részre hajlónak tart. De, kérdem tőlük, szedtek-e be valaha vármegyéjükből az én rendeletemre, a rendes és minden vármegye által elfogadott és kiszabott közadónál többet? . . .

Az alispán és főjegyző, akik a fejedelem mellett állottak, ezen szavakra igen megzavarodtak és csak hebegtek. Erre a fejedelem még keményebb hangon folytata beszédét. Fölemelt hangon mondá:

— Hát nem tudják kegyelmetek, hogy az ily merénylet igen veszedelmes és ellenkezik szövetségünkkel; hogy ezáltal Túróczmegye eléggé kimutatta, miszerint kételkedik személyemben; mert a nélkül, hogy elém a szövetség Fejedelme elé terjesztette volna panaszait: oly utakat keresett, a melyek tökéletesen ellenkeznek a közegyetértéssel; s hogy oly sérelmek orvoslását kereste, a melyeket elő sem tud adni: mivel azok, a miket ők fölemlegéttek, nem tekinthetők sérelmekül, figyelembe véven, hogy mindnyájunkkal közösek, és hogy köteleztük magunkat a háború folytatására, mig csak szabadságunkat törvényeink értelmében helyre nem állitjuk. Azért tehát igazságot s elégtételt kivánok az összegyülekezett rendektől, e méltatlan és becsületsértő eljárásért, melyet Turóczvármegye és tisztei ellenem elkövettek.

Szavait végezvén a fejedelem abban a a jóhitben volt, hogy a gyülés törvényes vizsgálatot rendel az ügyben. Annál inkább meglepte, hogy az egész gyülés hallgatott.

(Rákòczi elkeseredik és haragra lobban.)

A fejedelem maga is jó darabig hallgatott. Már kinos volt ez a siri csönd. A fejedelmet mélyen sértette és haragra lobbantotta,

mivel úgy vélte, hogy »haboznak kérését teljesiteni, holott az igazságszolgáltatás a szövetség utolsó tagjától sem tagadható meg.« Ezt szóval is kifejezte, de midőn még ekkor is hallgattak a rendek, a fejedelem most már azt hitte, hogy helyeslik a turóczi alispán és főjegyző szavait és eljárását, azért ily keservesen kifakadt:

— Ezt érdemeltem tőled óh haza, bujdosásim után? Életemet, véremet, mindenemet éretted felszentöltem; feleségemet, gyermekemet, szerencsémet megvetettem; sőt az aki több, az édes eleim is hozzád való szerelmedért s virágzó előbbi szabadságodnak helyrehozásáért mindeneket koczkára vetvén, véreket, hiteket föláldozták. Nem tűröm, nem szenvedem, magammal koporsóba viszem, mert te tudod Istenem, hogy igaz szivü vagyok és privátumot nem kivánok. Ne szenvedd, édes hazám rajtam ezt a gyalázatot vagy pedig nem marad egyéb teendőm, mint leteszem a reám ruházott méltóságot és visszavonulok erdélyi fejedelemségembe!

Ezek voltak a fejedelem utolsó szavai, melyek után föl is kelt, hogy elmenjen.

(Inkább a gazok haljanak!)

A fejedelem keserü szavai többeket kö-

nyekre inditottak. Maga Bercsényi is könyes szemekkel pattant fel és igy kiáltott:

— Hogyan, szövetséges Rendek? a hálátlanságnak ily bűnébe eshetnétek tehát, a ti szabaditótok iránt, hogy inkább távozni engeditek őt körünkből, mintsem igazságot szolgáltatnátok rágalmazói ellen?! Nem! . . . nem! . . . hogy sem ez történjék, inkább haljanak meg a gazok!

És Bercsényi kardját kirántván, lapjával megütötte a Rakovszky vállát. Mire Károlyi, ki Bercsényihez közel állt, ugy fejen vágta az alispánt, hogy rögtön halva bukott a földre. Okolicsányit is megsebezték. Őt másnap különben kivégezték. A turóczi nemesség egyéb követeit a fejedelem mégis megmentette a lemészárlástól. Azomban a másnapi folytatólagos gyülésen Turócz vármegyét hűtlensége és honárulása miatt a vármegyék sorából törölték. Zászlaját szétszaggatták, pecsétjét összetörték. Igy szolgáltatott elégtételt a nemzet a méltatlanul megrágalmazott nagy fejedelemnek.

(— **Eb ura fakó!**)

Az országgyűlést tovább folytatván, Bercsényi tüzes és hosszú beszédbe foglalt inditványára lelkesedéssel elfogadták, hogy az osztrák ház jogait megszünteknek tekintik. A

családot trónfosztottnak nyilvánitják. És e naptól fogvást Józsefet nem tekintik királyuknak. Abrenunciálnak mindenekben ellene. Inkább egy óra alatt pusztuljon el a magyar nemzet, mintsemhogy örökös jobbágyságban éljen. Ezen emlékezetes szavakkal bucsuztatták az osztrák házat:

— Eb ura fakó!

Az ónodi gyülés határozata után csakugyan nem maradt más hátra, mint a harcz és harcz. Hogy szabadságát kivivja, ettől nem rettent vissza a nemzet. Még ekkor gyönyörű kurucz seregek csatáztak az aranyos zászlók alatt és Rákóczi önzetlen haza- és faj szeretetének ujabb fényes jelét adta; mert, hogy hazáját egész erejéből és hivebben szolgálhassa, a felajánlott lengyel királyi koronát is vissza utasitotta, noha a lengyel köztársaság beleegyezésével nagy Péter czár kinálta meg a királyi biborral. A szabadságért ujabb véres harczok következtek, de felütötte a fejét az árulás is.

XII.

(Az ónodi országgyülés után.)

A nagyszerü ónodi gyülés után lehanyatlóra hajlott a kurucz dicsőség napja, noha a régi dicsőség sugaraiból felcsillant, felvillant itt is, ott is a vitéz tábornokok, vitéz ezredesek, a vitéz kurucz seregek hadi utján nehány sugár. Bottyán és többi társai megrettegtették még sokszor, még sürün a labanczokat. A császárnak sok seregét törték pozdorjává, ámde a borulás mindjobban terjedt. Az elhibázott csatatervek, csatavesztések, a vezéri kar viszálykodásai elszomorították a Rákóczi lelkét . . . Hát még midőn látta, hogy legjobbjai közül szakadnak ki árulók.

A trencsényi szerencsétlen csatában a fejedelem maga is majdnem életét vesztette.

(A trencsényi vesztett csata.)

A trencsényi csatát Rákóczi kedve, akarata ellen kezdették a vezérek. Különösen a nyakas Bercsényi erőszakolta ezt.

Mint minden csatájukban, ugy itt is a kurucz vitézeknek kedvezett eleinte a hadi szerencse, de a gyámoltalan Pekry elhibázott mozdulata kiszolgáltatta a jobbszárnyat teljesen, a veszedelmes, szaggatott terepen, az ellenség támadásának . . . Heister generális a a ravasz Pálfy biztatására küldött ide támadó csapatot, mely az elhibázott mozdulat miatt összezavarodott jobb szárnyat annyira megriasztotta, hogy árkon-bokron keresztül iramodtak.

Rákóczi látván az oknélküli futást, személyesen vezette karabélyos vitézeit az ellenség visszaszoritására. Eközben történt a végzetes szerencsétlenség, mely a kurucz seregnek nagy részben való felbomlását okozta.

— Rákóczi meghalt! Rákóczi elesett! Ez a futó hir végleg megbénitotta a kurucz sereget, noha nehány ezred utolsó vércsöppjéig küzdve-küzdött, mint a Perényi Miklós, vaspánczélos Czelder Orbán, a Luzsénszky ezerei, mégis 14 ágyu, 30-40 zászló a császáriak kezébe került; azonkivül mintegy 2—3000 kurucz holtteste boritotta a szomoru csatatért. A császáriak 800-on felül való embert vesztettek. Mégis legnagyobb csapás volt az, hogy a szaladók hírét vitték a fejedelem halálhirének. Ez robbantó szerként hatott a seregre. Felbomlasztotta.

(Rákóczi lovával elesik.)

A fejedelem halál hire onnét származott, hogy midőn karabélyosait lóhalálában rohamra vezette, az ároktól, szakadékoktól boronált tereppel nem törődött. Bizott nemes lova aczélizmaiban. Már két széles árkot átugratott, de a közeli harmadik ároknál megbotlott a nemes ló, azon már nem birt keresztül repülni. Hanem bukfenczet vetvén, a fejedelemmel együtt a mély szakadékbe zuhant. Páráját kiadta. A fejedelem is nagy zúzódást szenvedett szeme fölött. Mint a halott, eszméletét vesztette. A hü karabélyosok, a hü nemes ifjak felemelték a ló alól és, midőn annyira eszmélt, a véres fejedelmet lóra ültették, a közeli erdőbe vezették.

Néhány száz hű kurucz vérével, testével fedezte a Heister és Pálfi diadalmas 15—16,000 főnyi serege ellen a fejedelem visszavonulását. Megmentették; de a nap véres kurucz holttestekre vetette utolsó sugarait... Szomorú, szomorú nap volt ez a kuruczokra. A sebesült fejedelemhez Kis-Tapolcsányba másnap jövének a gyalogsági ezredesek és jelenték a gyászhirt, hogy »hadaik az erdőkben és hegyekben szétoszlának . . .« Az öreg Bottyán váltig sajnálta, hogy ő ott nem volt a csatá-

ban, mert győzhetetlen »Rajta« ezredei letörték volna a Siegbert uram, a Pálfi uram szarvát...

Majd harmadnapra Bercsényi meghozta a második szomorú hirt, az első árulás hirét. A »Rákóczi villáma«, Ocskai, Pálffy által megnyeretvén, magát s ezredét áruló módjára a császáriak kezére játszotta. Labanczá lőn . . . Aranyláncot kapott. Nem sokáig gyönyörködhetett »a császári ezredes úr« árulása jutalmában, az ujvári kuruczok elcsipték s fejét vágatták.

A trencsényi gyászos nap után égetőbb seb vérzett a fejedelem szivében, mint mely seb a homlokát sajgatta. Még szerencse, hogy lovasival segélyére vágtatott az öreg Bottyán após. Reákoppintott az elbizakodott németekre . . . Móresre tanitotta őket. Nem merték a fejedelmet tovább üldözni.

(Rajta kurucz! uczczu labancz!)

Ámde tévedt Heister uram s gazdája a bécsi várban lakos császár úr; mert midőn elbizakodva hitték, hogy most már a nemzeten végig lehet gázolni, megrázta csákányát a kurucz, ezt a borzalmas fegyvert, mely a vassisakokat is keresztül ütötte.

— Rajta kurucz! uczczu német! sokszor felzudult még a kuruczok diadal kiáltása.

Eszterházy Antal 10,000 lovas kuruczczal zsákmányolta végig Ausztriát. Háromfelől ismételte a beütést. Roppantul kizsákmányolták Ausztriát a kuruczok. Bécs alá felmentek, Luxemburgból József császárt is megszalasztották, a ki ellentállott, levágták. 1000 foglyot, felül 11 ezer darab lovat, marhát hajtottak el az osztrák rétekről. Elfoglalták Rusztot, hol az édes aszubor terem. Nezsider falára is feltüzték a kurucz zászlót, Bezerédy Sopron alatt kaszabolt le 500 osztrákot, de még annyi volt a foglya is . . . Ez volt Bezerédi utolsó vitézkedése, aztán őt is megcsábitotta vuklis Pálfy . . . Árulásra hajlott, de árulása éjszakáján elfogták. A fejedelem Eszterházyék unszolására lefejeztette ezen remek vitézt, a ki számos dicsőségét igy eljátszotta egy könnyelmű perczében.

Béri Balogh Ádány Kölesdnél vagdalt pozdorjává egy hadtestet. Háromezer rácz és pár száz német holtteste maradt a csatatéren, ágyuk, zászlók, főtisztek, ötszáz tábori munícziós szekér került a kuruczok kezére. Heister elkotródott Simonytornya ostromlása alól. Csesznektől is visszaverték. Eszterházi Horvátországba beszáguldott. Több horvát hadtestet széjjel vert, viznek hajtott és elpusztitott. Siralom támadt a nyomában. A kuruczok számos ménest, gulyát hajtottak a vadráczság

földjéről a magyar részre . . . Heister uram elkotródott Komárom ágyui alá. Öreg Bottyán sem pihent. Maroknyi hadával elfoglalta Modort, Bazint. Már bodorodott, pirosodott a szőlőlevél, szüreteltek is, mikor Szakolcza előtt a császáriak másik hadát megverte. 400 német hagyta ott a fogát és bocskorát. Ujvár alól pedig 600 lovas németet vert véresen vissza.

Heister Érsekujvár alatt próbált szerencsét. Ágyukkal, mozsarakkal bombázta, az erős falakat, 3000 bombánál többet szóratott be a bástya falak közé. Négy rohamot is intézett. De vissza verték, sőt a kirohanó hajdúk még a petárdáit is elvették . . . Elszégyelte magát Heister. »Gyalázattal és tetemes kárral, elvonult a vár alól«.

Károlyiék Erdélyben portyáztak. Bottyán az élést takaritgatta Érsek-Ujvárba. Fizette a költséget Morva, no meg a fő-fő labancz urak, a kiknek az uradalmaiból sok száz szekér élést, marhát szállitott a kuruczok hires végvárába. Sőt végrehajtotta azt a vitézi tréfát is, hogy a mi gazdag zsákmányt Heister a bánya vidékeken összprédált, összeszüretelt, Bottyán, Cusáni tábornokra reácsapván, a zsákmányt elfogta tőle. A labanczok izletes falatjain a kuruczok kövéredtek. A békés téli szállásokon pihenve, a kuruczok, dicsérték is a Bottyán após nagy gondosságát. Midőn pedig szórakozni akartak

kurucz uramék, az öreg Bottyán após táborából ki-ki küldött a havas tájakra néhány lovasportyát. Néznének utána, hogy tölti a telet a német. Azok aztán utána is néztek. Noha nem igen köszöngette a német, mert a »labancz ujság« ilyenkor irta:

— Az kuruczok megint járnak az földön. Az vak Bottyán biztatja őket. De meg is látszik; merthogy az sélleiekben is levagdaltak az kuruczok egynihányat, talám Jósef úr (Eszterházy) katonáibul is tizet, az senteiekben ís egynihányot . . .«

Mikor a hóförgeteg viharzott, a farkasok a falu végén bevonyitottak, czudar kutya téli idő volt, Bottyán após kurucz portyái ilyenkor száguldtak elő. Ilyenkor vagdalák »nihányával« a nimetet. És midőn a meleg dunyha alól eszeveszetten ugráltak ki a labanczok, Bottyán após tréfás kuruczai ilyenkor kiáltották a szerencsétlenek fülébe:

— Uczczu német! Gyün a kurucz.

És ha már disznót nem ölhettek, igy szórakoztak Bottyán apó kuruczai. Vagdalták a labanczot, vagdalták a németet. Merről jöttek, merre mentek, utjok nyomát besöpörte a havas vihar.

XIII.

(A lőcsei fehér asszony.)

Elmult az 1709-dik esztendő is. Ennek a hadiesztendőnek rendkivül szigoru tele volt. A lőcsei hires fehérasszony ez esztendőben csábitotta el Andrássy István tábornokot, a kurucz Lőcse város főparancsnokát. A fehér asszony, a kurucz tábornokot belevonva, annak tudtával, rejtett ajtón belopta a németeket az erős Lőcse városába, melyet nem birt fegyverrel bevenni a német, mert vitéz kurucz csapat és oly lelkes Rákóczi párti polgárság védelmezte az öreg bástyákat . . . A lőcsei fehérasszony, mint az árulók átkos tündére, akkép van megfestve a titkos bástyaajtón, a mely még ma is áll . . . Csak a vár alparancsnoka, a hű és hős Czelder Orbán generális nem akart kapitulálni, miért is Rákóczi ezen erős vitézét lefejeztette a német. Ehhez értett a német. A leghivebb magyar hazafiakat bakó által irtatta s töröltette a föld szinéről.

A karcsu szép lőcsei fehér asszonyt, mint a hazaárulásnak átkos tündérét, emlegették. Mindennap multával több-több akadt a kuruczok közül, a ki pártjára állott, fehér uszályát követte.

(Fellépett a fekete halál is.)

Az árulók mellé, a lőcsei fehér asszony átkos seregéhez odaszegődött még a döghalál is, a fekete halál, a melyet állitólag egy csongrádi leány kenderben hozott át a török által birtokolt részekről . . . A fekete halál falvakat pusztitott ki, a mely seregbe bevette magát, jobban kaszálta a vitézeket, mint a császár bármely vasasai és képzelhetetlen rémületet terjesztett mindenfelé. Maga Rákóczi is ugy bolyongott udvari hadaival egyik faluból a másikba, kereste: ahol még nem ütött tanyát a fekete asszony az áruló lőcsei fehérasszonynak utálatos, iszonyuan méltó párja.

(Közimák és körmenetek.)

Hogy csüggedt népét erősitse s bátoritsa Rákóczi, gyülésileg végzéseket hozatott a hadak folytatására. Azonkivül elrendelték a közimádkozást, a körmeneteket egyházi zászlók alatt.

Búsan zengett az ének.

(Nincs kegyelem.)

Péter czár követe ajánlkozott béke közvetitőnek. Ámde a bécsi udvar »lázadókkal« nem akart alkudozni. Különösen Rákóczit és Bercsényit tekintették honellenségeknek. E két hazafival szemben hangoztatta az osztrák:

— Nincs kegyelem!

A magyar gazda házában ujra az osztrák kezdett parancsolni, zsarnokoskodni.

(Bottyán utolsó győzelme.)

A mi édes vérünk, az öreg após már midőn haldokolt, akkor is megvivta diadalmas csatáját. A selmeczi sánczok mögött meghuzódott császári sereget támadta meg. Bottyán 6—7000 kurucz vitéz fölött rendelkezett. Már ekkor gyöngélkedett az após. Mivel hallotta, hogy a bányavárosokban nagyon elhatalmasodott a német, közibük akart ütni. Hirtelen nyakukon is termett rettegett lovasaival és tüzérségével. Az osztrák ezredes kétezer katonával védte az erős sánczokat a windschachti hegyszorulatnál. Ám annyira megijedt a Bottyán nagy nevétől, hogy eszeveszetten küldözte a Zólyomban, Beszterczebányán táborozó császári tábornokokhoz segitségért a futárokat. És a vitéz Viárd, továbbá Tollet és Steinville császári tábornokok egyesült, nagy

hadierővel indultak Bottyánra, a ki már az erődöt veszedelmesen szorongatta. De nem hátrált még a három tábornok tulnyomó ereje elől sem. Lovas kuruczait a sánczok alól Viard ellen parancsolta. Más lovasait pedig a nyeregből leszállitva, gyalogságával együtt az erődök, Tollet s Steinville tábornokok hadinépére parancsolta. Maga pedig elől emberkedett, hol ide, hol oda nyargalt, a hol legjobban összetorlódott a veszedelem. Fuvatta a trombitákat. Nagy felszóval biztatta a vitézlő népet:

— Rajta édes fiaim! Lőjed, vágjad ebszülte németjit! Apád, anyád, nemzeted nyomoritóját!

Patakzott a vér. Oly elszántan harczolt mind két fél, de mégis Bottyán győzött. A vitéz Viárdot visszaverte a sánczok mögé. A másik szárnyon pedig a vitéz Tollet tábornok kot annyira megszoritotta, hogy azt el is fogták a kuruczok. Besötétedett, mire elhallgatott a fegyverropogás. A nap győzelme teljes volt. A labanczok nagy vereséggel visszaverettek. Jellemzi az öreg Bottyán utolsó csatáját, labancz kutforrások szerint csak kurucz részről kétezer halott és sebesült feküdt a csatamezőn, de császári vitéz még két annyi, háromannyi. Nem hiába mondották, hogy egy kurucz huszárnak husz más az ára.

Ez volt az öreg após, a mi édes vérünk,

fényes büszkeségünk, utolsó nagy csatája. Mint a legelső csatáiban, ugy ez utolsóban is következetesen győzött. De ő a sánczot is, a bányavárost is mind vissza akarta foglalni, azért másnap folytatni akarta a harczot. Hanem éjszaka futár érkezett a Duna-Tisza közti pusztaságokról. A hű Sőtér Tamás ezredes küldte, azon nehéz üzenettel, hogy összeverődött a sok ezernyi és ezernyi rácz és az egész alföld felrablásához készülődnek. Oly nagy a ráczok serege, nemhogy egyetlen ezrednek, de még derekas hadtestnek is dolgot adnak. Eképp esdekelt azért az öreg generális uramhoz:

— Azért siessen alá minél elébb maga méltóságos generális uram Ő nagysága a hadakkal, — mert különben oda vész az alföld.

Bottyán apó szive gyermekiként szerette a kecskeméti, kőrösi, czeglédi, jászberényi és a többi jó magyarjait, azért ostromzáró sereget hagyván hátra, maga alászállott az alföld segitségére.

(Bottyán generális halála.)

A lovas kuruczok megeresztették a kantár szárát. Mint gondolat, oly hirtelenséggel odalent termettek az alföldön. Az öreg após lovasságát leküldte a ráczok szétverésére, ami sikerült is. Maga táborkarával, régi kedves testőr

századával, a gyalogsággal a jászságon, Lőrincz-Káta alatt szállott táborba, hogy majd a szükséghez képest előre nyomul . . . Itt hallotta hirét az öreg, hogy a hatvaniak a jászság kulcsát, a hatvani várat német kézre akarják átjátszani. Hirtelen rajtuk termett. A bűnösöket vasra verette. Friss őrséggel erősitette meg Hatvan várát. Ez halála előtt harmadnappal történt. Erről Bercsényi is megemlékezik Károlyihoz irott levelében:

— Hatvanbul hire sem lesz innenfelül: hol jár az átkozott nimet! Most jut eszemben: Hatvan megakara Budának hódolni, kiért holta előtt harmadnappal szegény Bottyán ott vala, s fogdostata meg bennek.

Az öreg após még halála előtt is igy szolgálta a hazát. A nagy izgalmak, a tulfeszitett ide s oda vágtatás, valami hűlésféle baj lecsapták a nyeregből az öreg vitézt, a kit fegyver nem fogott. A száz és száz csaták diadalmas vitézét, a halhatatlan hőst betegség pusztitotta el, agyvelőgyuladás három nap alatt. Kivégezte. De még halálos ágyáról is rendelkezett a ráczság pusztitására. Párducz bőrén mult ki a táborban, a hol szeretett vitézei zörgették, csörgették a fegyvert. Midőn meghalt az após, Rákóczi méltán mondhatta:

— Leesett az én fejemnek a koronája. Nálánál erősebb, hűségesebb vitéze több nem

volt Rákóczinak. Az öreg Bottyán após még haldoklása közben is nagy veszedelmet fordított el a hazáról. Az alföldet megmenté a ráczok pusztító csordáitól. Száz erős tölgyfát kéne ültetni az öreg Bottyán apánk sirjára. Viharokkal daczoló, az édes honiföldben viruló öreg tölgyfa volt ő maga is. A magyar hazaszeretet, a magyar testvériség hatalmas tölgyfája.

És tán még jobb is, hogy meghalt a hadakban győzheztetlen após. Mert a mi ezután következett, szomoruság leirni. Halálos, nehéz köd volt az, mely mindent búsan befödött. Jobb is tán, hogy nem látta, mert csak a szive fájna, tán még meg is szakadt volna belé... A Majthényi páston, szegény kurucz tábor... Hajh, Károlyi Sándor! Szegény kurucz tábor zászlóit lehajtja. S nem kurjantá többé a kurucz:

— Rajta! Rajta! Rajta!

XIV.

(A romhányi csata.)

A romhányi véres csatát 1710. telén január hónapban vivta Rákóczi. Maga a fejedelem vezette a harczot. A kuruczok győztek is. Másfél ezer németnél szaporábban levagdaltak. Maga a német főtábornok Sickingen generális is a nádasba bujt, de a kuruczok nem aknázták ki ezt a győzelmet. Mert ahelyett hogy a futamodott németet tovább kaszabolták, darabolták volna, a német málhakocsiknak a fosztogatására támadtak; noha itt pozdorjává törhették volna teljesen a németet. Meg aztán egy különös véletlen is közbejött.

(A részeges Migli kapitány.)

Ez a részeges Migli kapitány a Viárd tábornok ezredében szolgált. Egyik közeli faluban tizenkét katonájával volt elszállásolva. Midőn meghallotta a nagy ágyuzást, fegyverropogást, a részeg százados megindult az embereivel Romhány felé. És részeg fővel ször-

nyen doboltatott, szörnyen trombitáltatott. Szerencsétlenségre éppen akkor érkezett a cserjés között a csataszinhelyére, amikor a diadalmas kuruczsereg egy része a podgyászokat fosztogatta. Ezek a nagy dobszóra, nagy trombita szóra zavarba jöttek, azt hitték, hogy a németség részére nagyobb segitő sereg érkezett. Azért a közbeeső patakon visszavonultak a kuruczok. Ott akarták bevárni a következendőket. Ezt a pillanatnyi zavarodást használta fel Sickingen. Előbujt a nádasból s a mennyire lehetett, rendezte elpaskolt seregét. A császár a részeges Miglit ezredesnek kinevezte. Migli mentette meg a németeket a végromlástól, mert annak a jobb szárnya és közepe már megszaladt Vadkert felé. Az időközben előérkezett Károlyi hadtest elfogta a vezérüket is és sok százat levagdosott közűlök ... Sickingen »nagy hamarsággal« szinte visszahuzódott Vadkert felé . . . De a fejedelem sem üldözte őket fáradt seregével. Két mérföldre visszavonult a csatahelytől. Ott letáborozott.

A részeges Migli százados a végpusztulásból megmentette a császáriakat. Részeg kapitánynak, dobosnak, kürtösnek, azóta se igen örült jobban az osztrák császár.

(Rákóczi pápai átok alatt.)

Mult a tél. Mult a tavasz. A füvellésből ujra nyereg alá kerültek a kurucz lovak . . . Ámde a császáriak ereje egyre növekedett. A kör mind szükebbre-szükebbre szorult a kurucz seregek körül. Nem elég, hogy árulások tizedelték, nem elég, hogy a fekete halál hadsorokat pusztitott el, a római pápa, a ki József császárral időközben kibékült, átok alá vetette Rákóczit, a szövetségeseket, de különösen azon papokat, akik a fejedelem pártján működtek. Átok alatt felhivta őket, hogy térjenek vissza a törvényes magyar királyhoz, Józsefhez. A pergamentre czikornyázott átoknak a hatása nem maradt el. A papság, a katholikus tisztek és nemesek egymásután eloldalogtak Rákóczi aranyos, golyótépett szabadságharczi zászlói alól.

(Az utolsó lovas bravour.)

Mindamellett megmutatták a kurucz vitézek, átok ide, átok oda, hogy férfias sziv, jó paripa, aczélos marokban, aczél kard, még mindig elsővé emelik a kurucz vitézt. Beleznay János, Kókay Márton, Vajda András, Bottyán tábornok kedves ezredese, három vakmerő kurucz ezredesek, keresztül gázoltak huszárjaikkal a császáriak minden hadvonalain. Föl-

vágtattak egész Trencsénmegyébe. Ott Puchó városát bevették és megsarczolták. Zsolnánál németeket vagdaltak. És noha minden oldalról rajzottak feléjük a felriasztott labanczok, császáriak, ők minden seregen huszárosan keresztül vágták magukat. Szerencsésen haza kerültek.

Az utolsó dicssugarak voltak ezek. Alánhanyatlóban volt Rákóczi napja. Már Erdélyt teljesen elvesztette. Magyarhoni várait is egymásután szállotta meg a német, mert a vezérek feladták azokat.

(A magyar föld hó alatt.)

Novemberben már hó alatt pihent a magyar föld. Éhfarkasok kerülgették a falvak alját. Az őrszemek dideregtek az őrhelyükön. Jégcsap fagyott a hosszú kurucz bajszokra... A fejedelem ez időtájt utazott Patakról Ungvárra, mint maga irja, »életében oly nagy szánakozásra soha nem gerjedt.« Hó alatt szúnyadt a föld. Az arczát pirosra csipte a fagyos szél. A fejedelem a merre ment, hosszu kocsi sorokat talált az országuton. Ezek az alsómagyarországi (túl a dunai) és vágvidéki nemesek s tisztek feleségei voltak. Az ellenség elől menekültek. És a fejedelem előtt sirva emlegették férjük hűségét, ragaszkodását. A subák

alól a hidegtől dermedt kis csecsemők sirása hallatszott. A félig fagyott sárban s havas latyakban süppedeztek, el-elakadtak a hosszu úttól megviselt szekerek. A szerencsétlen kurucz menyecskék szállásért, élelemért könyörögtek.

A nemes fejedelem szive majd meg szakadt és ily keservesen emlékezik naplójában:

— Állapotuk igen meghatá szivemet: megtettem mindent, mit érettök tehettem, de mindez nem volt elégséges jelen sorsuk enyhitésére sem, annál kevésbé jövőjük biztositására . . .

Hóboritotta az egykor oly virágos magyar földet és dermesztő szelek csapkodtak.

(Bercsényi muszka segitségért megy.)

Bercsényi főgenerális nagy reménykedve indult Lengyelországba, ahol Rákóczi személyes barátjának Péter czárnak az első miniszterével, Dolgorucky kerczeggel akart találkozni. Ez a miniszter azzal kecsegtette a kuruczokat, hogy a czár erős muszka hadtestet küld a segitségükre. A vérmes Bercsényi tiszta szinmézneknek vette ezt. E miatt maga a fejedelem is kereste a módot, hogy időt nyerjen. Károlyi utján éritkezésbe lépett az uj császári fővezérrel, nem volt az más, mint vuklis Pálfi János bánus uram.

(A császár szeretőjének az apja.)

Vuklis Pálfi uram az erőszakos Heister generális helyére lépett a császári fővezérletben. Különös érdemei voltak reá, elsőbb mert hazáját éveken át rácz, német csapatokkal gázoltatta. Második nagy érdeme pedig az volt, oly szerencse érte, a József császár szeretőjének ő volt az apja . . . Tulajdon leánya neveztette ki a magyarhoni császári hadak fővezérévé. A boldogitott császár többet is megtett volna szeretője szép szeméért . . . Heister uram s a többi német vezérek sörbe folytották dühöket, mert vuklis Pálfira oly nagy hatalmat ruházott a császár, igérhetett, oldhatott, köthetett tetszése szerint; de cserében a császár két fontos nemzeti jog törlését kérte. Hogy mondjon le a nemzet a szabad király választási jogáról, a Habsburg fiui ágra legyen az örökös és hogy adja fel azon hatalmas jogát, mit az arany bulla biztositott, hogy hűtlen, törvényszegő fejedelem ellen fegyverrel feltámadhat a nemzet.

Vuklis Pálfi nohabár sokat megszaladt az urban boldogult Bottyán após s egyéb kurucz vezérek előtt, mint alkudozó fél igen alkalmas embernek bizonyult. Vastag hó réteg takarta a magyar pusztákat, de a sok titkos követ sürögve-forogva járt a vuklis Pálfi és Károlyi

uram hadiszállása között. Károlyi tudatta a fejedelemmel, hogy Pálfi rövid fegyverszünetre hajlandó, de leginkább szeretne személyesen beszélni a fejedelemmel, akkor úgy lehet egy óra alatt többet végezhetnek a nemzet javára, mint a követek ide s oda küldözése által. Rákóczi e közben a muszka főminiszterrel is találkozott Drohobiczán, a ki is biztatta a fejedelmet a czár személyes jóindulatáról; de nem kecsegtette oly vérmesen, mint Bercsényi. Hirét hallotta a törökök hadirezgelődésének. Nyiltan megmondá, ez esetben a czár semmit sem tehet az osztrák császár ellen. Mondá különben azt is, hogy a czár eljő Lengyelországba, ekkor a fejedelmek személyesen is beszélhetnek. Rákóczi ily körülmények között határozta el, hogy találkát ad vuklis Pálfinak. A nyirségen találkoztak. Vay Ádám uram vajai kastélyában. A kastély előtt a lombjavesztett fehérnyirfák úgy ágaskodtak ki a hóból, mint sirból feltámadó kísértetek.

(Rákóczi és Pálfi találkoznak.)

Mielőtt Rákóczi a vajai találkozóra elment volna, Kis-Várdán megszemlélte a hadait. 12,000 főnyi gyönyörü lovas sereg volt ez. Harczrakészek a közrendü vitézek, de a sereg főtisztjeit már megzavarták a Pálfi igérgetései, hogy mindnyájan kegyelmet kapnak, hogy

senki nem fogja őket jogaikban háborgatni. Rákóczi nyiltan beszélt vitézeivel. Kész a becsületes békére, melyet Pálfi a császár nevében igérget, ha a nemzet minden szabadságát biztositják.

— Én a nemzet nyugodalmáért minden áldozatra kész vagyok, mondá a fejedelem, de ha czélt nem érhetnék: itt az idő, hogy dicső halállal haljunk meg inkább, mintsem a német járom alá vessük magunkat . . .

Vuklis Pálfi uram már előbb megérkezett Vajára. A nap lehanyatlott, midőn Rákóczi az öreg kastélyt elérte. Pálfi kint fogadta a kastély udvarán. Ő vezette be a fejedelmet lakosztályába. Együtt vacsoráltak. Midőn magokra maradtak, fesztelenül rátértek a dologra. A bánus uram mindenjókat igért. Szabadságot, közbocsánatot, a sérelmek orvoslását, mindent igért. Rákóczinak is tele szájjal szórta az aranyos igéreteket. Megigérte, hogy az összes elkobzott vagyonába visszahelyezik. Oly magasranggal, kitüntetéssel kárpótolják, a minőt csak kiván, csupán birja a kuruczokat békére, maga pedig csupán az erdélyi fejedelemségről mondjon le. Arra kérte Rákóczit, irjon a császárnak, ajánlja fel magaszántából a békét.

— Jól van, mondá Rákóczi, nemzetem érdekében erre is rászánom magamat. Irok, noha jól tudom, levelemre ugysem válaszol-

nak soha. Ösmerem én a császár embereit, nem türnék azok a magyar nemzet szabadságát. — Mégis amit az ország e béke által nyerhet szivesen elfogadom, de a saját előnyömre semmit. Mert jól tudom, ha a nemzet a fegyvert leteszi, megint csak az lesz a vége, kijátszák, azért kerülni akarom, hogy majd mint hazaárulót átkozzanak . . . . Azért mielőtt végleg intézkednék, tanácskozom a magyar szövetség fejeivel.

Rákóczi és Pálfi uram lehető legbarátságosabban váltak el. Ugy siklott a szán a havon, mint a hattyu a tavon. A lombja vesztett fehényirfák szomoruan csörögtek, zörögtek a hóboritott utszéleken. Fekete varjak bóbiskoltak az utakon. Rákóczi a vuklis Pálfi utján elküldte levelét a császárhoz. Noha jól mondta, inkább a pusztai szélnek dobta volna oda.

(A hű kormánytanácsosok.)

A magyarhoni, mint erdélyországi tanácsosait Salánkra hivta együvé Rákóczi. Előterjesztette a Pálfi igéreteit, a béke törekvéseket. Előterjesztette ezzel szemben a segélyt is, amit az orosz czártól remélhet és hogy e végből mi lesz a nemzetre hasznosabb, ha munkácsi várába bezárkózik s ott küzd az ostromlók ellen, vagy pedig Lengyelországba

kimén s ott személyesen sürgeti a czártól a segélyt. A tanácsosok az utóbbit helyeselték. Ekkor Rákóczi az erdélyi kormánytanácsosokkal még külön beszélt, — noha Erdély már akkor a császáriak kezében volt.... Előterjesztette, miszerint a császár ahhoz köti a régi erdélyi alkotmány visszaállítását, ha ő Rákóczi a fejedelemségről lemond.

— Tehát le is mondok, mondá a fejedelem. Ha Erdély hasznát látja, feloldom kegyelmeteket is az én esküm alól.

— Mi azt nem cselekedhetjük, az erdélyi kormánytanácsosok igy szóltak. Felségedet a rendek választották meg. Felséged atyja volt a mi országunknak. Tehát tartsa távol lelkétől az ily gondolatokat . . . Inkább elkisérjük felségedet tengereken tulra, idegen földekre is.

Rákóczi mélyen megindult, midőn elbúcsuzott eme hű embereitől, kik imádták. A kurucz seregek fővezérletét Károlyi tábornokra bizta, mert őszintén megbizott benne, azomban Munkács várába önálló, független parancsnokot rendelt a tapasztalt öreg báró Senyei István személyében; erős sereget, legkitünőbb tiszteket vezényelt mellé. Még ekkor sok-sok vár volt a kuruczok kezében, kurucz zászló lobogott Kassa tornyán is. Mégis Rákóczit bús sejtelmek, titkos előérzetek gyötörték.

(Rákóczi és a czigányprimás.)

Nagy hatással volt reá az a jelenet is, midőn indulni akart Lengyelországba, midőn már toporzékoltak a szánkóban a paripák és a farkas kaczagányos lovasok nyeregben várták az indulást, ekkor előkerült valahonnét a Rákóczi kedves czigány primása, a Barna Miska és keservesen sirt a czigány. És oda borult a fejedelem lába elé és sirva csókolgatta azt, körül karolta azt. És sirva mondta:

— Mégysz, mégysz Fölséges fejedelem, itt hagyod a vagyont, keresed a nincsent.

Midőn pedig mégis elment a fejedelem, a czigány földhöz vágta a drága, bűvös hangu hegedüjét. A hegedü összetört. A czigány pedig kiült a kapufélfához egy kőre. Ott sirdogált. Onnét nézte a fejedelem kiséretét, mignem a köd, a havas erdők eltakarták a szegény czigány elől az imádott fejedelmet. Még estendet is ott ült a czigány a kövön. De mikor a palotások kapuzáráskor keresték a czigányt, már nem találták sehol. Csak a tört hegedű hevert a földön, csak a tört hegedü roncsai hirdették egy hűséges szív mély bánatát. Ezidőtől fogva Rákóczi hires czigányprimása eltünt. Soha többé nem hallották hirét.

(A majthényi fegyverletétel.)

A vuklis Pálfi már ekkor Károlyit a császár pártjára csábitotta, elkövetkezett az idő, midőn Károlyi leemelte az álarczot A fejedelem ugyanis, mig egyrészt a czár embereivel tárgyalt, más részt a béke irányában sem mulasztott lépést. Husztra országgyülést hirdettetett, melyen igérte, hogy ő maga is megjelen és hogy aláveti magát a nemzet végzéseinek.

Ezt azonban Károlyi, sem Pálfi nem akarták bevárni. Féltek, ha Rákóczi visszajő, majd újból felébreszti a nemzetet. Azért Károlyi egészönkényüleg saját birtokára, Nagy-Károlyba tette át az ülést, a honnét már alig két mérföldre császári sereg táborozott . . . Innét tudatta, hogy már a béke pontokat is elfogadták, csak a fejedelem megerősitő aláirása hiányzik. Szinleg meghivta a fejedelmet, hogy jőjjön.

Rákóczi árulásnak bélyegezte ezt az eljárást, mert még a szövetség tanácsából sem volt főember Károlyi mellett, aki teljesen önkényüleg járt el. És Rákóczi a saját becsülete, a haza szent ügye iránti kötelességből tiltakozott a törvényellenes tanácskozások ellen. Aláirását megtagadta.

De e heves kiáltvány elhangzott. Károlyi 1711. április hó 30-dik napján Pálfival együtt

leszakitotta az árulás gyümölcsét. Ekkor történt a majtényi mezőn a fegyverletétel, ahol Károlyi 15,000 kurucz vitézzel lerakatta a fegyvert. A fegyvereket, dobokat, egyéb hadi eszközöket és zászlókat egycsomóba rakták. A vén kuruczok könnyes szemüket törölgették. Kimondották: — Ez árulás! Azonban a többség letette a hódolati esküt és mint a régi kurucz nóta mondja: — Dobos már dobolhat, Rákóczi unszolhat: Rajta, rajta, rajta! . . . A tábor, a tábor — zászlóit lehajtja a majthényi páston, — szegény kurucz tábor . . . Hajh, Károlyi Sándor!

(Rákóczi a bujdosást választja.)

Minden jót igért az osztrák. Teljes bocsánatot és a jószágok visszaadását. Rákóczi is teljes bocsánatot nyert. A békelevél visszahelyezte »méltóságába kincseibe, minden birtokába«, roppant jövedelmét tetszése szerint költhette otthon, vagy a külföldön. Csak azt kötötték ki vele szembe, hogy a béke oklevelet irja alá, a hűségesküt tegye le, váraiba pedig fogadja be a német katonát.

De Rákóczi a békekötés ellen ünnepélyesen tiltakozott. Minden személyét illető előnyt visszautasitott. A béke aláirását, mint a hódolati esküt megtagadta. A hű hadvezérek s tanácsosok mind elkisérték a bújdosásba. A ke-

sergő országban mihamar elterjedt a dal, mit Rákóczi Ferencz búcsúdalának neveznek. Az utolsó versszakát mindjárt ide irom.

Nincs már énnékem
Semmi reménységem;
Megszakad a szivem
— Azt igen jól érzem —
Érted rabországom . . .
Vizeid folyását,
Erdeid nyilását,
Mezeid kalászát,
Lovam lába nyomát
Te áldott földeden
Én sohasem látom.

XV.

(Rákóczi a bujdosásban.)

Rákóczi egyelőre lengyelországi birtokán kukoviczai kastélyában szállott meg hiveivel. Majd neje is Lengyelországba sietett, miután Karlsbadból elszökött az osztrákok rabságából. És a magyar, mint lengyel határrészek tele voltak menekülőkkel, bujdosó katonákkal, a kik, mint Rákóczi, nem birtak megnyugodni az árulásban, a kik remélték: felvirrad még valaha a magyarra és ujból megzendül a tárogató, ujból kibontják az aranyos zászlókat, a fürge kurucz ujból kergeti a labanczot. És a magyar föld szabadságát mégis csak kivivják.

Multak a hónapok, mult az esztendő. A fa virágokat hajtott, a fa ujból lehullajtotta sárguló levelét . . . De a Rákóczi szerencséje is lehervadt. Szövetségesei cserben hagyták. 1712-ben május havában már »nemes testőrségét« a válogatott ifju katona csapatot is feloszlatta a szigorú kényszerűség miatt. Ezek

az ifjak rajongva szerették a fejedelmet, elkísérték még a bujdosásba is. Ezen szomoru napról a nemes testőrség feloszlatásáról, Vay Ádám udvari marsall igy emlékezik:

— Sok temetésen voltam már jelen, de még ilyen sirást sohasem láttam. A harczedzett ifjak, akik úgy állották a csaták tüzét, mint a kőfal, most a bucsú pillanatában keservesen zokogtak.

Vay Ádám marsallnak kellett elbocsátani őket, az ifjak kérve kérték, könyörögjön érettük a fejedelemnél, hogy ne üzze el őket magától.

— Nem kell minekünk zsold, csak a fejedelem mellett maradhassunk, mondták az ifjak. Elbocsátjuk szolgáinkat, eladjuk a paripáinkat. Megélünk mi jó darabig ezeknek az árából.

És nem is tértek haza. Elkisérték Rákóczit Francziaországba vagy később is utána mentek. Ők képezték a bujdosó kuruczokból toborzott Bercsényi, Ráttkay, Eszterházy, és Pollereczky franczia — magyar huszár — ezredeknek a legkitünőbb tisztjeit. Mint jó Thaly Kálmán irja: mások orosz, lengyel, porosz katonai szolgálatba állának. Szétzüllöttek, elvesztek a nagy világban.

(Rákóczi Francziaországba megy.)

Midőn a francziák a császáriakkal meg-

kötötték a rastadti békét, Rákóczinak szétfoszlott utolsó reménysége is. Mert kétszinü szövetségesei a francziák, akik annyit igértek neki, annyit kecsegtették, megsem említették a békelevélben. Ekkor odahagyta Lengyelországot. Párisba ment, ahol a király és az udvara a legnagyobb figyelemmel és tisztelettel fogadták. Bizonyos Saint Simon udvari ember igen érdekesen festi emlékiratában a fejedelmet, a sárgult papiron igy olvashatni: »Rákóczi igen magas termetü, testes, de nem elhizott. zmo s, arányos növésü, igen nemes, majdnem parancsoló tekintetü, kellemes arczu volt. Okos, szerény, de mindent jól, értelmesen cselekvő s igen udvarias vala; modora mindenkivel igen könnyü s ami ritka, egyszersmind méltóságteli, anélkül, hogy a legkisebb hiuság, keresettség volt volna benne, nem sokbeszédü, de a társalgástól sem huzódik vissza, magáról sohasem beszélt, amit látott, tapasztalt jól előadta. Igen becsületes, igazságos, őszinte, egyszerü, rendkivül bátor, s igen kegyes, istenfélő volt, anélkül, hogy azt akár mutatta, akár rejtette volna. Titkon sokat adott a szegényeknek. Háza rövid idő mulva igen népessé lett s abban ő az erkölcsiséget, a kiadásokban a pontosságot és gazdasagot szigoruan követelte, de mindezt mindig nyájassággal.«

A szegény bujdosó fejedelemasszony, a

franczia királyi háznak rokona, Párisban meghalt. Nemes jellemü férjét s férje szerencsétlen nemzetét mindhalálig hiven szerető nő volt ez a kékszemü gyönyörü nő. Nemes férjével együtt megérdemelné a magyar földből a legvirágosabb nyughelyet, hisz ők mindent föláldoztak e földért, e föld népeért, nemcsak fejedelmi vagyont, főuraságot, de még gyermemekeiket is, kiket elnyomoritott a rabságban a német. Sok szomoruságot, tenger bánatot szenvedett e nemes kurucz fejedelem a magyarföld, a magyar nép miatt, ha e nemzet szivében még becsület, önérzet és hála volna, nem hagyná idegenben porladni nagy Rákóczi hamvait. Virágos oltárra helyezné azt, hogy aki igaz magyar azon oltárhoz zarándokoljon imádkozni, fogadalmat esküdni e szép hazáért.

(Rákóczi Törökországba megy.)

A szultán 1717-ben hadba elegyedett Károly osztrák császárral, ekkor Rákóczit Konstantinápolyba hivta. Ámde a háborut szerencsétlenül végezte a török. Ekképp Rákóczi elesett a reménységtől, hogy viszontláthatja az édes hazát. Bujdosó társaival együtt Rodostóba, a feketenger partjára, belebbezték. Ott hunyta örökálomra a szemét.

(Rákóczi Rodostóban.)

Rodostó kies hely. Ott élte a fejedelem bús öregsége napjait. Bercsényi, Csáky, Zay, Mikes Kelemen, Sibrik, Radákovics apát és a többi hivek itt falatozták a számüzetés keserü kenyerét. A fejedelem békés nyugalomban élt itt. A vallásos buzgólkodásban keresett enyhülést, lelkisebére balzsamot. Majdnem mint kolostorban, oly szigorú életet élt. Időnkint vadászott, olvasgatott, de leginkább esztergályozással üzte magától az ólomlábu idő nehéz, lassú óráit. 1735-ben, április 8-dikán szállott fel nemes lelke az egek urához. Hatvan esztendőt élt. Hálátlan nemzete ma is idegen földben hagyja porladni, a kinél a hazának hivebb, szeretőbb, önzetlenebb fia még nem született más külömb. »A nép szabadságért áldozta fel mindenét, önmagát . . .«

(A Rákóczi szeretetről.)

Rákóczit még árulója sem rágalmazta, kárhoztatta soha. Még a bukás után is szánakozva, tisztelettel tekintett maga Károlyi is e dicső alakra, a kit elárult, megcsalt, de soha meg nem gyalázott ez önző lélek sem. Mert Rákócziért rajongott a magyarság. Ezeren és ezeren indultak vele a bujdosásba, ő érette

még az édes hazát is ott hagyták. Oly nagy oly nemes, oly bűvös ember volt ő. Rajongókat teremtett. Rajongóit és idegenföldben porladó martirjait a — Rákóczi szeretetnek, miként ezt Thaly Kálmán oly meghatóan irja. Felemlitvén Mikes Kelement, a ki mint fiatal apród követte Rákóczit a bujdosásba, számkivetésbe és ki ily édes bús szókkal magyarázta ama büvös köteléket, mely őt, mint az ezernyi bujdosó sereget, oly csoda erővel füzte Rákóczihoz.

— Én nekem semmi okom nem volt hazámból kibujdosni, — csak az, hogy nagyon szerettem a fejedelmet!...

Rendkivüli, százmillók közül kiváló férfi és lánglélek volt az, a kit annyira szerettek... Áljas, hitvány, szolga sorsra érdemes nemzet az olyan, a ki az ilyen fiát, vezérét elfeledi és idegen földben engedi porladni. Magyarok! Édes véreim hozzuk őt haza! Temessük őt az édes magyar földbe. Meglássátok büvös lelkét keblünkbe leheld Rákóczi, és az alvó, zsibbadt nemzet feltámad ujból. És mégis csak diadalmaskodik nagy Rákóczi. Hozzuk őt haza! Temessük őt az édes magyarföldbe... Rákóczi, Rákóczi!

UTÓSZÓ.

Nagy Rákóczi Ferenczről, a magyar nép atyjáról regék szállanak és könyvtárakat összeírtak. Én a sok ékes regét, a sok gazdag könyvet egy szerény, de hazafias kötettel szaporitom. A nép számára megirtam fontoskodás nélkül, de annál nagyobb szeretettel a nagy kurucz fejedelem érdekes és tanulságos szép élete történetét. Az adatokat több helyről szedegettem hozzá. Behasználtam II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek »A magyar háboruról« irott emlékiratait, a tudós hazafi Thaly Kálmán közlése után. Ugyancsak hasznosan lapozgattam nevezett kitünő magyarlelkü tudósunknak a »Rákóczi korból« irott

irodalmi- és míveltség történelmi tanulmányaiban. Olvasgattam nevezettnek »Bottyán apósról« irott becses történetéből is; aztán báró Jósika Miklós Rákócziról irott regénye és a Kuliffay Ede rövidebb tanulmánya nem egy becses adatot nyujtottak. Én, a hazafias szép czélt tartván szemelőtt, tétova nélkül meritettem egyikből is, másik műből ís és nyugodt lélekkel bocsátom e könyvemet a nép, magyar véreim keze közé. Rákóczi fényes alakja, a haza, szabadság és magyar nép iránti lángoló szeretete beragyogják még ezt az egyszerü könyvecskét is. Virágokat is füzögettem bele. Fogadjátok szeretettel. Hódoljunk Rákóczinak. Megérdemli.

Szeged, 1900. szeptember 3.

Ifjabb Móricz Pál.

TARTALOM.

(Fejezetek szerint.)

I.

Selyemhaju Ferencz és a vén csatlós. — Az ezüst pánczélos nagyasszony. — Lipót császár nagy kegyelme. — Vágtatnak a Thököli huszárok.

II.

Diákévek. — Az első lovagsarkantyu. — Rákóczi első szerelme. — Rákóczi megházasodik.

III.

Lakomázások a sárosi várban. — A zborói száz hársfa alatt. — Longueval, az áruló katonatiszt. — Rákóczit börtönbe hurczolják.

IV.

A börtönben. — A vérbirák előtt. — Halálhírnök a börtönben. — A nemes Lehmann kapitány. — Rákóczi menekül a börtönből.

V.

Add meg magad Bercsényi! — Rákóczi ellen felszabaditják a gyilkosokat is. — Hírek az elárvult hazá-

ból. — Az árvanép felkeresi a nép atyját. — Rákóczi levelet ir magyarjaihoz. — Károlyi Sándor Dolhánál szétveri a kuruczokat.

VI.

Rákóczi hazatérése. Az öreg orosz barát megáldja Rákóczit. — Tárogató zendül. — Rákóczi előre nyomul. — A vasasok megtámadják az előőrsöket. — A vasas német kapitány megöli Majost. — A kuruczok menekülnek. — Rákóczit siratja a föld népe.

VII.

Bercsényi is hazaérkezik. — Tiszának szaladtak a németek. — A német trombitás meséje. — Az első kurucz ágyuk. — További diadalok. — Károlyi Sándor is felcsap kurucznak. — Kuruczok mindenfelé. — Rákóczi az ur kiválasztott eszköze.

VIII.

Győz a kurucz. — Babonás Heister. — Morgott a német. — A sas fészek elhányattatik. — Alkudozik a német. — Láthatatlan ágyuk dörögnek. — Nagyszombati veszedelem.

IX.

Rákóczi katonái. — Kuruczok vezéreiről. — A fő főtábornok. — Forgács generális. — Dinom-dánom generális. — A zsaroló kurucztábornok. — Az urnak született tábornok. — Jóltévő Bottyán János generális uram. — Három sérthetetlen bűvös vezér. — Piros rózsa. Fehér rózsa.

X.

Uj király. — Rákóczit magyarország fejedelmévé választják. — Sikertelen alkudozások. — A zsibói tiszteletes az akasztófán. — Az udvariatlan vak Bottyán. — Rákóczinét elküldik férjéhez. — Rákóczit megkisértik. — A karabélyos kapitány. — A haza mindenekelőtt.

XI.

Erdély ismét kurucz kézben. — Rákóczit beigtatják a fejedelemségbe. — Rákóczi megalakitja a Nemesi Társaságot. — Az ónodi országgyülés. — Az országgyülés megnyitása. — Turóczmegye hűtlensége. — Rákóczi elkeseredik és haragra lobban. — Inkább a gazok haljanak! — Eb ura fakó!

XII.

Az ónodi országgyülés után. — A trencsényi vesztett csata. — Rákóczi lovával elesik. — Rajta kurucz! Uczczu labancz!

XIII.

A lőcsei fehér asszony. — Fellépett a fekete halál is. — Közimák és körmenetek. — Nincs kegyelem. — Bottyán utolsó győzelme. — Bottyán generális halála.

XIV.

Romhányi csata. — A részeges Migli kapitány. — Rákóczi pápai átok alatt. — Az utolsó lovas bravour. — Magyar föld hó alatt. — Bercsényi muszka segitségért megy. — A császár szeretőjének az apja. — Rákóczi

172

és Pálfi találkoznak. — A hű kormánytanácsosok. — Rákóczi és a czigányprimás. — A majthényi fegyverletétel. — Rákóczi a bujdosást választja.

XV.

Rákóczi a bujdosásban. — Rákóczi Franczia-országba megy. — Rákóczi Törökországba megy. — Rákóczi Rodostóban. — Rákóczi szeretetről. — Utószó

OSZK